

# RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

## DE KWALIFICATIE EN DE DRAAGWIJDTE VAN HET UITDRUKKELIJK ONTBINDEND BEDING WEGENS WANPRESTATIE IN EEN INDIVIDUELE ARBEIDSVERHOUDING

Dit artikel bespreekt het arrest van het Arbeidshof te Antwerpen van 23 april 1980 inzake N.V. I. tegen A., dat elders in dit nummer wordt gepubliceerd. In bepaalde geschreven arbeidsovereenkomsten, maar vooral in arbeidsreglementen treft men ontbindende clausules aan. Luidens die bedingen volgt uit de wanprestatie van de werknemer de verbreking of de ontbinding van de arbeidsovereenkomst. Dit artikel beoogt een antwoord te geven op de vraag naar de juiste kwalificatie en draagwijdte van zulke bedingen. Die dubbele vraag rees ook bij het geschil dat het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt, moest beslechten.

### 1. De kwalificatie van het uitdrukkelijk ontbindend beding wegens wanprestatie

Artikel 51 van het arbeidsreglement van de N.V. I. legt de werknemer, bij afwezigheid wegens arbeidsongeschiktheid, een drievoudige plicht op: hij moet de werkgever de eerste werkdag van zijn afwezigheid verwittigen vóór 9u30 en hij dient binnen de eerste twee werkdagen van zijn afwezigheid een geneeskundig getuigschrift doen geworden. Indien de werknemer tijdens zijn arbeidsongeschiktheid de woning mag verlaten, heeft hij nog als derde plicht zich spontaan aan te bieden bij de geneeskundige controle.

Luidens artikel 70 van datzelfde arbeidsreglement heeft de niet-naleving van die plichten, inzonderheid met betrekking tot de tijdige verwittiging en het bezorgen van het geneeskundig getuigschrift, de onmiddellijke verbreking van de arbeidsovereenkomst tot gevolg. Het arrest van het arbeidshof omschrijft de clause van artikel 70 van het arbeidsreglement in het grootste deel van zijn arrest als een «ontbindend beding». Met het oog op de rechtsgevolgen is het belangrijk na te gaan welke de juiste kwalificatie is van het hierboven weergegeven ontbindend beding.

Ontbindende bedingen worden in het verbintenissenrecht ingedeeld in ontbindende tijdsbepalingen, ontbindende voorwaarden en uitdrukkelijk ontbindende be-

dingen wegens wanprestatie (uitdrukkelijk pactum commissorium).

Het lijkt geen twijfel dat het beding van het arbeidsreglement *in casu* geen ontbindende tijdsbepaling uitmaakt. De ontbindende tijdsbepaling is immers een toekomstige en zekere gebeurtenis waarvan de beëindiging van een schuld of verbintenis afhankelijk is<sup>1</sup>.

De voorwaarde vormt, zoals de tijdsbepaling, een modaliteit van een verbintenis. De voorwaarde is een toekomstige, maar onzekere gebeurtenis, waarvan partijen het ontstaan of tenietgaan van een verbintenis laten hangen<sup>2</sup>. De ontbindende voorwaarde is dan de voorwaarde bij wier vervulling de werking der verbintenis eindigt<sup>3</sup>.

Tussen de modaliteiten tijdsbepaling en voorwaarde bestaat een aanzienlijk verschil. Een tijdsbepaling verstrijkt in ieder geval, zelfs als partijen bij het sluiten van de overeenkomst niet precies weten wanneer dat zal zijn<sup>4</sup>. Bij de voorwaarde is de gebeurtenis zelf onzeker. De onzekerheid van de gebeurtenis, een essentieel kenmerk van een

<sup>1</sup> H. DE PAGE, I, nr. 136; R. VANDEPUTTE, *De overeenkomst. Haar ontstaan, haar uitvoering en verdwijning, haar bewijs*, Brussel, Larcier, 1977, 153; W. VAN GERVEN, *Beginselen van Belgisch privaatrecht, Algemeen Deel*, Antwerpen, Standaard, 1969, nr. 37; ASSER-RUTTEN, I, *De verbintenis in het algemeen*, Zwolle, Tjeenk-Willink, 1973, 117; A. WEILL H. EN F. TERRÉ, *Droit civil, Les obligations*, Parijs, Dalloz, 1975, nr. 903; J. CARBONNIER, *Droit civil, 4, Les obligations*, Parijs, P.U.F., 1975, nr. 61.

<sup>2</sup> H. DE PAGE, I, nr. 152; A. WEILL en F. TERRÉ, *o.c.*, nr. 891; J. CARBONNIER, *o.c.*, nr. 62; ASSER, RUTTEN, I, *o.c.*, 125; Vgl. art. 1168 B.W.

<sup>3</sup> ASSER-RUTTEN, I, *o.c.*, 127; H. DE PAGE, I, nr. 155; Y. HANNEQUART, *Les Nouvelles, Droit civil, IV, 2, «La condition»*, nr. 66; *Rép. Dalloz, Droit civil, II*, losbladig, vº «Condition», nrs. 16 en 17; zie de wettelijke omschrijvingen van art. 1183 B.W. en art. 1301 Ned. B.W.

<sup>4</sup> R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 1953; W. VAN GERVEN, *o.c.*, nr. 37.

voorwaarde, houdt in dat het ten tijde van het opstellen der voorwaarde onzeker moet zijn of zij ooit zal worden vervuld. Deze onzekerheid moet objectief zijn. Hiermee wordt bedoeld dat de onzekerheid naar algemeen menselijke ervaring dient vast te staan<sup>5</sup>.

In fine kwalificeert het arrest van het Arbeidshof te Antwerpen het ontbindend beding van het arbeidsreglement van de N.V. I. als een ontbindende voorwaarde. Op het eerste gezicht lijkt deze kwalificatie juist. De niet-nakoming door de werknemer van zijn plichten bij arbeidsongeschiktheid is een onzekere en toekomstige gebeurtenis, waarvan partijen het tenietgaan van de arbeids-overeenkomst laten afhangen. Bij nader toezien blijkt de door het arbeidshof gegeven kwalificatie evenwel onjuist.

Ontbindend is de voorwaarde waarvan de partijen intentioneel en formeel de ontbinding van de overeenkomst afhankelijk hebben gemaakt, los van de uitvoering of de niet-uitvoering van de verbintenissen uit de overeenkomst<sup>6</sup>. Wanneer we staan voor een ontbinding van een overeenkomst wegens foutieve wanprestatie, hebben we te maken met een specifieke beëindigingswijze van overeenkomsten die een sanctie inhoudt van die foutieve wanprestatie van een contractspartij<sup>7</sup>.

Het verzoek tot ontbinding wegens wanprestatie kan, krachtens artikel 1184 B.W., altijd aan de rechter worden voorgelegd, zelfs al hebben partijen dit niet uitdrukkelijk in de overeenkomst bedongen<sup>8</sup>. In het kader van artikel 1184 B.W. is de rechter verplicht te beoordelen of de ingeroepen wanprestatie voldoende zwaarwichtig is om de ontbinding toe te staan<sup>9-10</sup>. De gerechtelijke ontbinding wegens wanprestatie veronderstelt een foutieve wanprestatie, waaraan een der contractspartijen schuld heeft. Zonder foutieve wanprestatie is geen gerechtelijke ontbinding mogelijk<sup>11</sup>.

De partijen kunnen de ontbinding van de overeenkomst wegens wanprestatie uitdrukkelijk regelen, maar dat verandert niets aan de aard van de instelling: het blijft een sanctie wegens niet-uitvoering in beginsel specifiek voor wederkerige overeenkomsten<sup>12-13-14</sup>. Er blijft dus een

fundamenteel verschil tussen de ontbinding wegens wanprestatie — al dan niet expliciet geregeld in de overeenkomst — en een ontbindende voorwaarde. Om uit te maken of er wanprestatie aanwezig is, moet eerst de voorafgaande, delicate vraag beantwoord worden welke *in concreto* de contractuele verplichtingen van de partijen zijn<sup>15</sup>.

Daar een voorwaarde een toekomstige en onzekere gebeurtenis vormt, los van de idee van wanprestatie, terwijl de ontbinding van wederkerige overeenkomsten juist een sanctie uitmaakt voor foutieve niet-uitvoering, is het beter ook terminologisch een onderscheid te bewaren en de ontbinding wegens wanprestatie geen stilzwijgende of uitdrukkelijk ontbindende voorwaarde te noemen<sup>16</sup>.

Ook het Arbeidshof te Antwerpen had in zijn arrest van 23 april 1980 beter gesproken van een uitdrukkelijk ontbindend beding wegens wanprestatie. In het aan het hof voorgelegde arbeidsreglement stelde artikel 70 immers de ontbinding van de arbeidsovereenkomst als sanctie voor de niet-nakoming door de werknemer van zijn verplichtingen bij afwezigheid wegens arbeidsongeschiktheid<sup>17</sup>.

Niet alle auteurs die zich op het terrein van het arbeidsrecht begeven, houden zich aan dit onderscheid<sup>18</sup>. Het gebruik van de term ontbindende voorwaarde, in plaats van ontbinding wegens wanprestatie, berust op artikel 1184 B.W.; dat artikel spreekt inderdaad, foutief, van «ontbindende voorwaarde»<sup>19</sup>. Hoe deze terminologie in

Cass., 19 april 1979, «La licéité de la clause résolutoire expresse dans le contrat de concession exclusive», *R.C.J.B.*, 1981, 36 en 45; en F. MAUSSON, noot onder Cass., 19 april 1979, «La clause résolutoire expresse dans les contrats de concession exclusive», *B.R.H.*, 1980, 449.

<sup>13</sup> H. DE PAGE, II, nr. 832, voetnoot 1 en nr. 876; A. WEILL en F. TERRÉ, *o.c.*, nr. 494; R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 144; H.G. VETH, «Ontbindende voorwaarde of wanprestatie», *W.P.N.R.*, 1911, nr. 2150, 115; D. DUYSSENS, «Algemene wijzen van beëindiging van de arbeidsovereenkomst», in *Arbeidsrecht*, R. BLANPAIN, (ed.), Brugge, Die Keure, s.d., II-5a, nr. 7, voetnoot 8.

<sup>14</sup> Hoewel art. 1184 B.W. een wederkerig contract vereist, kunnen de partijen bij wijze van uitdrukkelijk ontbindend beding de (gerechtelijke) ontbinding uitbreiden ten voordele van de schuldeisers bij een niet-wederkerige overeenkomst: J. BORRICAND, *o.c.*, *Rev. trim. dr. civ.*, 1957, 434-435; BAUDRY-LACANTINERIE, *Traité théorique et pratique de droit civil, Des obligations*, II, Parijs, Lib. de la Soc. du Recueil J.-B. Sirey, 1907, nr. 955; R. KRUIJTHOF, H. MOONS en C. PAULUS, «Overzicht van rechtspraak (1965-73), Verbintenissen», *T.P.R.*, 1975, 531.

<sup>15</sup> D. DUYSSENS, *o.c.*, II-5a, nr. 36, zie ook nrs. 37 e.v.; H. FRANCK, *La condition résolutoire, stabilité d'emploi et libertés fondamentales*, Luik, Fac. Dr. Liège, 1979, 63.

<sup>16</sup> H. DE PAGE, II, nr. 876.

<sup>17</sup> In die zin G. PANIER, noot onder hetzelfde arrest van het Arbh. Antwerpen, Afdeling Hasselt, 23 april 1980, *Limb. Rechtsl.*, 1980, 154. Vgl. art. 31 W.A.O. Zie over de plichten van de werknemer bij arbeidsongeschiktheid: J. STEYAERT, *Arbeidsovereenkomst handarbeiders en bedienden* in A.P.R., Gent, Story-Scientia, 1973, nr. 573.

<sup>18</sup> Bv. G. VANDERMEULEN, «De ontbindende voorwaarde in een arbeidsovereenkomst», *T.S.R.*, 1974, 466 en 469: «Bij wederkerige contracten is de ontbindende voorwaarde altijd stilzwijgend inbegrepen»; H. FRANCK, *o.c.*, behandelt uitdrukkelijk ontbindende bedingen wegens wanprestatie, maar hij spreekt voortdurend over «condition résolutoire» zoals over ontbindende voorwaarden (zie m.n. p. 59 e.v.).

<sup>19</sup> H. DE PAGE, II, nr. 876. De bewoordingen van artikel 1184 B.W. zijn alleen al foutief omdat men de ontbinding wegens wan-

<sup>5</sup> ASSER-RUTTEN, I, *o.c.*, 129; H. DE PAGE, I, nr. 152.

<sup>6</sup> H. DE PAGE, II, nr. 832.

<sup>7</sup> H. DE PAGE, II, nr. 832; R. DEKKERS, *Handboek burgerlijke recht*, II, Brussel, Bruylant, 1971, nr. 179; R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 266; *Rép. Dalloz, Droit civil*, III, losbladig, v° «Contrats et conventions», nr. 236.

<sup>8</sup> «Men spreekt derhalve ook van stilzwijgend ontbindend beding»: R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 265. In dezelfde zin R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 179.

<sup>9</sup> Cass., 9 juni 1961, *Pas.*, 1961, I, 1104, *R.W.*, 1961-62, 1701; Cass., 9 sept. 1965, *Pas.*, 1966, I, 1104, *R.W.*, 1967-68, 791; Cass. fr., 27 nov. 1951, *Gaz. Pal.*, 1951, I, 132; H. DE PAGE, II, nr. 889; R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 269; *Rép. Dalloz, Droit civil*, III, v° «Contrats et conventions», nr. 242.

<sup>10</sup> Cass., 7 feb. 1979, *Arr. Cass.*, 1978-79, 661, *Pas.*, 1979, I, 654; Cass. fr., 27 nov. 1951, *Gaz. Pal.*, 1951, I, 132; Cass. fr., 17 mei 1954, *Gaz. Pal.*, 1954, 2, 82.

<sup>11</sup> Cass., 27 juni 1946, *Pas.*, 1946, I, 271, met noot R.H.; Cass., 5 sept. 1980, *R.W.*, 1980-81, 1323, met concl. adv.-gen. BALLET; H. DE PAGE, II, nrs. 832 en 880; R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 267-268; ASSER-RUTTEN, II, *Algemene leer der overeenkomsten*, Zwolle, Tjeenk-Willink, 1979, 311.

<sup>12</sup> Zie J. BORRICAND, «La clause résolutoire expresse dans les contrats», *Rev. trim. dr. civ.*, 1957, 443; art. 1184 B.W. is niet van openbare orde. Idem R. BÜTZLER en M. COLPAERT, noot onder

het Burgerlijk Wetboek is geslopen vindt men bij Weill en Terré en bij Veth<sup>20</sup>.

Het is belangrijk op te merken dat de ontbinding wegens wanprestatie een alternatief vormt voor de schuldeiser, naast de vordering tot uitvoering in natura of in tegenwaarde<sup>21</sup>. Zelfs al komen de partijen overeen dat de niet-uitvoering van de overeenkomst van rechtswege en zonder ingebrekestelling de ontbinding met zich zal brengen, dan nog mag de schuldeiser bij wanprestatie de gedwongen uitvoering verkiezen<sup>22</sup>. De wanprestatie brengt dus ook in dit geval niet automatisch de ontbinding van de overeenkomst mee; ook dan heeft het beding slechts uitwerking indien de schuldeiser, door een wilsuiking, duidelijk maakt dat hij zich erop wil beroepen<sup>23</sup>. Hierin verschilt het uitdrukkelijk ontbindend beding dus duidelijk van de ontbindende voorwaarde<sup>24</sup>.

Het besproken arrest toont zelf aan dat de ontbindende clause uit het arbeidsreglement van de N.V. I. geen ontbindende voorwaarde is. Het arrest overweegt immers «dat een contractspartij in geval van realisatie van het ontbindend beding door de gedraging van de andere partij gerechtigd is om de contractbreuk aan te zeggen...»

## 2. De draagwijdte van het uitdrukkelijk ontbindend beding naar het verbintenissenrecht

De gevolgen van het uitdrukkelijk ontbindend beding verschillen sterk volgens de verschillende types van bedingen die men kan onderscheiden. Doorgaans worden de uitdrukkelijk ontbindende bedingen wegens wanprestatie in drie hoofdvormen verdeeld<sup>25</sup>:

— de partijen komen zonder meer overeen dat de overeenkomst bij wanprestatie zal worden ontbonden<sup>26</sup>;

prestatie in principe in rechte moet aanvragen en krijgen, terwijl de ontbinding krachtens een ontbindende voorwaarde van rechtswege en automatisch plaatsvindt: R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 181, p. 101, voetnoot 2; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, XXVII, Brussel, Bruylant, nrs. 114-115; M. JAMOULLE en F. JADOT, *Licenciement et démission pour motif grave*, Luik, Fac. Dr. Liège, 48-49. Zie ook Cass., 14 juni 1963, *Pas.*, 1963, I, 1084.

<sup>20</sup> *O.c.*, nr. 481; *o.c.*, W.P.N.R., 1911, nr. 2150, 114.

<sup>21</sup> Art. 1184, lid 2, B.W.; A. WEILL en F. TERRÉ, *O.C.*, nr. 479; J. CARBONNIER, *o.c.*, nr. 80; R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 181; R. KRUTHOF, H. MOONS en C. PAULUS, *o.c.*, T.P.R., 1975, 529.

<sup>22</sup> H. DE PAGE, II, nr. 297; R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 276; J. BORRICAND, *o.c.*, *Rev. trim. dr. civ.*, 1957, 449.

<sup>23</sup> Cass., 31 mei 1956, *Pas.*, 1956, I, 1051 met noot R.H.; J. BORRICAND, *o.c.*, *Rev. trim. dr. civ.*, 1957, 451; *Rép. Dalloz, Droit civil*, III, v° «Contrats et conventions», nr. 257; BAUDRY-LACANTINERIE, *o.c.*, II, nr. 956; F. LAURENT, *o.c.*, dl. 17, nr. 162; R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 276; J. LIMPENS, «Examen de jurisprudence, 1960-63, Les obligations», *R.C.J.B.*, 1964, 516; P. VAN OMMESLAGHE, «Examen de jurisprudence, 1968-73, Les obligations», *R.C.J.B.*, 1975, 613; R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 184.

<sup>24</sup> F. LAURENT, *o.c.*, dl. 17, nr. 162; BAUDRY-LACANTINERIE, *o.c.*, II, nr. 956; G.H. VETH, *o.c.*, W.P.N.R., 1911, nr. 2150, 114. Zie ook de referenties in voetnoot 19.

<sup>25</sup> H. DE PAGE, II, nr. 898; BAUDRY-LACANTINERIE, *o.c.*, II, nr. 952; F. LAURENT, *o.c.*, XVII, nrs. 157 e.v.; A. WEILL en F. TERRÉ, *o.c.*, nr. 496.

<sup>26</sup> Deze vorm komt neer op een herhaling van art. 1184 B.W. en heeft dezelfde gevolgen.

— de partijen komen overeen dat, in geval van wanprestatie, de overeenkomst van rechtswege zal zijn ontbonden;

— de partijen stipuleren dat niet-uitvoering van rechtswege en zonder ingebrekestelling de ontbinding tot gevolg heeft.

Het nut van het uitdrukkelijk ontbindend beding berust vooral bij het tweede en derde type. Wanneer bepaald is dat de overeenkomst bij wanprestatie van rechtswege ontbonden zal zijn, dan sluit de schuldeiser de appreciatie van de rechter of de wanprestatie voldoende ernstig is, uit<sup>27</sup>. De ontbinding heeft in beginsel plaats zonder optreden van de rechter, tenzij betwist wordt dat de voorwaarden voor de ontbinding van rechtswege vervuld zijn<sup>28</sup>. Als voorbeeld hiervan kunnen worden gegeven betwistingen omtrent het bestaan van de wanprestatie, omtrent het foutief karakter van de wanprestatie, of omtrent de weigering door de schuldeiser van het aanbod tot uitvoering. Soms bepalen partijen dat welbepaalde wanprestaties met betrekking tot essentiële contractsverplichtingen de ontbinding van rechtswege tot gevolg hebben; de andere blijven dan ressorteren onder de beoordelingsbevoegdheid van de rechter<sup>29</sup>.

Er bestaat evenwel nog een tussenvorm van uitdrukkelijke bedingen, tussen het eerste type en de bedingen die een ontbinding van rechtswege inhouden. Sommige ontbindende clausules sommen de wanprestaties op welke de ontbinding met zich brengen. De Belgische rechtsleer lijkt aan te nemen dat de schuldeiser ook dan de ontbinding moet vragen aan de rechter en dat deze zijn appreciatiebevoegdheid behoudt ten aanzien van de in de overeenkomst bepaalde wanprestaties<sup>30</sup>.

Hoe heeft het Arbeidshof te Antwerpen het ontbindende beding in het arbeidsreglement van de N.V. I. geïnterpreteerd? Het arbeidshof neemt aan dat het arbeidsreglement in een ontbinding van rechtswege voorziet. Het hof oordeelt immers dat de benadeelde partij gerechtigd is om de contractbreuk aan te zeggen; m.a.w. de ontbinding moet niet gerechtelijk aangevraagd worden. Bovendien blijkt het hof een appreciatie van de ernst van de fout uit te sluiten: de werknemer mag nog aantonen dat hij zich niet bezondigd heeft aan een wanprestatie («dat belanghebbende nog de gelegenheid mag krijgen om door alle midelen rechtens de feiten te bewijzen die de ontstentenis van realisatie van de ontbindende voorwaarde kunnen aantonen»), of dat zijn wanprestatie niet foutief is («dat de andere partij de bewijslast draagt van de omstandigheden die tot haar verontschuldiging kunnen strekken»). Volgens het hof kan de werknemer het foutief karakter van de wanprestatie wegnemen door overmacht aan te tonen.

Het arbeidshof komt te ongemotiveerd tot de conclusie dat het bewuste arbeidsreglement een ontbindingsclausule van rechtswege bevat. Op het eerste gezicht lijkt het be-

<sup>27</sup> H. DE PAGE, II, nr. 898; J. BORRICAND, *o.c.*, *Rev. trim. dr. civ.*, 1957, 435 e.v.; J. LIMPENS, *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1964, 516; R. BÜTZLER en M. COLPAERT, *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1981, 36.

<sup>28</sup> A. WEILL en F. TERRÉ, *o.c.*, nr. 496; R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 277.

<sup>29</sup> H. DE PAGE, II, nr. 898; R. BÜTZLER en M. COLPAERT, *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1981, 37.

<sup>30</sup> R. VANDEPUTTE, *o.c.*, 275; D. DUYSSENS, *o.c.*, II-5a, nr. 31; anders: A. WEILL en F. TERRÉ, *o.c.*, nr. 496.

ding uit het arbeidsreglement een hierboven beschreven tussenvorm van ontbindend beding dat bepaalde wanprestaties opsomt, in casu het ontijdig verwittigen en opsturen van een medisch attest bij arbeidsongeschiktheid.

Het hof zal de ontbinding van rechtswege wel hebben afgeleid uit de in het arbeidsreglement voorkomende woorden «onmiddellijke verbreking». Deze interpretatie van het hof, die onaantastbaar is zolang de bewijskracht van het arbeidsreglement niet geschonden wordt, kan betwist worden. In ieder geval is de interpretatie strijdig met de restrictieve interpretatietendens van de rechtspraak inzake uitdrukkelijk ontbindende bedingen<sup>31</sup>. Die restrictieve interpretatie houdt in dat, zonder duidelijke clausules die het optreden van de rechter uitsluiten, de ontbinding een gerechtelijke ontbinding blijft, zoals ze door artikel 1184 B.W. geregeld is. De bedoeling van de partijen om de beoordeling van de rechter met betrekking tot de ernst van de wanprestatie uit te sluiten, moet onduidelijk uit het contract blijken<sup>32</sup>. Wanneer de bewoordingen twijfel laten bestaan over de bedoeling van de partijen, weigeren rechtbanken de uitsluiting van de rechterlijke appreciatie te aanvaarden<sup>33</sup>. Aldus interpreteren de rechters het uitdrukkelijk ontbindend beding, conform artikel 1162 B.W., in het voordeel van de schuldenaar<sup>34</sup>.

Wanneer de betekenis van een overeenkomst onduidelijk is, moet de rechter artikel 1162 B.W. toepassen<sup>34a</sup>. De restrictieve interpretatie maakt het noodzakelijk dat partijen uitdrukkelijk de ontbinding «van rechtswege» stipuleren, of gelijkwaardige bewoordingen inlassen die duidelijk stellen dat de ontbinding niet gerechtelijk moet worden gevraagd<sup>35</sup>.

Het kan betwijfeld worden of *in casu* de werknemer en de N.V. I. bij het sluiten van de overeenkomst de onduidelijke bedoeling hebben gehad om bij eventuele tekortkomingen de ontbinding van rechtswege te laten spelen, m.a.w. zonder dat de rechter de ernst van de wanprestatie kan appreciëren. De onduidelijkheid van de clausule «onmiddellijke verbreking» kan ten deze in het voordeel van de werknemers geïnterpreteerd worden, zodat de rechter mocht nagaan of de wanprestatie de ontbinding verantwoordt.

De strengheid voor de debiteur, van het van rechtswege ontbindend beding verklaart de hierboven beschreven restrictieve interpretatie. Het gevaar ligt in de economische macht van een der contractspartijen die de wederpartij de contractsvoorwaarden dicteert<sup>36</sup>. Dat dit gevaar reëel is,

bewijst het arbeidsreglement van de N.V. I. Het is voldoende dat de werknemer zijn werkgever bv. één uur te laat op de hoogte brengt van zijn arbeidsongeschiktheid of dat hij één dag te laat zijn medisch attest «indient», opdat de werkgever zich op de ontbinding van rechtswege zou kunnen beroepen<sup>37</sup>. Komt daar nog bij dat het voor de werknemer zeer moeilijk kan zijn achteraf te bewijzen dat hijzelf of iemand voor hem, de werkgever telefonisch de eerste werkdag vóór 9u30 op de hoogte heeft gebracht.

De mogelijke onbillijkheid van het uitdrukkelijk ontbindend beding wordt wat getemperd door dat beding te onderwerpen aan het goede-trouw-vereiste<sup>38</sup>. De vraag rijst dus of de werkgever zich *in casu* niet op een met de goede trouw strijdige manier op het van rechtswege ontbindend beding beroept. Het arrest laat ons in het ongewisse over de vraag in welke mate de werknemer aan zijn verplichtingen te kort is gekomen<sup>39</sup>. Maar het is niet uitgesloten dat de werkgever handelde in strijd met de goede trouw wanneer de wanprestatie onbeduidend was of bv. voor de eerste maal voorkwam. Bij strijdigheid met de goede trouw zal de rechter weigeren de ontbinding van rechtswege vast te stellen<sup>40</sup>.

### 3. De draagwijdte van het uitdrukkelijk ontbindend beding in het licht van het arbeidsovereenkomstenrecht

De problematiek van het uitdrukkelijk ontbindend beding is in het arbeidsrecht aan de orde gekomen naar aanleiding van clausules in arbeidsreglementen die bepalen dat de werknemer, bij niet gerechtvaardigde afwezigheid, beschouwd wordt de overeenkomst eenzijdig te hebben verbroken. Ongerechtvaardigde afwezigheid is duidelijk een geval van contractuele wanprestatie. Men kan zulk een beding interpreteren als een uitdrukkelijk ontbindend beding wegens wanprestaties<sup>41</sup>.

Is zulk een beding geldig? Artikel 32 van de Arbeidsovereenkomstenwet verklaart in principe de verbinten-

<sup>31</sup> Bergen, 28 feb. 1979, *Pas.*, 1979, II, 68; Aix, 17 jan. 1949, *D.*, 1949, 256 met noot; T.G.I. Seine, 5 maart 1966, *D.*, 1966, 570 met noot.

<sup>32</sup> Cass. fr., 3 maart 1937, *D.*, 1937, 364; J. BORRICAND, o.c., *Rev. trim. dr. civ.*, 1957, 443; *Jur. Clas. Civ.*, v° «Contrats et obligations (en général)», art. 1184 fasc. II, nr. 7.

<sup>33</sup> *Rev. trim. dr. civ.*, 1957, 443, *ibid.*, art. 1184, fasc. II, nr. 7.

<sup>34</sup> *Jur. Clas. Civ.*, art. 1184, fasc. II, nr. 7.

<sup>34a</sup> Cass., 22 maart 1979, *R.C.J.B.*, 1981, 189 met noot L. CORNELIS, «Les clauses d'exonération de responsabilité couvrant la faute personnelle et leur interprétation»; zie ook de rechtspraak geciteerd door L. CORNELIS, *R.C.J.B.*, 1981, 217, voetnoot 109.

<sup>35</sup> *Rép. Dalloz.*, *Droit civil*, II, v°, «Contrats et conventions», nr. 259; J. BORRICAND, o.c., *Rev. trim. dr. Civ.*, 1957, 444. In deze zin Cass., 28 mei 1964, *Pas.*, 1964, I, 1017.

<sup>36</sup> J. BORRICAND, o.c., *Rev. trim. dr. civ.*, 1957, 440.

<sup>37</sup> Uit het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Hasselt, 1e K., van 29 maart 1979, A.R. nr. 77/1286, in deze zaak blijkt dat met «indienen van geneeskundig getuigschrift binnen twee werkdagen» bedoeld wordt dat de werknemer dit attest ook nog de tweede werkdag mag versturen.

<sup>38</sup> Cass. fr., 14 maart 1956, *D.*, 1956, 449, met noot J.V.; Cass. fr. 29 juni 1976, geciteerd in G. CORNU, «Jurisprudence française en matière de droit civil, III, contrats spéciaux», *Rev. trim. dr. civ.*, 1977, 340; H.R., 24 september 1976, *N.J.*, 1977, nr. 115 met noot P.Z.

<sup>39</sup> Het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Hasselt van 29 maart 1979 oordeelde dat het «door de bijgebrachte stukken wel voldoende bewezen is dat eiser een doktersattest aan verweerster stuurde per brief op de tweede werkdag van zijn ziekte.»

<sup>40</sup> Cass. fr., 14 maart 1956, *D.*, 1956, 449, met noot J.V.

<sup>41</sup> Een tweede mogelijke, aanverwante, interpretatie is dat de werknemer, gelet op de clausule in het arbeidsreglement, door zijn wanprestatie de overeenkomst zou hebben beëindigd. Zie over deze problematiek: Cass., 5 jan. 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 487, met noot; Werkr. ber. Brussel, 17 okt. 1969, *T.S.R.*, 1969, 359; P. HORION, «Absence de l'ouvrier et dissolution du contrat de travail», *R.C.J.B.*, 1968, 257; P. HORION, en M. JAMOULLE, «Examen de jurisprudence, 1964-67, Droit social», *R.C.J.B.*, 1968, 471 e.v.; M. JAMOULLE, «Examen de jurisprudence, 1975-77, Contrat de travail», *R.C.J.B.*, 1978, 605 e.v.

senrechtelijke beëindigingswijzen van toepassing op een arbeidsovereenkomst. B. Dubois en R. Van de Put leiden uit cassatiearresten van 25 mei 1967 en 25 januari 1968 af dat het Hof van Cassatie impliciet de geldigheid van het zojuist weergegeven ontbindend beding heeft aanvaard<sup>42-43</sup>.

Die conclusie is zonder grond. In het arrest van 25 mei 1967 werd in het middel enkel een schending van de bewijskracht van het arbeidsreglement ingeroepen. Eiser poneerde dat de rechter de bewijskracht van het reglement had geschonden door te verklaren dat de werknemer, krachtens het arbeidsreglement, de plicht had zijn afwezigheid te rechtvaardigen. Het Hof van Cassatie beslist ter zake enkel dat de rechter geen interpretatie van het arbeidsreglement geeft, die strijdig is met de bewoordingen ervan; het Hof doet echter geen uitspraak over de geldigheid van zulke bedingen ten aanzien van het ontslagrecht. In het middel van het arrest van 25 januari 1968 wordt aangevoerd dat de werkrechtshoofden van beroep niet geantwoord heeft op een argument in de conclusie van eiseres in cassatie. Het Hof geeft eiseres gelijk en casseert de bestreden beslissing alleen op die grond. Uit dat arrest valt dus geen enkel besluit te trekken nopens het standpunt van het Hof ten aanzien van clausules die stellen dat de werknemer, bij een bepaalde wanprestatie, geacht wordt de arbeidsovereenkomst verbroken te hebben.

De vraag blijft dus gesteld of partijen, in de overeenkomst of in het arbeidsreglement, bepaalde wanprestaties kunnen vastleggen die van rechtswege ontbinding met zich brengen.

Om de vraag te beantwoorden is het geraadzaam na te gaan of uit de ontslagregeling om dringende reden geen beperkingen voortvloeien voor het uitdrukkelijk ontbindend beding, met betrekking tot een arbeidsovereenkomst.

Artikel 35, eerste lid, W.A.O. is dwingend recht; het bepaalt dat elke partij de overeenkomst zonder opzegging of vóór het verstrijken van de termijn kan beëindigen wegens een dringende reden die aan het oordeel van de rechter wordt overgelaten<sup>44</sup>. Artikel 6, 4°, van de wet van 8 april 1965 tot instelling van de arbeidsreglementen schrijft voor dat het arbeidsreglement moet vermelden: de opzeggingstermijnen, alsook de dringende redenen die de beëindiging van de overeenkomst, zonder inachtneming van een opzeggingstermijn door de ene of de andere partij, maar onder voorbehoud van de beoordelingsbevoegdheid van de rechtbanken, kunnen rechtvaardigen. Een beding dat de werkgever toelaat de werknemer, voor bepaalde wanprestaties, zonder opzegging te ontslaan, ontnemt de rechter zijn appreciatiebevoegdheid niet. De rechter beoordeelt op onaantastbare wijze of de feiten wel zodanige zware tekortkomingen uitmaken dat ze een dringende reden vormen. M.a.w. de bepaling van de dringende reden door de partijen bindt de rechter niet; deze is altijd verplicht de ernst van de ingeroepen feiten te appreciëren<sup>45-46</sup>.

Is de conventioneel omschreven dringende reden dan totaal zonder zin? Neen, de conventioneel omschreven dringende reden kan het bestaan en de draagwijdte van bepaalde contractuele plichten verhelderen; ze kan een licht werpen op het belang dat partijen aan bepaalde verbintenissen hechten; ze kan dus een aanwijzing zijn voor de rechter die de feiten moet appreciëren, zonder hem evenwel te binden<sup>47</sup>.

In Nederland kent men aan de conventionele omschrijving van de dringende reden een zelfde draagwijdte toe<sup>48</sup>. Er zij aangestipt, dat een deel van de vroegere Belgische rechtspraak aanvaardde dat een conventionele dringende reden de rechter bindt, tenzij de werkgever wetsontduiking nastreeft<sup>49</sup>. Het besproken arrest sluit bij deze oudere rechtspraak aan.

Evenals de conventioneel omschreven dringende reden, laat een beding dat de uitsluitende beoordelingsbevoegdheid over tekortkomingen aan de werkgever toekent, de appreciatieplicht van de rechter onverkort<sup>50</sup>. De conventionele dringende reden is enkel onverkort geldig wanneer de opgesomde dringende redenen limitatief de gevallen weergeven, waarin de werkgever nog op staande voet zal kunnen ontslaan. In dat geval ziet de werkgever geldig af van zijn recht tot onmiddellijke beëindiging van de overeenkomst<sup>51</sup>. Dat de draagwijdte van de conventionele dringende reden aldus beperkt wordt, is ten volle verantwoord. Indien het partijen vrij zou staan, de rechter zijn beoordelingsbevoegdheid m.b.t. de dringende reden te ontnemen, dan zou de beschermingsregeling van het dwingende ontslagrecht elk effect missen<sup>52</sup>.

De restrictieve draagwijdte van de conventionele dringende reden heeft rechtstreeks consequenties voor het uitdrukkelijk ontbindend beding wegens wanprestatie met een van rechtswege werkende ontbinding. De gelijkenis

De restrictieve draagwijdte van de conventionele dringende reden heeft rechtstreeks consequenties voor het uitdrukkelijk ontbindend beding wegens wanprestatie met een van rechtswege werkende ontbinding. De gelijkenis

<sup>42</sup> B. DUBOIS, «Overzicht van rechtspraak, 1966-70, Arbeidsovereenkomsten», *T.P.R.*, 1971, 542; R. VAN DE PUT, noot, *T.S.R.*, 1968, 22; R. VAN DE PUT, noot, *T.S.R.*, 1969, 372.

<sup>43</sup> Cass., 25 mei 1967, *Pas.*, 1967, I, 1132; *T.S.R.*, 1967, 286, *R.C.J.B.*, 1968, 253, met belangrijke noot van P. HORION, o.c., *R.C.J.B.*, 1968, 257; Cass., 25 jan. 1968, *Arr. Cass.*, 1968, 705, *T.S.R.*, 1968, 20, met noot van R. VAN DE PUT.

<sup>44</sup> D. DUYSSENS, o.c., II, 5a, nr. 33. Zie vroeger artikel 18 van de gecoördineerde wetten betreffende het bediendencontract en art. 20 van de Wet op de arbeidsovereenkomst.

<sup>45</sup> Cass., 4 nov. 1960, *Pas.*, 1961, I, 242; *R.C.J.B.*, 1962, 5, met noot P. HORION, «Le particularisme du droit social et l'interprétation des dispositions légales à relatives la résiliation du contrat de travail et du contrat d'emploi, Arbh. Luik, 21 nov. 1978, *Rev. Rég. Dr.*, 1979, 862. Zie ook de rechtspraak geciteerd door P. HORION, o.c., *R.C.J.B.*, 1962, 17, voetnoot 29; zie de rechtspraak geciteerd door M. JAMOULLE, en F. JADOT, o.c., 42, voetnoot 88; H. FRANCK, o.c., 60; zie reeds in 1911 H.G. VETH, o.c., *W.P.N.R.*, COLENS, *Le contrat d'emploi*, Brussel, Larcier, 1980, nr. 121.

<sup>46</sup> Cass., 22 sept. 1961, *Pas.*, 1962, I, 92, *T.S.R.*, 1963, 103.

<sup>47</sup> H.G. VETH, o.c., *W.P.N.R.*, 1911, nr. 2150, 116; M. JAMOULLE, en F. JADOT, o.c., 40 en 42-43.

<sup>48</sup> W.C.L. VAN DER GRINTEN, *Arbeidsovereenkomsten*, Alphen aan den Rijn, Samsom, 189-190, A. BOCKWINKEL, «Over contractuele uitbreiding en beperking van dringende redenen», *W.P.N.R.*, 1965, nrs. 145-148.

<sup>49</sup> P. HORION, o.c., *R.C.J.B.*, 1962, 17.

<sup>50</sup> A. BOCKWINKEL, o.c., *W.P.N.R.*, 1965, nr. 4852, 146.

<sup>51</sup> M. JAMOULLE, en F. JADOT, o.c., 38; W.C.L. VAN DER GRINTEN, o.c., 190; L.J.M. DE LEEDE, «Arbeidsovereenkomst», in ASSER, *Bijzondere overeenkomsten*, III, Zwolle, Tjeenk-Willink, 1977, 178.

<sup>52</sup> H.G. VETH, o.c., *W.P.N.R.*, 1911, nr. 2150, 115.

tussen de conventionele dringende reden en het uitdrukkelijk beding met ontbinding van rechtswege valt immers meteen op. Beide bedingen trachten het beoordelingsrecht van de rechter uit te sluiten. Krachtens beide bedingen wordt de arbeidsovereenkomst onmiddellijk beëindigd als sanctie voor een wanprestatie die, conventioneel, van tevoren als zeer ernstig wordt gekwalificeerd.

Wanneer de werkgever een conventionele dringende reden inroept, moet hij nog een daad stellen om de overeenkomst te beëindigen, nl. ontslag op staande voet geven. Ook hier is de gelijkenis met het uitdrukkelijk beding met ontbinding van rechtswege treffend. Hiervoren werd gesteld dat een uitdrukkelijk ontbindend beding wegens wanprestatie, niet *ipso facto* de ontbinding met zich brengt, maar dat de schuldeiser nog door een wilsuitsluiting duidelijk moet maken dat hij de ontbinding van rechtswege wil laten spelen. Borricand merkt scherp op dat het mechanisme van het uitdrukkelijk beding met ontbinding van rechtswege, neerkomt op een eenzijdige ontbinding van conventionele oorsprong<sup>53</sup>. In een noot getekend P.Z. wordt gesteld dat zulk een beding inhoudelijk neerkomt op een opzegging<sup>54</sup>.

De conclusie is dat een uitdrukkelijk ontbindend beding met ontbinding die van rechtswege optreedt, gelijkstaat met een conventionele omschreven dringende reden<sup>55</sup>. Reeds meer dan 70 jaar geleden was professor Houwing de gelijkenis tussen de conventioneel omschreven dringende reden en de ontbindende voorwaarde opgevallen<sup>56</sup>. Nu het uitdrukkelijk beding met ontbinding van rechtswege als sanctie voor wanprestatie gelijkstaat met een conventionele dringende reden, dient men aan te nemen dat zulk een uitdrukkelijk ontbindend beding de beoordelingsbevoegdheid van de rechter t.a.v. de ernst van de feiten, onverlet laat<sup>57</sup>. Horion en Jamoulle leren terecht dat een uitdrukkelijk ontbindend beding wegens wanprestatie, dat de rechter zijn beoordelingsbevoegdheid ontnemt, strijdig is met de dwingende bepalingen die het ontslag om dringende reden beheersen<sup>58</sup>. Enkele rechterlijke beslissingen en verschillende auteurs zijn het nadrukkelijk met dit standpunt eens<sup>59-60</sup>.

<sup>53</sup> O.c., *Rev. trim. dr. civ.*, 1957, 442.

<sup>54</sup> Noot onder H.R., 24 sept. 1976, *N.J.*, 1977, nr. 115.

<sup>55</sup> H. FRANCK, o.c., 61; in dezelfde zin D. DUYSENS, o.c., 11-5a, nrs. 33 en 34.

<sup>56</sup> «De dringende redenen in het arbeidscontract», *W.P.N.R.*, 1911, nr. 2068, 434-435.

<sup>57</sup> DUYSENS, D., o.c., II-5a, nr. 34; HORION, P., o.c., *R.C.J.B.*, 1968, 269; anders Cass. fr., 16 dec. 1968, *D.*, 1969, som. 72 met noot

<sup>58</sup> O.c., *R.C.J.B.* 1968, 474.

<sup>59</sup> Arbrb. Bergen, 10 juni 1971, *T.S.R.* 1971, 171; Werkr. ber. Bergen, 25 okt. 1969, *T.S.R.*, 1970, 119; PANIER, G., noot, *Limb. Rechtsl.*, 1980, 154; FRANCK, H., o.c., 62-63; JAMOULLE, M., en JADOT, F., o.c., 49-50; MALHERBE, J., «Les concessions de vente en droit belge et communautaire», *B.R.H.*, 1973, 74-75; idem ook Maussion, F., o.c., *B.R.H.* 1980, 454-455 inzake arbeidsovereenkomsten voor onbepaalde tijd, niet voor arbeidsovereenkomsten voor een bepaalde tijd.

<sup>60</sup> H. FRANCK stelt zich de vraag of men uit het cassatiearrest van 14 juni 1963, *R.W.*, 1963-64, 1414, niet kan afleiden dat het Hof van Cassatie het uitdrukkelijk ontbindend beding dat voorziet in een ontbinding van rechtswege als sanctie voor wanprestatie, geldig zal verklaren (o.c., 62). Zie ook Cass., 16 sept. 1969, *Arr.*

Een tegenovergestelde oplossing zou tot onverkwalikelijke situaties leiden: «De situatie wordt paradoxaal wanneer we zouden vaststellen dat een feit, indien ingeroepen om de verbreking wegens dringende reden te rechtvaardigen, wel onderhevig zou zijn aan gerechtelijke appreciatie, en indien ingeroepen om de ontbinding te verrechtvaardigen, het appreciatiegerecht van de rechter zou uitsluiten»<sup>61</sup>.

Het uitdrukkelijk ontbindend beding wegens wanprestatie, met beëindiging van rechtswege, is strijdig met artikel 35 W.A.O. en dus nietig<sup>62</sup>. Er heeft dus geen ontbinding van rechtswege plaats, maar desniettemin zal de arbeidsovereenkomst meestal toch beëindigd zijn. De werkgever heeft immers de werknemer feitelijk onmiddellijk ontslagen. De rechter zal dus moeten controleren of de ingeroepen feiten zodanige zware tekortkomingen vormen, dat ze een dringende reden uitmaken, die het onmiddellijk ontslag rechtvaardigen. Bovendien moet hij nagaan of de werkgever aan de formele vereisten van het ontslag om dringende reden heeft voldaan<sup>63</sup>. Wanneer een contractspartij gebruik maakt van haar macht tot onmiddellijke beëindiging, kan ze daarna geen ontbinding op basis van artikel 1184 B.W. meer vorderen, omdat die eis zonder voorwerp is<sup>63a</sup>. Aangezien meestal niet aan alle vereisten van een dringende reden zal voldaan zijn, zal de werkgever, wegens zijn onrechtmatig ontslag, de opzeggingsvergoeding moeten betalen. Mocht de werkgever de arbeidsovereenkomst niet onmiddellijk hebben beëindigd (bv. omdat de werknemer de geldigheid van het uitdrukkelijk ontbindend beding betwistte), ook dan blijft de bevoegdheid van de rechter om te appreciëren of de wanprestatie wel voldoende erg is om de ontbinding te rechtvaardigen onverkort.

Uit de hiervoren ontwikkelde gedachte volgt dat, hoewel artikel 32 van de Arbeidsovereenkomstenwet de verbintenissenrechtelijke beëindigingswijzen in beginsel

*Cass.*, 1970, 50, met concl. adv.-gen. DUMON. Deze veronderstelling is voorbarig omdat het Hof in zijn arresten van 14 juni 1963 en 16 september 1969 verklaart uitspraak te doen over een ontbindende voorwaarde, wat trouwens niet werd betwist. In casu ging het over een celibaatsbeding dat bepaalt dat een gebeurlijk huwelijk van de werknemster een einde maakt aan de arbeidsovereenkomst. Men kan evenwel bediscussiëren of het Hof wel terecht zegt uitspraak te doen over een ontbindende voorwaarde. De vraag kan gesteld worden of in casu de ontbinding niet bedoeld was als sanctie voor een inbreuk op de geldige contractuele plicht om niet te huwen. In die hypothese deed het Hof uitspraak over een uitdrukkelijk ontbindend beding, en zijn de arresten van 14 juni 1963 en 16 september 1969 onjuist. Op de geldigheid van een celibaatsbeding kan hier niet worden ingegaan. FRANCK meent dat een uitdrukkelijk ontbindend beding met een van rechtswege spelende ontbinding, neerkomt op wetsontduiking. Maar een beding dat strijdig is met een imperatieve wetsbepaling, in casu art 35. W.A.O., is nog geen wetsontduiking, die het bewijs van het ontduikingsoogmerk vereist (zie W. VAN GERVEN, o.c., nr. 75; concl. adv.-gen. KRINGS, bij Cass., 28 juni 1979, *Pas.*, 1979, I, 1265-1266).

<sup>61</sup> D. DUYSENS, o.c., II, 5a, nr. 34.

<sup>62</sup> H. FRANCK, o.c., 63; M. JAMOULLE, en F. JADOT, o.c., 50.

<sup>63</sup> H. FRANCK, o.c., 118.

<sup>63a</sup> Werkr. ber. Luik, 23 feb. 1963, *T.S.R.*, 1963, 129; Brussel, 6 maart 1962, *Pas.*, 1962, II, 273, H.R., 8 december 1927, *N.J.*, 1928, nr. 158. Zie voor ontbinding na opzegging Cass., 7 mei 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 979.

toelaat, het dwingend rechtelijke wetssysteem van het ontslag om dringende reden de draagwijdte van het beding dat, bij wanprestatie, een ontbinding van rechtswege van de arbeidsovereenkomst inhoudt, in belangrijke mate beperkt.

Tegen deze stelling zou men het cassatiearrest van 19 april 1979 kunnen inroepen dat de geldigheid betreft van het uitdrukkelijk ontbindend beding met ontbinding van rechtswege bij wanprestatie in een verkoopconcessie<sup>64</sup>. Dat arrest verklaart zulk een ontbindend beding onverkort geldig omdat de wet van 27 juli 1961 betreffende de eenzijdige beëindiging van de voor onbepaalde tijd verleende concessie van alleenverkoop enkel beperkingen inhoudt met betrekking tot de eenzijdige beëindiging van verkoopconcessies, en omdat de wet geen enkel verbod stelt inzake het uitdrukkelijk ontbindend beding<sup>65</sup>. Het Hof van Cassatie overweegt bovendien meer in het algemeen dat de eenzijdige beëindigingsregeling van de wet van 27 juli 1961 zich niet uitstrekt tot de ontbinding wegens wanprestatie; m.a.w. de gerechtelijke ontbinding wegens wanprestatie van een verkoopconcessie die in het toepassingsveld van de wet op de eenzijdige beëindiging van verkoopconcessie valt, blijft mogelijk<sup>66</sup>.

Voor zover dit arrest juist is, is het voorbarig er conclusies uit te trekken betreffende het uitdrukkelijk ontbindend beding in een arbeidsovereenkomst. Het Hof had alleen uitspraak te doen in een geschil over een verkoopconcessie, en die overeenkomst is niet te vergelijken met een arbeidsovereenkomst, althans niet wat de draagwijdte betreft van het uitdrukkelijk ontbindend beding van rechtswege<sup>67-68</sup>. In het arbeidsovereenkomstenrecht

heeft een conventionele dringende reden een beperkte draagwijdte, terwijl een conventionele grove tekortkoming in een verkoopconcessie achteraf de appreciatie van de rechter over de ernst van die, door de partijen als grove tekortkoming omschreven inbreuk op de verplichtingen, lijkt uit te sluiten<sup>69</sup>. De wet van 27 juli 1967 bevat inderdaad geen bepaling in de zin van artikel 35, eerste lid, van de Arbeidsovereenkomstenwet en artikel 6, 4<sup>o</sup>, van de Arbeidsreglementenwet, zodat Malherbe en Maussion zeer terecht betogen dat men voorzichtig moet zijn met het toepassen van principes, geldig voor een verkoopconcessie, op de arbeidsovereenkomst<sup>70</sup>.

Zowel de conventionele dringende reden als het uitdrukkelijk ontbindend beding dat een ontbinding van rechtswege stipuleert, beogen hetzelfde en naderen elkaar zeer dicht: men bepaalt een wanprestatie die onmiddellijk, en zonder dat de rechter ze mag beoordelen, een einde aan de overeenkomst kan maken. Om de poort van de wetsontkrachting niet wagenwijd open te zetten, om te voorkomen dat men de regeling van de dringende reden haar betekenis zou ontnemen, is het dan ook ten volle verantwoord aan het uitdrukkelijk ontbindend beding dat een ontbinding van rechtswege inhoudt, dezelfde draagwijdte toe te kennen als aan de conventionele dringende reden. Dit volgt onrechtstreeks, maar noodzakelijk, uit artikel 35 W.A.O. en artikel 6 van de wet van 8 april 1965.

De recente rechtspraak van het Hof van Cassatie inzake de gerechtelijke ontbinding van de arbeidsovereenkomst wegens wanprestatie van beschermende werknemersvertegenwoordigers, is relevanter voor het uitdrukkelijk beding met ontbinding van rechtswege in een arbeidsovereenkomst dan het cassatiearrest van 19 april 1981<sup>71</sup>.

Op grond van artikel 32 W.A.O. en, o.a., van de idee dat de Wet Organisatie van het Bedrijfsleven van 20 september 1948 en de Wet Gezondheid en Veiligheid der Werknemers van 10 juni 1952, als gewijzigd door het K.B.

<sup>64</sup> R.W., 1979-80, 895, *R.C.J.B.*, 1981, 26, met instemmende noot van R. BÜTZLER en M. COLPAERT, «La licéité de la clause résolutoire expresse dans le contrat de concession exclusive», *B.R.H.*, 440, met instemmende noot van F. MAUSSON, «La clause résolutoire expresse dans les contrats de concession». Zie ook P. DE VROEDE, *Handboek van het Belgisch economisch recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, nr. 733.

<sup>65</sup> Art. 2 van de wet van 27 juli 1967 bepaalt dat, behoudens bij grove tekortkoming van een van de partijen aan haar verplichtingen, elke partij, als zij de overeenkomst wil opzeggen, een redelijke opzeggingstermijn of een billijke vergoeding moet toestaan. Zie voor een commentaar op de wet van 27 juli 1961: P. DE VROEDE, *o.c.*, nr. 232 e.v.; L. FREDERICQ, «Verkoopconcessie en regeling van de eenzijdige beëindiging ervan volgens de wetten van 27 juli 1961 en 13 april 1971», in *Recht in beweging, Opstellen aangeboden aan prof. mr. Ridder Victor*, I, Antwerpen, Kluwer, 485; W. VAN GERVEN, *Handels- en economisch recht, I, Ondernemingsrecht*, Antwerpen, Standaard, 1975, 316-330 en 352-377. VAN GERVEN acht eveneens het uitdrukkelijke ontbindend beding in een verkoopconcessie geldig (*o.c.*, 316, voetnoot 16).

<sup>66</sup> In die zin W. VAN GERVEN, *o.c.*, 316, voetnoot 16; R. BÜTZLER, en M. COLPAERT, *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1981, 42-43, en de rechtspraak aangehaald in voetnoten 44-49; G. BRICMONT en J.M. PHILIPS, *Commentaire des dispositions de droit belge et commentaire applicables aux concessions de vente en Belgique*, Brussel, Ed. Jeune Barreau, 1977, 28-29; J. MALHERBE, *o.c.*, *B.R.H.*, 1973, 73.

<sup>67</sup> Anders: R. BÜTZLER en M. COLPAERT, *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1981, 39.

<sup>68</sup> De positie van de werknemer en die van de in beginsel te beschermen zwakke partij, de concessiehouder, is minder te vergelijken dan men zou denken. De eerste werkt in ondergeschiktheid, de tweede is zelfstandige handelaar met een eigen commercieel vermogen. De onderhandelingspositie van een werkne-

mer is niet te vergelijken met die van een warenhuis-concessiehouder. Ook een vergelijking van de opzeggingstermijn toont aan dat de wetgever de positie van werknemer en concessiehouder niet gelijkwaardig acht: vgl. art. 2 van de wet van 27 juli 1961 met de artt. 59, 60, 82, 83, 130 W.A.O.

<sup>69</sup> Zie in die zin Brussel, 7 jan. 1966, weergegeven in G. BRICMONT, en J.M. PHILIPS, *o.c.*, 249; G. BRICMONT en J.M. PHILIPS, *o.c.*, 31.

De commentatoren van de wet van 27 juli 1961 bestuderen wel de gevolgen van het uitdrukkelijk ontbindend beding met ontbinding van rechtswege, maar daarentegen niet expliciet de gevolgen van een conventionele vastlegging van de grove tekortkoming. Vgl. art. 13, lid 4, van het wetsontwerp houdend goedkeuring van de Benelux-Overeenkomst betreffende de agentuurovereenkomst. Art. 13, lid 4, sluit wel de partijbeslissing betreffende het al dan niet bestaan van een dringende reden uit, maar blijkt niet dat partijen conventioneel vooraf kunnen vastleggen wat onbetwistbaar een dringende reden zal zijn (*Parl. St., Kamer*, 1975-76, nr. 831/1, 20).

<sup>70</sup> J. MALHERBE, *o.c.*, *B.R.H.*, 1973, 74-75; F. MAUSSON, *o.c.*, *B.R.H.*, 1980, 454-455. De artt. 35 W.A.O. en 6 Arbeidsreglementenwet kennen de rechter nadrukkelijk het volle, en niet een marginaal, appreciatierecht toe m.b.t. de ernst van een dringende reden (cf. supra).

<sup>71</sup> Cass., 26 oktober 1981, *J.T.T.*, 1981, met noot C.W., V.S.S.W., 1981, nr. 46, 4, met noot W. REYNDERS; *Cass.*, 23 november 1981, *R.W.*, 1981-82, 1405.

nr. 4 van 11 oktober 1978, enkel beperkingen inhoudt van het eenzijdig beëindigingsrecht, acht een deel van de doctrine en de rechtspraak artikel 1184 B.W. onverkort van toepassing op de arbeidsovereenkomst van kandidaten en leden van de ondernemingsraad en het veiligheidscomité<sup>72</sup>.

Het Hof van Cassatie besliste evenwel «dat het K.B. nr. 4 voorschrijft dat de rechter vooraf de dringende reden moet aannemen die de werkgever aanvoert tot ontslag van een werknemer die krachtens die bepaling een bijzondere bescherming geniet, en dienaangaande in een versnelde procedure voorziet; dat op straffe van deze door de wetgever verruimde bijzondere bescherming van haar draagwijdte te beroven, de rechter die met toepassing van artikel 1184 B.W. beslist tot ontbinding van de arbeidsovereenkomst van een beschermd werknemer, moet vaststellen dat er een dringende reden bestaat in de zin van artikel 35 van de wet van 3 juli 1978 en de versnelde procedure van het K.B. nr. 4 moet volgen»<sup>73</sup>. De arbeidsovereenkomst van een beschermd werknemer kan dus gerechtelijk wegens wanprestatie ontbonden worden, maar dan binnen de grenzen van het K.B. nr. 4 van 11 oktober 1978, voor wat de ernst van de wanprestatie en de versnelde procedure aangaat.

Dat arrest toont aan dat het gevaarlijk is om een verbintenisrechtelijke beëindigingswijze zonder beperking toepasselijk te verklaren op een arbeidsovereenkomst. De geciteerde arresten beslechten wel het specifieke geval van een beschermd werknemer met een uitzonderlijke ontslagbescherming. Maar het lijkt niet uitgesloten dat het Hof een gelijkaardig standpunt zal innemen voor een uitdrukkelijk ontbindend beding met ontbinding van rechtswege, in onverschillig welke arbeidsovereenkomst, daar zulk een beding — veel meer dan de gerechtelijke ontbin-

ding — toelaat de algemene bescherming inzake ontslag wegens dringende reden van haar draagwijdte te beroven. Immers, terwijl artikel 1184 B.W. nog een appreciatie inhoudt van de ernst van de wanprestaties, wordt deze volledig uitgesloten bij het uitdrukkelijk van rechtswege ontbindend beding<sup>74</sup>.

Het wordt tijd om de aandacht weer toe te spitsen op het arrest van het Arbeidshof te Antwerpen van 23 april 1980. Aangezien het hof weigert de ernst van de wanprestatie te appreciëren door zich te verschuilen achter een beding dat ontbinding van rechtswege inhoudt, dient het arrest op dit punt te worden bekritiseerd. Aldus sluiten we aan bij de gefundeerde kritiek van Panier. Deze grondt zijn kritiek eveneens op de beperkte draagwijdte van de conventionele dringende reden, en voegt er nog aan toe dat het arrest ten onrechte de werknemer een bewijslast oplegt die normaal aan de werkgever toekomt in het kader van een ontslag om dringende reden<sup>75</sup>. De rechter had, m.a.w., moeten appreciëren of de wanprestatie van de werknemer in casu een ontbinding rechtvaardigde.

De principes gehuldigd door het arrest, leiden tot bijzonder onbillijke situaties voor de werknemers van de N.V. I. Nemen we het geval dat de werknemer zijn medisch getuigschrift zonder wettige reden te laat opstuurt. Volgens het arbeidsreglement brengt dat kleine verzuim de onmiddellijke beëindiging van de arbeidsovereenkomst mee. De rechter kan, volgens het arbeidshof, wanneer het verzuim eenmaal vaststaat, enkel de rechtmatigheid van de ingeroepen beëindiging vaststellen. Maar er is meer. De kritiek op het arrest klemmt des te meer daar de overeenkomst ten deze na de overtreding van het arbeidsreglement onmiddellijk beëindigd was geworden. Het arbeidshof diende dus in elk geval na te gaan of de ingeroepen tekortkoming wel een dringende reden uitmaakte. Had het arrest het bestaan van de dringende reden onderzocht, dan zou de werknemer waarschijnlijk een opzeggingsvergoeding gekregen hebben, aangezien de formaliteiten van artikel 35 W.A.O. niet vervuld waren, en men over het algemeen aanneemt dat het niet of laattijdig opsturen van een medisch attest op zichzelf geen dringende reden vormt<sup>76</sup>.

In dezelfde lijn wordt trouwens beslist dat het enkele feit geen gevolg te geven aan een verzoek van de werkgever om zich aan te bieden bij een bepaalde controle-arts geen dringende reden uitmaakt<sup>77</sup>.

In het licht van het voorgaande dient de beslissing van de Arbeidsrechtbank te Hasselt die, in eerste aanleg, in

<sup>72</sup> Rechtspraak: Arbh. Brussel, 15 juli 1980, *J.T.T.*, 1981, 84, *T.S.R.*, 1980, 411; Arbh. Gent, 10 maart 1980, *T.S.R.*, 1980, 425; Arbrb. Brussel, 1 okt. 1979, *R.W.*, 1979-80, 1177, *T.S.R.*, 1979, 447, met noot W. REYNERS; Werkr. Leuven, 15 dec. 1967, *R.W.*, 1968-69, 1243. *Anders*: Arbh. Antwerpen, 18 sept. 1980, *R.W.*, 1980-81, 1725; Arbh. Antwerpen, 11 feb. 1980, A.R. nr. 767/79 in zake M. t/ R.X.; Arbh. Antwerpen, 11 feb. 1980, *R.W.*, 1979-80, 2867; Werkr. Luik, 15 sept. 1969, *Jur. Liège*, 1969-70, 181; Arbrb. Dendermonde in zake W. t/ N.V. R. zoals blijkt uit het arrest van het Arbh. Gent, 10 maart 1980, *T.S.R.*, 1980, 425; Cass. fr., 21 juni 1974, *D.S.*, 1974, 454, met concl. adv.-gen. TOUFFAIT; Cass. fr., 21 nov. 1974, *D.S.*, 1975, 264, met noot J. SAVATIER; Cass. fr., 24 mei 1978: *D.*, 1978, inf. rap., 385, met noot. Ook in Frankrijk geldt een speciale ontslagbeperking voor werknemersvertegenwoordigers. Rechtsleer: D. VOTQUENNE, «Het ontslag om dringende reden van de beschermende leden van de O.R. en het C.V.G.V.», *R.W.*, 1978-79, 2753; D. VOTQUENNE, noot onder Arbh. Antwerpen, 11 feb. 1980, *R.W.*, 1979-80, 2781; J. PIRON, en P. DENIS, *Ondernemingsraden en comités voor veiligheid en hygiëne*, Brussel, V.B.O. 1979, 165; O. VAN ACHTER, «Ontslag om dringende reden van beschermde werknemers», *Or.*, 1980, 13; E. DIRIX, en A. VAN OEVELEN, «Kroniek van het verbintenisrecht, 1978-79», *R.W.*, 1980-81, 2471-2474; G. HELIN, noot onder Werkr. Luik, 15 sept. 1969, *Jur. Liège*, 1969-70, 181; J. STEYAERT, *Ondernemingsraad, Comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen*, A.P.R., Gent, Story-Scientia, 1975, nr. 248.

<sup>73</sup> Cass., 23 november 1981, *R.W.*, 1981-82, 1406; Cass., 26 oktober 1981, *J.T.T.*, 1981, 314.

<sup>74</sup> De gerechtelijke ontbinding kan worden uitgesproken wegens lichtere wanprestaties dan een wanprestatie die een dringende reden vormt. Zie Arbh. Brussel, 25 feb. 1974, A.R. nr. 1451 in zake S. t/ N.V. H.; Arbh. Brussel, 6 sept. 1974, *T.S.R.*, 1974, 569, met noot J. DONCKIER DE DONCEEL; Arbh. Brussel, 14 jan. 1976, A.R. nr. 5366 in zake V.O. t/ a.s.b.l. I.E.C.-M.D.; J. MOULY, noot onder Cass. fr., 31 januari 1979 en 3 april 1979, *J.C.P.*, 1980, ed. C.I., nr. 13.205, *J.C.P.*, 1980, nr. 19292.

<sup>75</sup> Noot, *Limb. Rechtsl.*, 1980, 154.

<sup>76</sup> Arbh. Brussel, 20 juni 1980, A.R. nr. 10554 in zake a.s.b.l. H.F.R.E. t/ R.; Arbh. Brussel, 2 feb. 1981, *Soc. Kron.*, 1981, 75; M. JAMOULE, en F. JADOT, o.c., 106-106, met verwijzingen naar de rechtspraak. Ditzelfde verzuim van de werknemer vormt op zichzelf geen handeling die neerkomt op een verbreking: Arbh. Brussel, 20 juni 1980, A.R. 10.544.

<sup>77</sup> Arbh. Brussel, 6 mei 1980, A.R. nr. 9817 in zake s.p.r.l. I.B.R.B. t/ D.

hetzelfde geschil de arbeider een opzeggingsvergoeding toekende omdat de wanprestatie naar de appreciatie van de rechtbank geen dringende reden uitmaakte, te worden onderschreven. De rechtbank overwoog: «Het feit dat eiser verweerster niet onmiddellijk verwittigde van zijn ziekte, is zonder twijfel foutief en zou dan ook een geldige reden zijn voor het geven van een opzegging, doch is op zichzelf geen dringende reden van afdanking, omdat eiser geen bijzondere opdrachten had uit te voeren en enkel produktiearbeider was»<sup>78</sup>.

#### 4. Besluit

Welke zijn nu de conclusies?

1. Wanneer een uitdrukkelijk beding de ontbinding stipuleert als sanctie voor een foutieve wanprestatie, maakt dit beding geen ontbindende voorwaarde uit.

2. Het uitdrukkelijk ontbindend beding in een arbeidsovereenkomst kan, overeenkomstig de interpretatie in het verbintenissenrecht, restrictief geïnterpreteerd worden. Die interpretatie houdt in dat, zonder duidelijke

clausules die het optreden van de rechter uitsluiten, de ontbinding een gerechtelijke ontbinding blijft, zoals geregeld door artikel 1184 B.W. Bij onduidelijkheid van de overeenkomst moet deze immers in het voordeel van de schuldenaar worden geïnterpreteerd. Ook in een arbeidsovereenkomst blijft het uitdrukkelijk ontbindend beding met ontbinding van rechtswege onderworpen aan de eis van de goede trouw.

3. Het uitdrukkelijk ontbindend beding in een arbeidsovereenkomst, of in een andere rechtsbron zoals het arbeidsreglement, dat een ontbinding van rechtswege stipuleert, beperkt het appreciatierecht van de rechter betreffende de ernst van de wanprestatie niet. De rechter dient te beoordelen of in concreto de wanprestatie de ontbinding van de arbeidsovereenkomst rechtvaardigt. Dit volgt uit de artikelen 35, eerste lid, W.A.O. en 6, 4°, van de Arbeidsreglementenwet en uit de cassatierechtspraak over de conventionele dringende reden.

De werkgever kan de ontbinding van de arbeidsovereenkomst slechts bekomen door een rechterlijke tussenkomst. Indien de werkgever vóór het einde van de gerechtelijke ontbindingsprocedure onmiddellijk eenzijdig de arbeidsovereenkomst heeft beëindigd, dient de rechter na te gaan of voldaan is aan de vereisten van het ontslag om dringende reden.

Wilfried RAUWS  
Assistent U.I.A.

<sup>78</sup> De Arbeidsrechtbank te Hasselt verklaarde de eis wegens willekeurig ontslag ongegrond (vonnis 29 maart 1979, A.R. 77/1286).

## RECHTSPRAAK

### HOF VAN CASSATIE

3e KAMER - 18 MEI 1981

Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens  
Advocaat-generaal: de h. Velu  
Advocaten: mrs. Bützler en van Hecke

#### Bewijs — Vermoedens — Begrip.

*De artt. 1349 en 1353 B.W. stellen geen eisen van «noodzakelijk logisch verband» of «uitsluiting van iedere andere mogelijkheid», maar laten feitelijke vermoedens over aan het oordeel en het beleid van de rechter, die geen andere dan gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens zal aannemen.*

B. t/ H.

Gelet op het bestreden arrest, op 18 februari 1980 door het Arbeidshof te Antwerpen gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 34 van de bij koninklijk besluit van 20 juli 1955 gecoördineerde wetten op het bediendencontract, gewijzigd bij artikel 56 van de wet van 21 november 1969 tot wijziging van de wetgeving betreffende de arbeidsovereenkomsten,

doordat het arrest, na geconstateerd of beslist te hebben dat verweerder als basket-speler was aangeworven, dat de bediendenovereenkomst door eiser werd verbroken en dat reeds op 4 mei 1974 verweerder wist dat het contract zou worden verbroken, daarenboven beslist dat de dienstbetrekking ten vroegste op 6 mei 1974 een einde heeft kunnen nemen en dat derhalve de door verweerder op grond van de bediendenovereenkomst en bij exploit van 6 mei 1975 ingestelde vordering, overeenkomstig artikel 34 van voormelde gecoördineerde wetten, niet verjaard was, zulks op grond dat dit noodzakelijk volgde uit het feit dat verweerder nog op 4 en 5 mei 1975 voor eisers ploeg had gespeeld,

terwijl de feitelijke constatering van het arrest geenszins uitsluiten dat verweerder op 4 mei 1974 wist dat de dienstbetrekking dadelijk na zijn laatste prestatie en dus op 5 mei 1974 beëindigd zou zijn, zodat geen logisch verband te leggen is tussen die feitelijke constatering en de beslissing luidens welke de beëindiging van de overeenkomst, zoals bedoeld door voormeld artikel 34 van de gecoördineerde wetten op het bediendencontract als verrekpunt voor de verjaringstermijn van één jaar ten vroegste op 6 mei 1974 heeft kunnen plaatshebben, waaruit volgt dat het arrest, enerzijds, door een verkeerde interpretatie van het begrip «beëindiging van de overeenkomst», voormeld artikel 34 van gezegde gecoördineerde wetten en, anderzijds, door het hier aan de kaak gestelde

gebrek aan logisch verband, artikel 97 van de Grondwet schendt;

Overwegende dat het middel, in zoverre het de schending van artikel 97 van de Grondwet aanvoert, niet ontvanke-lijk is daar het beweerd gebrek aan logisch verband tussen de vaststellingen van de rechter en de gevolgtrekking die hij eruit afleidt, op zich zelf niet een zodanige schending kan uitmaken;

Overwegende voor het overige, dat het arbeidshof oor-deelt dat «op 24 april 1974 door eiser beslist werd ver-weerder niet meer op te stellen tijdens het komend seizoen 1974-75» en vaststelt «dat de effectieve beëindiging» van het contract «op 6 mei 1974 gebeurde, nadat verweerder op 4 en 5 mei 1974 nog twee wedstrijden buiten de com-petitie gespeeld had»;

Dat het arrest deze beslissing laat steunen op feitelijke vermoedens, waaronder «het verslag in Het Laatste Nieuws van 6 mei 1974 over de basketbalwedstrijden BUS-LIGA en BUS-R.C. Maes», waarin het arrest het bewijs ziet dat verweerder «nog op 4 en 5 mei 1974 tijdens een tweedaags tornooi voor eisers ploeg speelde»;

Overwegende dat het middel erop neerkomt te stellen dat het arbeidshof de feitelijke vermoedens, zijnde ge-volgtrekkingen die de rechter afleidt uit een bekend feit om te besluiten tot een onbekend feit, als logisch «nood-zakelijk» zou voorstellen bij «uitsluiting» van ieder andere mogelijkheid;

Dat het arrest het nergens over een dergelijk noodzake-lijk verband of uitsluiting heeft; dat overigens de artikelen 1349 en 1353 van het Burgerlijk Wetboek dergelijke eisen niet stellen, maar feitelijke vermoedens overlaten aan het oordeel en aan het beleid van de rechter, die geen andere dan gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstem-mende vermoedens zal aannemen;

Dat het middel in dat opzicht uitgaat van een verkeerde lezing van het arrest en feitelijke grondslag mist;

(...)

## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 14 MEI 1981

Voorzitter: ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur: de h. Sury

Advocaat-generaal: de h. Velu

Advocaten: mrs. Houtekier en De Gryse

**Gerechtsdeurwaarder — Overhandiging van de uitgifte van het vonnis of van de akte — Volmacht voor alle ten-uitvoerleggingen — Zorgvuldigheidsnormen.**

*Al geldt de overhandiging van de uitgifte van het vonnis of van de akte als volmacht voor alle tenuitvoerleggingen, zulks ontslaat hem er niet van de zorgvuldigheidsnormen na te leven die iedere voorzichtige gerechtsdeurwaarder in dezelfde omstandigheden in acht dient te nemen.*

O. t/ D.B. en B.

Gelet op het bestreden arrest, op 12 september 1979 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

*Over het middel, afgeleid uit de schending van de arti-kelen 860, 861, 1389, 3<sup>o</sup>, 1393, 1502 van het Gerechtelijk Wetboek, 1382, 1383, 1984, 1991, 1992, 1997, 1998 en 2008 van het Burgerlijk Wetboek,*

*doordat het arrest de opheffing beveelt van het beslag bij proces-verbaal van eiser op 15 maart 1977 gelegd en eiser veroordeelt om aan eerste verweerder een schade-vergoeding van 10.000 frank te betalen en hem 5.500 frank terug te betalen op de gronden dat eiser zonder meer tot betekening en het maken van bijkomende onkosten over-ging zonder zich in het minst te bekommeren om de vraag welke debetkosten het bedrag van 27.913 frank eigenlijk wel dekte en hoeveel de interesten, indien ze nog deels verschuldigd waren, eigenlijk wel bedroegen; dat de stuk-ken uitwijzen dat eiser noch op 11 februari 1977 (akte van betekening) noch op 15 maart 1977 (proces-verbaal van inbeslagneming) zich de moeite getroost heeft de hoegroothed van de interesten te berekenen; dat men zich dan ook afvraagt hoe verweerder De B. de zaak kon rege-len, indien hem niet eens het bedrag van de nog verschul-digde interesten meegedeeld werd; dat tevens vaststaat dat de gereedgemaakte stukken aan eiser slechts voor be-tekening en uitvoering werden overgemaakt «indien de zaak niet geregeld wordt bij de betekening»; dat eiser der-halve alle redenen had om instructies te vragen aan de advocaat van B., ten minste uitleg omtrent de gestorte som van 27.913 frank; dat welke ook uiteindelijk de op-dracht was, waarop eiser zich steeds beroept zij hem niet onthief van de verplichting zo behoedzaam mogelijk te werk te gaan in een zaak als deze waar het ook eiser duidelijk moest zijn dat wellicht alles, ten minste nagenoeg alles (op 120 frank na) vereffend was en het derhalve raad-zaam leek, zoals gebruikelijk in dergelijke gevallen, eerst een volledige afrekening (interesten inbegrepen) op te ma-ken en schriftelijk de debiteur uit te nodigen het eventuele saldo te voldoen; dat het optreden van eiser dienten-gevolge foutief is,*

*terwijl, eerste onderdeel, het feit dat de vermelding van het gevorderd bedrag, in het beslagexploot op straffe van nietigheid voorgeschreven, de nog te betalen interesten niet bevat, geenszins leidt tot de nietigheid van dit exploot van 15 maart 1977; immers het gevorderd bedrag vermeld was zodat aan het wettelijk vereiste was voldaan en het louter gebrek aan berekening en opgave der interesten geen nietigheid van het beslagexploot veroorzaakt (schen-ding van de artikelen 860, 861, 1389, 3<sup>o</sup>, en 1502 van het Gerechtelijk Wetboek);*

*tweede onderdeel, eiser regelmatig in het bezit was ge-steld van de uitgifte van het vonnis, zodat hij gemachtigd was voor alle tenuitvoerleggingen; de opdrachtgever wist dat het bedrag van 27.913 frank betaald was en dit zelfs aan eiser had meegedeeld, zodat eiser, door de tenuitvoerleg-ging door te drijven ondanks deze betaling, binnen de per-ken van zijn lastgeving is gebleven en zijn handelingen ten onrechte als foutief bestempeld worden (schending van de artikelen 1393 van het Gerechtelijk Wetboek, 1382, 1383, 1984, 1991, 1992, 1997, 1998 en 2008 van het Burgerlijk Wetboek);*

**Wat het eerste onderdeel betreft:**

Overwegende dat het arrest nergens verklaart dat het bij exploot van 15 maart 1977 gelegde beslag nietig is; dat het enkel, bij bevestiging van het beroepen vonnis, de ophef-fing ervan beveelt;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest, na een omstandig relaas van de feitelijke gegevens, oordeelt dat eiser «een (buiten ieder verhouding kostbare) uitvoering heeft verricht, die zowel voortvarend als onverantwoord was» en deze beoordeling grondt op de in het middel aangehaalde consideransen;

Overwegende dat, al was eiser gemachtigd voor alle tenuitvoerleggingen, zulks er hem niet van ontsloeg de zorgvuldigheidsnormen na te leven die iedere voorzichtige in dezelfde omstandigheden geplaatste gerechtsdeurwaarder in acht dient te nemen; dat eiser, door hieraan te kort te komen, zoals door het arrest wordt vastgesteld, een fout beging in de zin van de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek, die hem jegens derden, ten deze eerste verweerder, tot herstel van de schade verplicht;

Dat het arrest aldus zijn beslissing wettelijk verantwoordt;

Overwegende dat, nu het arrest zijn beslissing laat stoelen op de quasi-delictuele aansprakelijkheid van eiser, het onderdeel in zoverre het de schending aanvoert van de wetsbepalingen betreffende de lastgeving, niet ontvanke-lijk is;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 26 JUNI 1981

Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens

Procureur-generaal: de h. Dumon

Advocaat: mr. Bayart

**Burgerlijke rechtspleging — Rechtspleging inzake pacht — Verzoek tot oproeping ter minnelijke schikking — Proces-verbaal houdende vaststelling van een verzoek tot oproeping ter minnelijke schikking — Dossier van de rechtspleging — Bewijskracht.**

*Het proces-verbaal houdende vaststelling van een verzoek tot oproeping ter minnelijke schikking inzake pacht maakt deel uit van het dossier van de rechtspleging. De rechter die er geen acht op slaat, miskent de wettelijke bewijswaarde ervan.*

H. t/ V.G.

Gelet op het bestreden vonnis, op 5 maart 1980, in hoger beroep door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Ieper gewezen;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 720, 721, 1345 van het Gerechtelijk Wetboek, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en van de rechten van de verdediging van de eisers,

doordat het bestreden vonnis beslist dat de door de eisers op 10 mei 1976 aan de verweerders gegeven pacht-opzegging vervallen was overeenkomstig artikel 12,4 van de Pachtwetgeving, op grond dat geen enkel gegeven of stuk werd voorgebracht waaruit met zekerheid mocht blij-

ken dat het verzoek tot oproeping ter minnelijke schikking binnen de wettelijke termijn van drie maanden was geschied, zulks hoewel onder de minuten van het Vredegerecht van het eerste kanton Ieper te vinden zijn a) een proces-verbaal van 17 juni 1976 constaterend het verzoek van eisers de verweerders D. te doen oproepen tot minnelijke schikking betreffende de vanwaardeverklaring van de litigieuze pacht-opzegging en b) een brief van de raadsman van de eisers van 28 juli 1976 gericht aan de griffier van gezegd vredegerecht, houdende verzoek ook verweerder V. tot hetzelfde doeleinde te doen oproepen, met een randannotatie volgens welke op 29 juli 1976 aan dit verzoek gevolg werd gegeven,

terwijl, luidens artikel 1345 van het Gerechtelijk Wetboek, inzake pacht, geen rechtsvordering wordt toegelaten indien de eiser niet tevoren aan de rechter een schriftelijk of mondeling verzoek heeft gedaan om de toekomstige verweerder ter minnelijke schikking te doen oproepen, van welk verzoek de griffie proces-verbaal opstelt, en welk verzoek, wat de termijnen betreft, de gevolgen heeft van een gerechtelijke dagvaarding, mits deze uitgebracht wordt binnen een maand van het proces-verbaal waaruit blijkt dat geen minnelijke schikking is bereikt; hieruit volgt dat het overeenkomstig artikel 1345 ingediend schriftelijk verzoek, of het proces-verbaal dat het mondeling verzoek constateert, gelijkgesteld dient te worden met een akte van rechtsingang, welke luidens artikel 721 van het Gerechtelijk Wetboek bij het door artikel 720 bedoeld dossier van de rechtspleging, in origineel of in eensluidend verklaard afschrift, gevoegd dient te worden, zodat de rechters ten deze op de sub a) en b) bedoelde stukken acht moesten slaan, ook al werden zij niet door de partijen voorgebracht, de rechten van de verdediging van de eisers hebben geschonden door na te laten zich om die stukken te bekommeren, en tevens de bewijskracht hebben miskend welke door de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek aan voormelde twee stukken wordt gehecht;

Overwegende dat op 17 juni 1976 de griffier van het Vredegerecht van het eerste kanton Ieper met toepassing van artikel 1345 van het Gerechtelijk Wetboek twee processen-verbaal heeft opgesteld: een eerste, houdende vaststelling van een mondeling verzoek tot oproeping van de verweerders ter minnelijke schikking, een tweede houdende vaststelling dat een verzoekschrift met hetzelfde doel op 17 juni 1976 ter griffie werd neergelegd;

Overwegende dat artikel 1345 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt: «Wat de termijnen betreft, die bij de wet verleend worden, heeft het verzoek (om de verweerders ter minnelijke schikking op te roepen) ... de gevolgen van een gerechtelijke dagvaarding»;

Overwegende dat bedoelde processen-verbaal deel uitmaken van het dossier waarin door de artikelen 720 tot 722 van het Gerechtelijk Wetboek is voorzien;

Overwegende dat door te oordelen: «Geen enkel gegeven of stuk wordt voorgebracht waaruit met zekerheid moge blijken dat het verzoek tot oproeping ter minnelijke schikking, ten einde ... binnen de wettelijke termijn van drie maanden is geschied. De vermelding door de eerste rechter dat een dergelijk verzoek gebeurd zou zijn in de loop van de maand juli vormt bij gebreke van andere gegevens of stukken ... geen afdoend bewijs», het bestreden vonnis de artikelen 720, 721 en 722 van het Gerechtelijk Wetboek schendt door aan te nemen dat bedoelde proces-

sen-verbaal geen deel uitmaken van het door deze artikelen voorgeschreven dossier en tevens de wettelijke bewijswaarde van deze processen-verbaal, zoals zij door artikel 1345 van het Gerechtelijk Wetboek wordt bepaald, miskent;

(...)

## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER - 16 OKTOBER 1981

Voorzitter-verslaggever: de h. Janssens

Advocaat-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. Bützler en Bayart.

### Bewijs — Bewijswaarde van een vonnis ten aanzien van derden.

*Hoewel het gezag van het rechterlijk gewijsde als onweerlegbaar vermoeden betrekkelijk is in die zin dat het slechts tussen de partijen kan worden aangevoerd, belet dat niet dat een rechterlijke beslissing wettelijke bewijswaarde heeft ten aanzien van derden, meer bepaald als weerlegbaar vermoeden en onder voorbehoud van de rechtsmiddelen die de wet hun toekent, inzonderheid derdenverzet.*

N.V.G.t/ V.

Gelet op het bestreden vonnis, op 24 januari 1979 door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel in hoger beroep gewezen;

*Over het middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 1319, 1320, 1350 van het Burgerlijk Wetboek en, voor zoveel nodig, 23, 24 en 26 van het Gerechtelijk Wetboek,

*doordat* het vonnis, na te hebben vastgesteld dat door het vonnis van 6 juni 1972 van de 24e correctionele kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel aan verweerder een schadevergoeding, voor materiële en morele schade vermengd, van 30.000fr. werd toegekend, bij vonnis van 19 juni 1974 van dezelfde kamer van dezelfde rechtbank gespecificeerd in 20.000fr. materiële en 10.000fr. morele schadevergoeding, beslist dat de vordering van eiseres als ongegrond voorkomt op grond dat voormelde specificatie aan verweerder — geen partij bij het vonnis van 19 juni 1974 en niet in zake geroepen — niet kan worden tegengeworpen,

*terwijl*, hoewel de exceptie van het gerechtelijk gewijsde betrekkelijk is en slechts tussen de partijen kan opgeworpen worden, zulks evenwel niet belet dat de beslissing bewijskracht heeft ten aanzien van de derden — inzonderheid het vonnis van 19 juni 1974, ten aanzien van verweerder — onder voorbehoud van de rechtsmiddelen die de wet hun toekent, zoals het incidenteel derdenverzet; het bestreden vonnis aldus niet zonder meer uit de omstandigheid dat de specificatie, in het vonnis van 19 juni 1974, van het bedrag van 30.000fr. vermengde schadevergoeding wegens blijvende arbeidsongeschiktheid, aan verweerder niet kan worden tegengeworpen, kan afleiden dat de vordering van eiseres als ongegrond voorkomt en, derhalve, dat voormeld vonnis van 19 juni 1974 ten aanzien van

verweerder geen bewijs kan opleveren van voormelde, daarin vastgestelde, specificatie, zonder de aan dit vonnis verbonden bewijskracht, meer bepaald ten aanzien van verweerder, te miskennen; het bestreden vonnis in elk geval de bewijskracht miskent van het vonnis van 6 juni 1972, waarbij verweerder wél partij was en hem 30.000frank schadevergoeding, voor materiële en morele schade vermengd, werd toegekend, door de vordering van eiseres tot terugbetaling van de gecumuleerde materiële schadevergoeding af te wijzen en, derhalve, impliciet maar zeker te beslissen dat verweerder geen materiële schadevergoeding naar gemeen recht wegens blijvende arbeidsongeschiktheid had ontvangen (schending van de artikelen 1319, 1320, 1350 van het Burgerlijk Wetboek en, voor zoveel nodig, 23, 24 en 26 van het Gerechtelijk Wetboek):

Overwegende dat uit de overgelegde vonnissen van de Correctionele Rechtbank te Brussel van 6 juni 1972 en 19 juni 1974 blijkt: dat op 3 maart 1966 verweerder een ongeval is overkomen, waarvoor een derde uitsluitend en volledig aansprakelijk was; dat het ongeval voor verweerder een arbeidsongeval was en eiseres de arbeidsongevalverzekeraar; dat de Correctionele Rechtbank te Brussel op 6 juni 1972 tussen de aansprakelijke derde en de gelaedeerde verweerder besliste dat voor de patrimoniale en de extrapatrimoniale schade uit de blijvende arbeidsongeschiktheid 30.000bf. werd toegekend; dat de forfaitaire vergoedingen bedoeld in de Arbeidsongevallenwet werden bepaald in een overeenkomst die door de arbeidsrechtbank werd gehomologeerd op 7 december 1972; dat tussen de eiseres en de aansprakelijke derde, op 19 juni 1974, de Correctionele Rechtbank te Brussel besliste dat voormelde som van 30.000frank uiteenvalt in 20.000frank voor patrimoniale en 10.000frank voor extrapatrimoniale schade;

Overwegende dat eiseres de terugbetaling eist van 20.000frank die verweerder tweemaal zou hebben ontvangen voor patrimoniale schade uit blijvende arbeidsongeschiktheid, een keer van de verzekeraar, eiseres, en een keer van de derde aansprakelijke; dat het bestreden vonnis oordeelt dat deze specificatie van het bedrag van 30.000frank, verricht in het vonnis van 19 juni 1974, nu verweerder geen partij was en niet in de zaak werd geroepen, hem niet kan worden tegengeworpen;

*Over de exceptie van niet-ontvankelijkheid* door verweerder tegen het middel opgeworpen en hieruit afgeleid dat de artikelen waarvan de schending wordt ingeroepen, vreemd zijn aan het middel:

Overwegende dat het middel aan het vonnis verwijt de beginselen die het gezag van het rechterlijk gewijsde beheersen te hebben toegepast in een geval dat niet het gezag maar de «bewijskracht» van het rechterlijk gewijsde betreft; dat het middel aldus aanvoert dat de artikelen 23, 24 en 26 van het Gerechtelijk Wetboek werden geschonden doordat de regels van de exceptie van het gezag van het rechterlijk gewijsde ten onrechte werden uitgebreid tot de «bewijskracht» van het vonnis ten opzichte van derden;

Dat de exceptie van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen;

Over het middel:

Overwegende dat, hoewel het gezag van het rechterlijk gewijsde als onweerlegbaar vermoeden betrekkelijk is in

die zin dat het slechts tussen de partijen kan worden ingeroepen, zulks evenwel niet belet dat de betrokken beslissing wettelijke bewijswaarde heeft ten aanzien van de derden, meer bepaald als weerlegbaar vermoeden en onder voorbehoud van de rechtsmiddelen die de wet hun toekent, inzonderheid derdenverzet;

Overwegende dat door te beslissen dat de specificatie van het bedrag van 30.000 frank, in het vonnis van 19 juni 1974, niet tegenstelbaar is tegen verweerster, omdat deze geen partij was, het bestreden vonnis de regels van de exceptie van het gezag van het rechterlijk gewijsde ten onrechte uitbreidt tot de wettelijke bewijswaarde en de artikelen 23, 24 en 26 van het Gerechtelijk Wetboek schendt;

Dat het middel gegrond is;

*Om die redenen,*

Vernietigt het bestreden vonnis; beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing; gelet op artikel 68 van de Arbeidsongevallenwet, veroordeelt eiseres in de kosten; verwijst de zaak naar de Rechtbank van Eerste Aanleg te Mechelen, zitting houdende in hoger beroep.

## HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 27 OKTOBER 1981

Voorzitter: de h. Caenepeel

Raadsheer-rapporteur: de h. Vervloet

Advocaat-generaal: de h. Ballet

Advocaat: mr. Houtekier

**1. Wegverkeer — Maneuver — Verplichting voorrang te verlenen — Door andere bestuurder gepleegde overtreding — 2. Onrechtmatige daad — Oorzakelijk verband — Fouten van twee bestuurders.**

*1. De verplichting voorrang te verlenen, bij art. 12.4 van het Wegverkeersreglement opgelegd aan de bestuurder die een maneuver wil uitvoeren, is algemeen en houdt geen verband met het in acht nemen van de voorschriften van het Wegverkeersreglement door de andere weggebruikers voor zover hun opdagen niet onvoorzienbaar is.*

*2. De enkele omstandigheid dat bij een ongeval een bestuurder een fout heeft begaan, sluit niet uit dat er een oorzakelijk verband is tussen de fout van een andere bestuurder en het ongeval.*

Z. t/ P.

Gelet op het bestreden vonnis, op 19 maart 1981 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Hasselt;

I. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de strafvordering:

*Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 12.4, 16.8, 17.2, 5°, van het Wegverkeersreglement, 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 418 en 420 van het Strafwetboek,*

doordat het vonnis op strafrechtelijk gebied eiser wegens de telastleggingen A en B veroordeelt tot een geldboete van 50fr. en op civielrechtelijk gebied de aansprakelijkheid voor het ongeval ten belope van 2/3 te zijnen laste legt en hem veroordeelt tot betaling van 1 frank schadevergoeding als voorschot aan verweerster op de volgende gronden: «(Eiser) reed over het zebrapad op het ogenblik dat (verweerster) naderde. Tijdens dit maneuver moest (eiser), die als snorfiets niet onder de bescherming van het zebrapad kon overrijden, voorrang verlenen aan (verweerster). (Eiser) kan slechts van zijn voorrangsplicht worden ontheven indien het opdagen van de prioritaire weggebruiker, zijnde (verweerster), onvoorzienbaar was. Dit kan moeilijk op ernstige wijze staande gehouden worden (...). Dit foutief maneuver van (eiser) ligt ten grondslag aan het ongeval, aangezien de aanrijding zich niet zou hebben voorgedaan indien (eiser) het prioritaire voertuig van (verweerster) had laten voorgaan. De manevrerende snorfiets was voor (verweerster) echter een voorzienbare hindernis, waarvoor (verweerster) had kunnen stoppen. Volgens getuige Van den S. gebeurde de aanrijding op het begin van het zebrapad op de linker rijstrook. (Verweerster) die een zebrapad naderde waarop voetgangers overstaken moest uiterst langzaam rijden. De stilstand van het voertuig op de rechter rijstrook moest (verweerster) eveneens tot grote waakzaamheid aansporen».

*terwijl, eerste onderdeel, de weggebruiker Van den S. voor het zebrapad stilstand op de rechter rijstrook van de baan, zodat verweerster deze weggebruiker niet links mocht inhalen; dit verbod onafhankelijk is van het feit dat eiser op het zebrapad een maneuver uitvoerde door per snorfiets over te steken, zodat het vonnis ten onrechte oordeelt dat eiser voorrangplichtig was ten aanzien van verweerster (schending van de artikelen 12.4 en 17.2, 5°, van het Wegverkeersreglement);*

*tweede onderdeel, de stilstand van het voertuig van Van den S. voor het zebrapad tot gevolg had dat het verweerster verboden was deze in te halen en het zebrapad over te steken; het vonnis derhalve ten onrechte enkel beslist dat de stilstand van dit voertuig verweerster tot grote waakzaamheid moest aansporen (schending van de artikelen 16.8 en 17.2, 5°, van het Wegverkeersreglement);*

*derde onderdeel, nu het verbod tot inhalen van verweerster zijn oorzaak vond in de andere voor het zebrapad stilstaande weggebruiker, het vonnis ten onrechte oordeelt dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen het onregelmatig oversteken van eiser op het zebrapad en het ongeval (schending van de artikelen 17.2, 5°, van het Wegverkeersreglement, 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 418 en 420 van het Strafwetboek):*

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het vonnis eiser veroordeelt wegens onopzettelijke slagen of verwondingen en overtreding van artikel 12.4 van het Wegverkeersreglement;

Overwegende dat de verplichting voorrang te verlenen aan de andere weggebruikers, bij artikel 12.4 opgelegd aan de bestuurder die een maneuver wil uitvoeren, algemeen is en geen verband houdt met het in acht nemen van de voorschriften van het Wegverkeersreglement door de andere weggebruikers voor zover hun opdagen niet onvoorzienbaar is;

Overwegende dat het vonnis, na te hebben gereleveerd dat eiser rijdend met een snorfiets op de oversteekplaats voor voetgangers de rijbaan overstak, beslist dat hij tijdens dit maneuver aan verweerster voorrang moest verlenen, dat hij slechts van zijn voorrangsplicht kan worden ontheven indien het opdagen van de prioritaire weggebruiker, verweerster, onvoorzienbaar was en dat dit moeilijk op ernstige wijze kan worden aangevoerd; dat het vonnis vervolgens, met een in het middel niet weergegeven considerans, vaststelt: «Het ongeval gebeurt omstreeks 8 uur bij druk verkeer binnen een bebouwde kom, waar de bestuurders beide rijstroken mogen volgen en de stilstand van een voertuig op de rechter rijstrook het doorrijden van een voertuig op de linker rijstrook niet uitsluit»;

Dat het vonnis uit deze beschouwingen en vaststellingen wettelijk heeft kunnen afleiden dat het opdagen van verweersters voertuig voor eiser niet onvoorzienbaar was;

Wat het tweede en derde onderdeel betreft:

Overwegende dat uit de omstandigheid dat ook verweerster een fout heeft begaan niet volgt dat de rechters niet vermochten te oordelen dat er een oorzakelijk verband bestond tussen de fout van eiser en het ongeval;

Overwegende dat voor het overige de onderdelen enkel betrekking hebben op een eventuele fout van verweerster welke alleen de burgerrechtelijke aansprakelijkheid voor het ongeval kan beïnvloeden;

Dat de onderdelen derhalve, in zoverre ze tegen de beslissing op de strafvordering worden aangevoerd, bij gebrek aan belang, niet ontvankelijk zijn;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

NOOT—1. Zie Cass., 23 december 1975, *R.W.*, 1975-76, 1980; 26 maart 1973, *Arr. Cass.*, 1973, 740.

2. Zie Cass., 13 november 1979, *R.W.*, 1979-80, 1919, antwoord op het tweede middel.

## HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 23 MAART 1981

Voorzitter: de h. Meeüs

Raadsheer-rapporteur: de h. Vinçotte

Advocaten: mrs. Ansiaux en Kirkpatrick

**1. Arbeidsovereenkomst — Ontslag zonder opzegging of met nietige opzegging — Onmiddellijke beëindiging van de overeenkomst — 2. Jaarlijkse vakantie — Bedienden — Vakantiegeld — Vordering gegrond op een gebrek aan betaling — Verjaring.**

1. Als een ontslag zonder opzegging wordt gegeven of wanneer de opzegging nietig is, is de arbeidsovereenkomst onmiddellijk verbroken.

2. De vordering tot betaling van vakantiegeld, gegrond op een gebrek aan betaling ervan, verjaart door verloop van vijf jaar te rekenen van de dag waarop het misdrijf is gepleegd.

H. t/ V.O.F. H.

Gelet op het bestreden arrest, op 20 mei 1977 door het Arbeidshof te Brussel gewezen;

(...)

Overwegende dat uit het arrest blijkt dat eisers arbeidsovereenkomst voor een onbepaalde tijd werd gesloten en dat zijn jaarlijks loon hoger was dan 150.000 frank; dat verweerster op 1 augustus 1974 hem een brief heeft gestuurd waarvan de bewoordingen in het middel worden herhaald en waaruit het arrest afleidt dat zij hierin de stellige wil te kennen geeft de contractuele verbintenissen te verbreken;

Overwegende dat volgens artikel 14, eerste lid, van de op 20 juli 1955 gecoördineerde wetten betreffende de arbeidsovereenkomst voor bedienden, wanneer de verbintenis voor onbepaalde tijd is gesloten, elke partij er een einde aan kan maken door opzegging; dat het derde lid van hetzelfde artikel bepaalt dat, de opzegging op straffe van nietigheid wordt betekend door de overhandiging aan de andere partij van een geschrift waarop het begin en de duur van de opzeggingstermijn vermeld zijn;

Overwegende dat, artikel 15, § 2, van genoemde wetten, weliswaar bepaalt dat, wanneer het jaarlijks loon 150.000 fr. overschrijdt, de door de werkgever en de bediende in acht te nemen opzeggingstermijn, binnen de perken van dit artikel, worden vastgesteld, hetzij bij overeenkomst gesloten ten vroegste op het ogenblik waarop de opzegging wordt gegeven, hetzij door de rechter, doch dat daaruit niet blijkt dat een ontslag zonder geldige opzegging de arbeidsovereenkomst zou laten bestaan, totdat die opzegging bij akkoord tussen de partijen of bij gerechtelijke beslissing is vastgesteld;

Overwegende dat het ontslag een handeling is waardoor een partij aan de andere ter kennis brengt dat ze de arbeidsovereenkomst wil beëindigen; dat de opzegging de voorafgaande mededeling is van de datum waarop de arbeidsovereenkomst een einde moet nemen; dat, zoals het arrest beslist, de nietigheid van de opzegging als dusdanig de geldigheid van het ontslag niet aantast;

Dat, wanneer het ontslag zonder opzegging wordt gegeven, of wanneer de opzegging nietig is, dit ontslag geen geldige tijdsbepaling bevat, zodat de arbeidsovereenkomst onmiddellijk is verbroken;

Dat het arrest door zijn in het middel aangehaalde beslissing in dit middel aangevoerde bepalingen van de gecoördineerde wetten van 20 juli 1955 schendt;

(...)

Overwegende dat, eiser in zijn conclusie voor het arbeidshof vermeldde dat «sedert het begin van de contractuele betrekkingen, appellante (thans verweerster) in gebreke is gebleven het voorschrift van het koninklijk besluit van 30 maart 1967 en van de gecoördineerde wetten van 28 juni 1971 betreffende het dubbel vakantiegeld na te leven»; dat hij in de slotsom van zijn conclusie aan het arbeidshof vroeg «vast te stellen en voor recht te zeggen dat appellante in gebreke is gebleven het dubbel vakantiegeld en inzonderheid het vakantiegeld dat wegens zijn vertrek verschuldigd is aan conculant te betalen en bijgevolg appellante te veroordelen tot betaling van het onder dit punt gevorderde bedrag dat door de deskundige zal worden vastgesteld»;

Dat eiser aldus die vordering deed steunen op een gebrek aan betaling dat met correctionele straffen wordt gestraft krachtens artikel 54, 2<sup>o</sup>, van de gecoördineerde wetten van 28 juni 1971 betreffende de jaarlijkse vakanties van

de werknemers; dat luidens artikel 26 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering gewijzigd bij de wet van 30 mei 1961, de burgerlijke rechtsvordering volgend uit een misdrijf verjaart door verloop van vijf jaren te rekenen van de dag waarop het misdrijf is gepleegd; dat krachtens artikel 28 van dezelfde wet van 17 april 1878, voornoemd artikel 26 toepasselijk is in alle door bijzondere wetten geregelde zaken;

(...)

## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 23 JANUARI 1981

Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens

Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts

Advocaat: mr. Simont

### Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Rechtsvordering gebaseerd op een overtreding van de strafwet — Bewijslast.

*Wanneer een rechtsvordering steunt op een overtreding van de strafwet, moet de eiser in dat geding bewijzen dat de verweerder in dat geding het misdrijf heeft gepleegd en dat een door deze aangevoerde rechtvaardigingsgrond niet bestaat, voor zover althans aan deze aanvoering enig geloof kan worden gehecht.*

H. t/ S.

Gelet op het bestreden arrest, op 22 januari 1979 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

*Over het middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 1315, 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 870 van het Gerechtelijk Wetboek, 10 van het Wegverkeersreglement en 97 van de Grondwet,

*doordat* het arrest, na vastgesteld te hebben: 1° dat de wagen van verweerder achteraan werd geraakt door die van eiser, 2° dat op het ogenblik van het ongeval verweerder stilstond, minstens geremd had, vóór het rood verkeerslicht en dat 3° eiser volgens zijn eigen verklaringen «voordien reeds afremde vóór het van oranje naar rood overgaand verkeerslicht», uit deze vaststellingen afleidt 1° dat eiser «dus zeker het rood licht had gezien», 2° dat hij «moest voorzien dat de andere weggebruikers die zijn richting volgden eveneens zouden stoppen» en 3° dat verweerder een voorzienbare hindernis uitmaakte voor eiser die enkel dan aan zijn aansprakelijkheid kan ontsnappen wanneer hij bewijst dat verweerder de fout heeft begaan die eiser hem toeschrijft, en vaststellend dat eiser in gebreke blijft het op hem rustend bewijs te leveren, besluit dat derhalve dient te worden aangenomen dat hij, in strijd met artikel 10.1, 3°, van het Wegverkeersreglement, niet in alle omstandigheden heeft kunnen stoppen voor een hindernis die kon worden voorzien en bijgevolg dat hij de volledige verantwoordelijkheid dient te dragen voor de schade geleden door verweerder en dat de tegenvordering «iedere grond mist»,

*terwijl, eerste onderdeel, (...)*

*tweede onderdeel*, eiser nu hij een rechtvaardigingsgrond afleidde uit de foutieve gedraging van verweerder,

er niet de gegrondheid van moest bewijzen, zoals het arrest verkeerdelijk oordeelt, des te meer daar het deze rechtvaardigingsgrond niet ontbrak aan een element dat er krediet aan kon verlenen, zodat het arrest, dat niet vaststelt dat het aangehaalde feit op geen enkel element steunde dat er krediet aan kon verlenen, de regels betreffende het bewijs schendt en noch wettelijk is gerechtvaardigd (schending van alle wettelijke bepalingen voorzien in het middel), noch regelmatig is gemotiveerd (schending van artikel 97 van de Grondwet);

(...)

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest de stelling van eiser als volgt weergeeft: «dat hij, toen hijzelf het verkeerslicht tot op 40 à 50 meter was genaderd en dit licht van oranje overging op rood, afremde, maar dat zijn remafstand dan door verweerder foutief en onvoorzienbaar werd verkleind door het inschakelen in de linker rijstrook van verweerder die voorheen in rechterfile reed»;

Overwegende dat, wanneer een rechtsvordering steunt op een overtreding van de strafwet, de eiser in dat geding moet bewijzen dat de verweerder in dat geding het misdrijf heeft gepleegd en dat een door deze aangevoerde rechtvaardigingsgrond niet bestaat, voor zover althans aan deze aanvoering enig geloof kan worden gehecht;

Overwegende dat het arrest niet vaststelt dat aan de aanvoering van eiser geen geloof kan worden gehecht; dat het derhalve de bewijslast van het door eiser ingeroepen feit niet kon opleggen aan eiser;

Dat het onderdeel gegrond is;

(...)

## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 30 JANUARI 1981

Eerste voorzitter: de h. Wauters

Raadsheer-rapporteur: de h. Janssens

Advocaat-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. Houtekier en De Gryse

### 1. Cassatie — Bevoegdheid — 2. Bewijs — Vermoedens — Begrip «bekend feit» — Overeenkomst tussen een gedingpartij en een derde.

*1. Al kan een exclusiviteitsovereenkomst onder het verbod van art. 85 E.E.G. vallen, is het toch noodzakelijk, om de geldigheid van die overeenkomst te beoordelen, eensdeels rekening te houden met feitelijke omstandigheden, die echter in het bestreden arrest niet worden vermeld, en anderdeels over te gaan tot de interpretatie van de overeenkomst zelf. Een dergelijke appreciatie steunt in beide gevallen op feitelijke gegevens waarvan de beoordeling niet tot de bevoegdheid van het Hof van Cassatie behoort.*

*2. Luidens art. 1349 B.W. zijn vermoedens gevolgtrekkingen die de wet of de rechter afleidt uit een bekend feit tot een onbekend feit. Art. 1353 B.W. bepaalt dat vermoedens die niet bij de wet zijn ingesteld, worden overgelaten aan het oordeel en het beleid van de rechter.*

*Het bedoelde bekend feit kan een overeenkomst zijn, aangegaan door enerzijds de gedingpartij waartegen het vermoeden wordt ingeroepen en anderzijds een persoon die geen partij in het geding is.*

N. t/ N.V. J.

Gelet op de bestreden arresten, op 4 december 1978, 14 mei 1979 en 21 juni 1979 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

*Over het eerste middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 85, 177 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap ondertekend te Rome op 25 maart 1957, goedgekeurd door de wet van 2 december 1957, 6, 1108, 1126, 1128, 1131, 1133, 2012 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

*doordat* het arrest van 4 december 1978 beslist dat de akte van borgstelling van 20 december 1973 als dusdanig niet als uitsluitend bewijs tegen eiseres kan worden ingeroepen, en de debatten heropent ten einde partijen in de mogelijkheid te stellen te concluderen nopens de gevolgen van het niet-naleven van artikel 1326 van het Burgerlijk Wetboek, en doordat het arrest van 14 mei 1979 beslist dat de overeenkomst van borgstelling bewezen is en aan toekomstige verweerster de gerechtelijke eed opdraagt nopens het bedrag, en doordat het arrest van 21 juni 1979 eiseres veroordeelt om aan verweerster de som te betalen van twee miljoen frank op grond: dat, volgens het arrest van 4 december 1978, verweerster op 28 oktober 1972 met A. een overeenkomst sloot, waarbij verweerster aan A. de alleenverkoop in Duitsland toestond van de J.-produkten en waardoor A. zich ertoe verbond, geen met J.-produkten concurrerende produkten in Duitsland te verkopen; dat volgens deze overeenkomst A. voor het jaar 1973 een omzet diende te hebben van 24.000.000 Belgische frank en voor 1974 een omzet van 48.000.000 Belgische frank; dat A. zijn verbintenissen niet nakwam; dat eiseres bij overeenkomst van 20 december 1973 zich persoonlijk borg stelde voor de betaling, door A. verschuldigd wegens leveringen gedaan door verweerster, en dit tot beloop van 2.000.000 Belgische frank,

*terwijl, eerste onderdeel*, de overeenkomst waarbij verweerster de alleenverkoop in Duitsland van de door haar vervaardigde produkten aan A. toekent, met de aan A. opgelegde verplichting geen concurrerende produkten in Duitsland te verkopen, onverenigbaar is met de gemeenschappelijke markt en rechtens nietig; een dergelijke overeenkomst door het verdelen van de markten en voorzieningsbronnen de handel tussen de lid-staten ongunstig kan beïnvloeden en ertoe strekt de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt te verhinderen, te beperken of te vervalsen (schending van de artikelen 85 van het E.E.G.-Verdrag, 6, 1108, 1126, 1128, 1131 en 1133 van het Burgerlijk Wetboek);

*tweede onderdeel*, de door eiseres verleende borgtocht tot waarborg van de verbintenissen van A., ontstaan uit de exclusiviteitsovereenkomst, een ongeldige verbintenis tot voorwerp en oorzaak heeft en eiseres ten onrechte veroordeeld is, daar de absolute nietigheid van de hoofdverbintenis overslaat op de borgtocht (schending van de artikelen 85 van het E.E.G.-Verdrag, 6, 1108, 1126, 1128, 1131, 1133 en 2012 van het Burgerlijk Wetboek);

*derde onderdeel*, de nationale rechter gehouden is van

ambtswege de wettigheid van deze exclusiviteitsovereenkomst te onderzoeken; de verbodsbepaling rechtstreeks toepasselijk is en behoort tot de communautaire openbare orde; de wettigheid van de veroordeling ten gevolge van dit verzuim niet kan worden onderzocht (schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 85, 177 van het E.E.G.-Verdrag en 2012 van het Burgerlijk Wetboek):

*Wat het derde onderdeel betreft:*

Overwegende dat eiseres bij conclusie in hoger beroep niet heeft tegengeworpen dat de overeenkomst op 28 oktober 1972 gesloten tussen verweerster en de firma A. nietig was en dat dientengevolge de borgtocht van eiseres jegens verweerster eveneens nietig was;

Overwegende dat een verweer, al is het van openbare orde, dat niet is opgeworpen voor de feitenrechter, impliciet kan verworpen worden zonder nadere motivering; dat ten deze uit de arresten blijkt dat de rechters impliciet doch zeker hebben beslist dat de overeenkomst van 28 oktober 1972 geldig was;

Dat het onderdeel faalt naar recht;

*Wat het eerste onderdeel betreft:*

Overwegende dat uit de arresten blijkt dat op 28 oktober 1972 de naamloze vennootschap J. met A. een overeenkomst sloot, waarbij eerstgenoemde aan A. de alleenverkoop in Duitsland toestond van de J.-produkten, en waardoor A. zich verbond geen met J.-produkten concurrerende produkten in Duitsland te verkopen;

Overwegende dat, indien een dergelijke overeenkomst onder het verbod van artikel 85 van het Verdrag kan vallen, het evenwel noodzakelijk is, om de geldigheid van de overeenkomst te beoordelen, eensdeels rekening te houden met feitelijke omstandigheden, die echter in het arrest niet worden vermeld, en anderdeels over te gaan tot de interpretatie van de overeenkomst zelve; dat in beide gevallen een dergelijke appreciatie steunt op feitelijke gegevens waarvan de beoordeling uiteraard niet tot de bevoegdheid van het Hof behoort;

Dat het onderdeel derhalve niet ontvankelijk is;

*Wat het tweede onderdeel betreft:*

Overwegende dat uit het antwoord op het derde en het eerste onderdeel blijkt, dat niet wordt aangenomen dat de overeenkomst van 28 oktober 1972 nietig is;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist;

*Over het tweede middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1326, 1341, 1347, 1349, 1353, 1357, 2°, en 1367 van het Burgerlijk Wetboek,

*doordat* het arrest van 14 mei 1979 beslist dat de overeenkomst van borgstelling bewezen is en ambtshalve, met toepassing van de artikelen 1357, 2°, en 1366 van het Burgerlijk Wetboek, de gerechtelijke eed oplegt aan verweerster in de persoon van Gaston K., die als volgt wordt geformuleerd: «Ik zweer dat eiseres op 20 december 1973 in mijn kantoor en in mijn aanwezigheid zich persoonlijk borg stelde ten belope van een bedrag van twee miljoen frank voor de leveringen van goederen door verweerster aan de firma A.», om de redenen: dat de akte van borg-

stelling nietig is als volledig bewijsmiddel, maar mag worden ingeroepen als begin van bewijs door geschriften, waardoor het bewijs door getuigen of vermoedens mogelijk wordt; dat verweerster een authentiek verklaard geschrift voorbrengt van een gerechtelijk vergelijk, getroffen op 26 november 1974 tussen eiseres en zekere X., waarin volgende clausule voorkomt: de overeenkomst van 28 oktober 1974 tussen X. en eiseres blijft bestaan. X. bekrachtigt nog eens dat hij zich tegenover eiseres tot 60 pct. van haar borgverbintenissen tegenover verweerster onherroepelijk borg stelt; dat deze overeenkomst een afdoende vermoeden uitmaakt van het bestaan van een overeenkomst van borgstelling; dat de schuld van 3.098.307fr. van A. tegenover verweerster niet betwist wordt; dat derhalve nog enkel dient te worden uitgemaakt voor welk bedrag eiseres zich borg stelde; dat het hof van beroep het gepast oordeelt daarvoor de gerechtelijke eed op te leggen,

*terwijl, eerste onderdeel,* eiseres in haar conclusie na het eerste tussenarrest en in haar aanvullende conclusie uitdrukkelijk staande hield: dat het gerechtelijk vergelijk, door haar met X. getroffen, door verweerster niet als aanvullend bewijs kon worden ingeroepen; dit vergelijk ten opzichte van verweerster een «res inter alios» was en tot doel had zo gunstig mogelijk een einde te maken aan de vennootschap, ook op fiscaal gebied; het niet opgaat er bepaalde verklaringen uit te lichten en in een andere context over te plaatsen; het arrest op dit verweer niet antwoordt (schending van artikel 97 van de Grondwet);

*tweede onderdeel,* het arrest, door niet te antwoorden op dit verweer, ten onrechte dit vergelijk aanvaardt als een vermoeden ter aanvulling van het begin van schriftelijk bewijs en de gerechtelijke eed aan verweerster oplegt (schending van de artikelen 1326, 1341, 1347, 1349, 1353, 1357, 2°, en 1367 van het Burgerlijk Wetboek):

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het hof van beroep oordeelt dat het gerechtelijk vergelijk dat eiseres op 26 november 1974 met een zekere X. gesloten heeft en waarvan het ingeroepen beding wordt overgenomen in het arrest, «een afdoende vermoeden uitmaakt van het bestaan van een overeenkomst tot borgstelling»;

Dat aldus aan het vormvereiste van artikel 97 van de Grondwet wordt voldaan;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat naar luid van artikel 1349 van het Burgerlijk Wetboek vermoedens gevolgtrekkingen zijn die de wet of de rechter afleidt uit een bekend feit tot een onbekend feit; dat artikel 1353 bepaalt dat vermoedens die niet bij de wet zijn ingesteld, worden overgelaten aan het oordeel en het beleid van de rechter;

Overwegende dat het bedoelde bekend feit een overeenkomst kan zijn, aangegaan door enerzijds de gedingpartij waartegen het vermoeden wordt ingeroepen en anderzijds een persoon die geen partij in het geding is;

Overwegende dat het arrest beslist dat de borgstelling bewezen is, maar ambtshalve de eed oplegt alleen om het bedrag van de veroordeling te bepalen; dat aldus geen van de artikelen waarvan de schending in het onderdeel wordt aangevoerd, wordt geschonden;

Dat het onderdeel naar recht faalt;

(...)

## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 16 OKTOBER 1981

Eerste voorzitter: de h. Wauters

Raadsheer-rapporteur: de h. Lebbe

Advocaat-generaal: de h. Krings

Advocaat: mr. Tournicourt

### Inkomstenbelasting — Nietigheid van het aanslagbiljet — Art. 278 W.I.B. — Hof van beroep — Rechtsmacht.

*Op grond van art. 278 W.I.B. heeft het hof van beroep slechts rechtsmacht om kennis te nemen van de grieven die op de vestiging van de belasting betrekking hebben. Het heeft geen rechtsmacht in verband met de invordering van de belasting.*

Belgische Staat t/ S.

Gelet op het bestreden arrest, op 15 april 1980 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

*Over het middel,* afgeleid uit de schending van artikel 278 van het Wetboek van Inkomstenbelastingen,

*doordat* het arrest, na het aanslagbiljet nietig te hebben verklaard, de terugbetaling beveelt van de op grond van dit aanslagbiljet geïnde belasting omdat het normaal verweer van de belastingplichtige in het gedrang werd gebracht door een gebrekkige kennisgeving van de aanslag,

*terwijl* het hof van beroep, in het kader van de bevoegdheid hem verleend door artikel 278 van het Wetboek van Inkomstenbelastingen en uitspraak doende over de directoriale beslissing, slechts bevoegd is om de terugbetaling van een belasting te bevelen wanneer het het bedrag zelf van die belasting, opcentiemen, verhogingen en boeten vermindert en de wettelijke inningstitel (kohier) geheel of ten dele tenietdoet, wat ter zake niet het geval is:

Overwegende dat uit de toelichting van het middel blijkt dat eiser aanvoert dat luidens artikel 278 van het Wetboek van Inkomstenbelastingen het hof van beroep slechts rechtsmacht heeft om kennis te nemen van grieven die verband houden met de vestiging van de belasting, terwijl het ten deze uitspraak heeft gedaan over een geschil betreffende de invordering van de belasting;

Overwegende dat verweerder in zijn bezwaarschrift, steunende op de vermeldingen van het hem toegezonden aanslagbiljet, had doen gelden dat de aanslag nietig was omdat de grondslag van de belasting niet werd vermeld; dat hij verder, steeds steunende op het aanslagbiljet, zijn bezwaren had ontwikkeld tegen het bedrag zelf van de belasting;

Overwegende dat de beslissing van de directeur, na vastgesteld te hebben dat er in het aanslagbiljet inderdaad vergissingen waren begaan, oordeelde dat die vergissingen geen weerslag konden hebben op de geldigheid van de wettelijke inningstitel, te weten het uitvoerbaar verklaarde kohier; dat de beslissing na verder de bezwaren van verweerder tegen het bedrag van de belasting te hebben onderzocht, aan verweerder een gedeeltelijke ontheffing van de belasting verleende en het bezwaarschrift voor het overige afwees;

Overwegende dat het arrest, op het hoger beroep van verweerder, beslist dat de vergissingen die in het aanslag-

biljet werden begaan «een normaal verweer in het gedrang hebben gebracht zodat het aanslagbiljet als nietig moet worden beschouwd» en dat, nu «het aanslagbiljet een eigen functie heeft, te weten het openbaar maken, door kennisgeving aan de belastingplichtige, van een regelmatige uitvoerbare titel, waardoor het de waarde heeft van een betalingsbevel dat alle andere invorderingsmaatregelen moet voorafgaan, ... het op het betwiste aanslagbiljet voorkomende bedrag van de belasting niet rechtsgeldig kan worden ingevorderd bij gebrek aan rechtsgeldige kennisgeving van het kohier aan de rekwrant»; dat het op die gronden eiser veroordeelt tot terugbetaling van de geïnde sommen;

Overwegende dat, wanneer het hof van beroep de rechtsgeldigheid van het bezwaar of van het rechtsmiddel te beoordelen heeft, het in voorkomend geval de rechtsgeldigheid van het uittreksel uit het kohier, dat het aanslagbiljet uitmaakt, moet onderzoeken; dat in dit verband het uittreksel immers alle vermeldingen moet bevatten die nodig zijn om op het bestaan van een vaststaande en opeisbare schuld te wijzen, zodat de belastingschuldige zijn rechten door middel van een bezwaar kan doen gelden;

Dat echter uit het arrest niet blijkt dat ten deze de geldigheid van het bezwaar werd betwist;

Dat het hof van beroep de terugbetaling van de geïnde sommen beveelt op grond van de enige beschouwing dat de nietigheid van het aanslagbiljet een rechtsgeldige invordering van de belasting onmogelijk maakt;

Dat het aldus uitspraak doet over een grief die met de invordering van de belasting verband houdt;

Dat evenwel, op grond van artikel 278 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen het hof van beroep enkel rechtsmacht heeft om kennis te nemen van de grieven die op de vestiging van de belasting betrekking hebben en dat het geen rechtsmacht heeft in verband met de invordering van de belasting;

Dat het middel gegrond is;

(...)

## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 9 APRIL 1981

Voorzitter: ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur: mevr. Raymond-Decharneux

Eerste advocaat-generaal: de h. Charles

Advocaten: mrs. Van Ryn en van Hecke

**1. Verjaring — Stuiting — Dagvaarding — Uibreiding van vordering — 2. Vervoer — C.M.R. — a) Dwingend recht — Gevolg — b) Van het verdrag afwijkend beding — Nietigheid — Voorwaarde.**

*1. De dagvaarding stuit de verjaring voor de vordering die zij inleidt en voor de vorderingen die virtueel daartoe behoren.*

*2.a) Gelet op het feit dat de bepalingen van de C.M.R. van dwingende aard zijn, kan de appelrechter uit de omstandigheid dat een partij de op art. 32 C.M.R. gegronde exceptie van verjaring niet meer opwerpt, niet afleiden dat hij die exceptie niet meer moet onderzoeken.*

*b) De regel van art. 41 C.M.R., volgens welke nietig is ieder beding dat van de bepalingen van het verdrag afwijkt, inzonderheid het beding waardoor de vervoerder zich de rechten uit de verzekering der goederen laat overdragen of ieder ander beding van dergelijke strekking, heeft uitsluitend betrekking op de bedingen van een overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg.*

*Wanneer de vervoerovereenkomst zelf niet een van de bepalingen van het verdrag afwijkend beding bevat, kan de rechter niet wettig beslissen dat ingevolge art. 41 nietig is een beding van de tussen de geadresseerde en zijn verzekeraar gesloten verzekeringsovereenkomst, waardoor de verzekeraar afstand doet van ieder verhaal tegen de vervoerder.*

Vennootschap naar Duits recht J. t/ N.V. N. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 31 december 1979 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 17, 18, 1017 van het Gerechtelijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de vordering van alle verweersters ontvankelijk en gegrond heeft verklaard en eiseres veroordeelt om aan de verweersters, met uitzondering van de eerste, verschillende bedragen te betalen die het aangeeft en eiseres in alle kosten veroordeelt met inbegrip van de kosten van de rechtsvordering van de eerste verweerder,

*terwijl, eerste onderdeel, de verweersters in hun conclusie van hoger beroep het hof van beroep hebben verzocht eiseres te veroordelen om met name het bedrag van 3.180.113 frank te betalen, in hoofdzaak aan de eerste verweerder voor rekening van de tweede, derde, vierde en vijfde verweerder, of subsidiair, hetzelfde bedrag rechtstreeks aan de tweede, derde, vierde en vijfde verweerder; het arrest door de subsidiaire vordering van de verweersters in te willigen noodzakelijk de hoofdvordering verwerpt die strekt tot betaling van het bedrag van 3.180.113 frank aan de eerste verweerder; het arrest, door de vordering van de eerste verweerder niettemin ontvankelijk en gegrond te verklaren zonder vast te stellen dat zij er belang bij had en bevoegd was om die vordering in te stellen en zonder enige veroordeling in haar voordeel uit te spreken, de artikelen 17 en 18 van het Gerechtelijk Wetboek schendt of althans op tegenstrijdige en alleszins duistere motieven steunt;*

*tweede onderdeel, het arrest door te weigeren de vordering van de eerste verweerder in te willigen en niettemin eiseres in alle kosten te veroordelen met inbegrip van de kosten van de rechtsvordering van de eerste verweerder, artikel 1017 van het Gerechtelijk Wetboek schendt;*

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest, ter verwerping van de exceptie van niet-ontvankelijkheid die eiseres heeft opgeworpen tegen de rechtsvordering van de eerste verweerder die in haar incidenteel hoger beroep nog wordt gepreciseerd, erop wijst dat het stuk van 14 maart 1974 betreffende de polis nr. 33.167/91.490 vermeldt dat de groep Tulkens die de vennootschappen M., A., I en T. omvat, de eerste verzekeraar is; dat artikel 1 van de polis bovendien zegt dat de maatschappij de in de polis be-

schreven voorwerpen verzekert tijdens de daarin omschreven montage- en proefperiode en beslist dat uit die vermeldingen volgt dat de eerste verweerster ten deze inderdaad verzekeraar is;

Dat het arrest aldus de hoedanigheid vaststelt waarin de eerste verweerster haar rechtsvordering heeft ingesteld en het belang dat zij daarbij had, en, zijn beslissing regelmatig motiveert en naar recht verantwoordt door overwegingen die niet aan de in het middel aangeklaagde gebreken lijden;

Dat dit onderdeel van het middel niet kan aangenomen worden;

*Over het tweede middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 807, 808 van het Gerechtelijk Wetboek, 1318, 1319, 1320, 1322, 2244 van het Burgerlijk Wetboek, 32 van het Verdrag betreffende de overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg (C.M.R.) gesloten te Genève op 19 mei 1956 en goedgekeurd bij de wet van 4 september 1962, en 97 van de Grondwet,

*doordat* het arrest erop wijst dat de rechtsvordering van de verweersters strekte tot betaling van een totale vergoeding ten belope van 5.850.000 frank welke vordering bij ter griffie van de rechtbank van koophandel op 5 november 1976 neergelegde conclusie tot 6.360.227 frank is verhoogd, nu het oordeelt dat de eerste rechter terecht erop heeft gewezen dat de dagvaarding van 13 juni 1975 de verjaring door verloop van een jaar bepaald bij artikel 32 van de C.M.R. heeft gestuit, en beslist dat de rechtsvordering van de verweersters niet is verjaard en dat zij tot beloop van een bedrag van 6.360.227 frank ontvankelijk is,

*terwijl* de procedurele mogelijkheid in elke stand van het geding een nieuwe vordering in te stellen geen afbreuk doet aan de toepassing van de grondregels van die vordering en door de partijen niet als voorwendsel kan worden gebruikt om vorderingen in te stellen wanneer zij van het recht daartoe vervallen zijn of die verjaard zijn; het arrest door te beslissen dat de bij conclusie van 5 november 1976 ingestelde nieuwe vordering niet verjaard was op grond dat de verjaring, die in beginsel op 29 juni 1975 zou zijn ingetreden, door de dagvaarding van 13 juni 1975 was gestuit die strekte tot betaling van een bedrag van 5.850.000 frank, de bewijskracht van het gedinginleidend exploit miskent en van de conclusies die de verweersters op 5 november 1976 ter griffie van de Rechtbank van Koophandel te Brussel hebben neergelegd (schending van de artikelen 1318, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek), het begrip nieuwe vordering miskent (schending van de artikelen 807 en 808 van het Gerechtelijk Wetboek), de regels inzake de verjaring en de stuiting ervan (schending van de artikelen 32 van de C.M.R. en 2244 van het Burgerlijk Wetboek) en althans op motieven steunt die klaarblijkelijk niet volstaan om zijn beslissing te verantwoorden (schending van artikel 97 van de Grondwet):

*Over het middel van niet-ontvankelijkheid* dat door de verweersters tegen het cassatiemiddel is opgeworpen en hieruit afgeleid dat het bekritiseerde motief ten overvloede is gegeven nu de beslissing tot afwijzing van de exceptie van verjaring wordt verantwoord door het andere motief van het arrest dat zegt dat eiseres dat middel voor het hof van beroep niet meer heeft aangevoerd:

Overwegende dat het arrest enkel vaststelt dat eiseres, die voor de eerste rechter had betoogd dat de rechtsvorde-

ring die achteraf is ingesteld voor een bijkomend bedrag boven het bedrag van 5.850.000 frank onder de verjaring van één jaar viel die op 29 juni 1975 is ingetreden met toepassing van artikel 32 van de C.M.R., dat middel niet meer aanvoert; dat het daaruit niet afleidt en niet kon afleiden, gelet op het feit dat de bepalingen van genoemde Overeenkomst van dwingende aard zijn, dat het hof van beroep wegens die houding de exceptie van verjaring van de vordering niet meer moest onderzoeken; dat het arrest daarentegen zegt dat de eerste rechter terecht erop had gewezen dat de verjaring door de dagvaarding van 13 juni 1975 gestuit was;

Dat, aldus, het motief van het arrest om te beslissen dat de rechtsvordering niet verjaard is, niet ten overvloede is gegeven;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen;

*Over het middel:*

Overwegende dat de dagvaarding de verjaring stuit voor de vordering die zij inleidt en voor de vorderingen die virtueel daartoe behoren;

Overwegende dat ten deze de gedinginleidende dagvaarding strekte tot veroordeling van eiseres om aan de verweersters het bedrag van 5.850.000 frank te betalen, onder voorbehoud van een verhoging of verlaging in de loop van het geding, zijnde de terugbetaling van de vergoedingen die aan de firma H.L.N. zijn betaald voor de schade die zij geleden heeft door een ongeval waarvoor, volgens de verweersters, eiseres als vervoerder aansprakelijk is;

Overwegende dat de verweersters in hun conclusie van 5 november 1976 voor de eerste rechter hadden gezegd dat zij in het totaal 6.370.226 frank aan de genoemde firma hadden betaald en hadden gevraagd eiseres tot terugbetaling van dat bedrag te veroordelen;

Overwegende dat het vonnis ter afwijzing van de aan de vordering tot verkrijging van bijkomende bedragen tegen-gevoerde exceptie van verjaring, heeft gezegd dat de verhoging van de vergoeding in de loop van het geding de verwezenlijking vormt van het in de dagvaarding gemaakte voorbehoud en dus geen nieuwe vordering was waarop de op 29 juni 1975 ingetreden zagezegde verjaring van één jaar van toepassing was, dat de dagvaarding van 13 juni 1976 precies die verjaring had gestuit; dat het arrest die beslissing bevestigt op grond dat de eerste rechter terecht erop had gewezen dat de dagvaarding van 13 juni 1976 de verjaring had gestuit;

Overwegende dat het arrest, door die overwegingen waaruit volgt dat het hof van beroep heeft aangenomen dat de vordering tot verkrijging van aanvullende bedragen virtueel in de oorspronkelijke vordering was begrepen, zonder miskenning van de bewijskracht van de gedinginleidende dagvaarding en van de in het middel gepreciseerde conclusie en zonder schending van de daarin bedoelde wetsbepalingen, beslist dat de voormelde dagvaarding de verjaring heeft gestuit zelfs met betrekking tot de vordering tot verkrijging van aanvullende bedragen en dat die vordering niet verjaard is;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

*Over het derde middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 1134, 1135 van het Burgerlijk Wetboek en 41 van het Verdrag betreffende de overeenkomst tot internatio-

naal vervoer van goederen over de weg (C.M.R.) gesloten te Genève op 19 mei 1956 en goedgekeurd bij de wet van 4 september 1962,

*doordat* het arrest erop heeft gewezen dat de verweersters door een beding van de bij hen gesloten verzekeringsovereenkomst afstand hadden gedaan van hun rechtsvordering tot indeplaatsstelling die zij ingevolge artikel 22 van de Verzekeringwet hadden kunnen uitoefenen tegen de voor het te vergoeden schadegeval aansprakelijke persoon, ten deze eiseres, en beslist dat ingevolge artikel 41 van de C.M.R., dat een dwingend karakter heeft, dat beding van verhaalsafstand nietig is, hoewel het niet in de vervoerovereenkomst is vervat, op grond dat het beding «waardoor de rechthebbende op de goederen met zijn verzekeraar overeenkomt dat laatstgenoemde geen verhaal mag uitoefenen tegen de vervoerder hetzelfde gevolg heeft als de verboden overdracht van de schuldvorderingen uit de goederenverzekering», zodat «een dergelijk beding dus eveneens nietig is bij een vervoerovereenkomst die onder toepassing van de C.M.R. valt aangezien artikel 41 niet enkel toepasselijk is op de bedingen tussen de contracterende partijen»,

*terwijl*, geen enkele wettelijke bepaling de partijen in een verzekeringsovereenkomst verbiedt overeen te komen dat, zoals ten deze, de verzekeraar afstand doet van de indeplaatsstelling bepaald bij artikel 22 van de Verzekeringwet; artikel 41 van de C.M.R. enkel de regeling beoogt van de onderscheiden rechten en verplichtingen van de partijen in een overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg; die bepaling, die weliswaar op straffe van nietigheid verbiedt in een dergelijke overeenkomst bedingen in te lassen die afwijken van het bij het Verdrag ingevoerde stelsel, niet leidt tot nietigheid van de bedingen van een verzekeringsovereenkomst die door de geadresseerde met een verzekeraar is gesloten; het arrest aldus het beginsel van de vrijheid van overeenkomst miskent (schending van de artikelen 1134 en 1135 van het Burgerlijk Wetboek) en artikel 41 van het Internationaal Verdrag voor het vervoer van goederen over de weg verkeerd toepast:

Overwegende dat naar luid van artikel 41 van het Verdrag van 19 mei 1956 betreffende de overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg (C.M.R.): 1. behoudens de bepalingen van artikel 40 nietig is ieder beding dat middellijk of onmiddellijk afwijkt van de bepalingen van dit Verdrag; de nietigheid van dergelijke bedingen niet de nietigheid van de overige bepalingen van de overeenkomst tot gevolg heeft; 2. in het bijzonder nietig is ieder beding door hetwelk de vervoerder zich de rechten uit de verzekering der goederen laat overdragen of ieder ander beding van dergelijke strekking, evenals ieder beding dat de bewijslast verplaatst;

Overwegende dat zowel uit de aanhef van het Verdrag als uit de bewoordingen van artikel 41 volgt dat de daarin vervatte regel uitsluitend betrekking heeft op de bedingen van een overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg;

Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest blijkt dat het beding dat op grond van genoemd artikel 41 nietig wordt verklaard, vervat was in een verzekeringsovereenkomst tussen de geadresseerde en de verweersters, die geen partij waren in de vervoerovereenkomst;

Dat het arrest niet vaststelt dat de vervoerovereenkomst een beding bevatte dat middellijk of onmiddellijk afweek van de bepalingen van voornoemd Verdrag;

Dat het arrest op grond van zijn vaststellingen niet wetmatig heeft kunnen beslissen dat het beding, van de tussen de geadresseerde en de verweersters gesloten verzekeringsovereenkomst, waardoor zij afstand hebben gedaan van elk verhaal dat zij eventueel tegen de vervoerders en de bouwers kunnen uitoefenen, bij toepassing van voormeld artikel 41 nietig is;

Dat het middel gegrond is;

*Om die redenen*, en zonder acht te slaan op het tweede onderdeel van het eerste middel dat tot geen ruimere vernietiging kan leiden, vernietigt het bestreden arrest, behalve in zoverre het beslist dat de rechtsvordering van de verweersters ontvankelijk en niet verjaard is (...).

NOOT—Zie het gedeeltelijk vernietigde arrest van Hof Brussel, 31 december 1979, in *J.T.*, 1980, 388.

## RAAD VAN STATE

4e KAMER — 11 DECEMBER 1980

Voorzitter-rapporteur: de h. Vermeulen

Staatsraden: de hh. Vander Stichele en Suetens

Auditeur: de h. Deroover

### Raad van State — Procedure — Kosten.

*De fiscale zegels die een verzoeker tot een bedrag van 750 frank op zijn verzoekschrift moet aanbrengen en voor verder gebruik ongeldig moet maken, zijn niet bedoeld — het bedrag ervan toont dat aan — om de kosten van het geding te dekken. De geringe som van 750 frank is enkel bedoeld als een soort remgeld, dat moet voorkomen — of zou moeten voorkomen — dat te veel te lichtvaardig ingestelde beroepen een al te grote last voor de werking van de Raad van State vormen, zonder evenwel degenen af te schrikken die in redelijkheid kunnen geloven dat een beslissing van het bestuur, die hun rechten of hun belangen aantast, genomen is in strijd met een of ander voorschrift of rechtsbeginsel.*

*De vraag betreffende de terugbetaling van het remgeld kan worden opgelost op grond van de reden waarom het proces niet tot zijn eindpunt wordt gevoerd: dit kan het gevolg zijn van een handeling of verzuim van de verzoeker, of van een handeling van de verwerende partij; maar het proces kan zijn zin of zijn voorwerp ook verliezen ten gevolge van een feit dat noch aan de verzoeker noch aan de verwerende partij kan worden toegerekend. In dit laatste geval moet de vraag in verband met het al dan niet terugbetalen van het remgeld worden opgelost uitgaande van de zin zelf van het remgeld, d.i. van de functie die het heeft.*

B. t/ Belgische Staat

Arrest nr. 21.081

Gezien het verzoekschrift dat Paul B., in zijn hoedanigheid van bestuursdirecteur bij het Ministerie van Natio-

nale Opvoeding en Nederlandse Cultuur, op 14 juli 1977 heeft ingediend om de vernietiging te vorderen van een koninklijk besluit van 15 februari 1977, bekendgemaakt bij uittreksel in het Staatsblad van 18 mei 1977, waarbij Leo S., bestuursdirecteur bij het Bestuur voor Internationale Culturele Betrekkingen, met ingang van 1 februari 1977 door verhoging in graad wordt bevorderd tot administrateur-generaal van de Nederlandse Culturele diensten bij het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur:

Gehoord het gedeeltelijk afwijkend advies van auditeur Deroover;

1. Overwegende dat het door verzoeker aangespannen geding geen voortgang kan hebben om de volgende reden:

1.1. Leo S., wiens benoeming tot administrateur-generaal wordt bestreden, is op 3 april 1980 overleden.

1.2. Verzoeker heeft enkel de vernietiging gevorderd van de benoeming die door het bestreden koninklijk besluit aan de overledene gegeven werd. Meer bepaald is hij er niet toe gekomen om, naast de vordering tot vernietiging van de bestreden benoeming, ook de complementaire vordering in te stellen die ertoe strekt de weigering om hem, verzoeker, te benoemen, te doen vernietigen op grond van de overtreding, door de benoemende overheid, van de bindende concrete rechtsplicht om hem, verzoeker, de omstreden benoeming te geven. Verzoekers beroep kan also niet leiden tot een uitspraak van de Raad van State waarvan de uitvoering de overheid verplicht verzoeker retroactief rechtsherstel te geven. Verzoekers beroep, mocht het gegrond bevonden worden, zou enkel kunnen leiden tot een uitspraak welke de omstreden betrekking opnieuw zou vrijmaken en hem also een nieuwe kans zou geven om voor een nieuwe benoeming mede te dingen.

1.3. Het vrijkomen van de omstreden betrekking ten gevolge van het overlijden van de persoon aan wie ze door het bestreden besluit gegeven werd, ontnemt aan verzoekers vordering elk nut. Die vordering wordt dus niet ontvankelijk wegens het wegvallen van verzoekers belang.

2. Overwegende dat op verzoekers vordering om de kosten van het door hem aangespannen geding ten laste van de verwerende partij te leggen, om de volgende redenen moet worden ingegaan:

2.1. De fiscale zegels die een verzoeker tot een bedrag van 750 frank op zijn verzoekschrift moet aanbrengen en voor verder gebruik moet ongeldig maken, zijn niet bedoeld — het bedrag ervan toont dat aan — om de kosten van het geding te dekken. De geringe som van 750 frank is enkel bedoeld als een soort remgeld, dat moet voorkomen — of zou moeten voorkomen — dat te veel te lichtvaardig ingestelde beroepen een al te grote last voor de werking van de Raad van State zouden vormen, zonder evenwel diegenen af te schrikken die in redelijkheid kunnen geloven dat een beslissing van het bestuur, die hun rechten of hun belangen aantast, genomen is in strijd met een of ander voorschrift of rechtsbeginsel.

2.2. Het is regel dat het remgeld van 750 frank wordt terugbetaald aan een verzoeker die zijn proces wint.

Er zijn evenwel gevallen waarin het aangespannen proces niet tot zijn eindpunt gevoerd wordt. In dat geval kan het resultaat van het proces uiteraard niet dienen om een antwoord te geven op de vraag of de verzoeker zijn remgeld terugkrijgt of niet. Het is immers in redelijkheid niet te aanvaarden dat het proces tot zijn einde toe toch ge-

voerd zou worden, enkel om te weten of het remgeld van 750 frank zal worden terugbetaald of niet. Het gepresumeerd resultaat van het proces kan — althans in beginsel — ook niet als maatstaf worden genomen, aangezien het organiseren van de rechtsstrijd tussen partijen precies de zin en de essentie van een proces is en het voeren van dat proces dan ook de noodzakelijke voorwaarde is om de uitkomst ervan te kunnen bepalen. Bijgevolg moet, in de hypothese dat het proces niet gevoerd wordt, over de terugbetaling van het remgeld worden beslist volgens regelen waarvan de toepassing het niet nodig maakt de rechtsvragen op te lossen die het onderwerp van de rechtsstrijd geweest zouden zijn, mocht het proces doorgang hebben gevonden, en die alleen door het voeren van het proces een oplossing hadden kunnen krijgen.

2.3.1. De vraag betreffende de terugbetaling van het remgeld kan in de eerste plaats worden opgelost op grond van de reden waarom het proces niet tot zijn eindpunt wordt gevoerd.

2.3.2. Indien het proces zijn zin of zijn voorwerp verliest en wordt stopgezet ten gevolge van een handeling of een verzuim van de verzoeker, dan moet het stopzetten van het proces aan de verzoeker worden toegerekend en moet het remgeld daarom vervallen aan de Staat.

Het remgeld wordt ook niet terugbetaald aan een verzoeker die in de loop van het proces van zijn vordering afziet, of die kennelijk helemaal geen belangstelling meer heeft voor zijn beroep en daarom zelfs er niet eens meer toe komt afstand te doen.

2.3.3. Anderzijds moet worden aangenomen dat indien de oorzaak van het stopzetten van het proces, een handeling is van de verwerende partij, het remgeld wel moet worden terugbetaald zonder dat een onderzoek wordt ingesteld naar de vraag of de overheid al dan niet ten gevolge van het ingestelde beroep de maatregel heeft genomen die het beroep zijn zin of zijn voorwerp ontnemt — daarbij verstaan zijnde evenwel dat aan het stopzetten van het proces zo nodig het onderzoek is voorafgegaan naar de wettigheid van de intrekking van de bestreden beslissing indien een zodanige intrekking het wegvallen van het voorwerp van het beroep tot gevolg heeft gehad.

Doet een verzoeker afstand van het geding op grond van het feit dat het optreden van de verwerende partij het proces zijn zin of zijn voorwerp heeft doen verliezen, dan bevindt hij zich niet in de hypothese bedoeld onder punt 2.3.2. en wordt hem het remgeld terugbetaald.

2.3.4. Het proces kan zijn zin of zijn voorwerp verliezen ten gevolge van een feit dat noch aan de verzoeker noch aan de verwerende partij kan worden toegerekend. In die hypothese moet de vraag in verband met het al dan niet terugbetalen van het remgeld worden opgelost uitgaande van de zin zelf van het remgeld, d.i. van de functie die het heeft. Dat betekent dat moet worden geoordeeld of de verzoeker lichtvaardig zijn beroep heeft ingesteld, dan wel of hij in redelijkheid heeft kunnen geloven dat de bestreden beslissing zijn belangen schaadde en onrechtmatig genomen werd. Dat oordeel uitspreken is niets anders dan het aangespannen beroep bij analogie toetsen aan het bepaalde in artikel 91, tweede lid, van het procedurereglement van 23 augustus 1948 dat betrekking heeft op het geval dat «de Raad van State klaarblijkelijk onbevoegd is of dat het verzoek klaarblijkelijk niet ontvankelijk of grondig is».

De verzoeker is dus, in de thans in ogenschouw genomen hypothese, vervallen van zijn remgeld, indien zijn vordering kennelijk niet tot enig resultaat had kunnen leiden, m.a.w. dat zonder echt onderzoek blijkt dat zijn beroep had moeten zijn afgewezen, hetzij omdat de vordering kennelijk niet behoort tot die welke voor de Raad van State kunnen worden gebracht, hetzij omdat verzoeker kennelijk geen recht van beroep had of er kennelijk niet in de gestelde voorwaarden gebruik van heeft gemaakt, hetzij omdat, wat hij als vernietigingsgronden aanvoert, kennelijk niet tot vernietiging van de bestreden beslissing kan leiden.

Kan, integendeel, niet worden gesteld dat de vordering kennelijk behoort tot die welke klaarblijkelijk moeten worden afgewezen, dan is er, in de onder dit punt in ogenschouw genomen hypothese, geen reden voorhanden om het beroep als lichtvaardig ingesteld te beschouwen en verzoeker van zijn remgeld vervallen te verklaren.

2.4. Het feit dat het door verzoeker op 14 juli 1977 ingestelde beroep zijn zin doen verliezen heeft, beantwoordt aan de onder punt 2.3.4. onderzochte hypothese.

Zonder in het minst een impliciet oordeel te kennen te geven over de merites van de door verzoeker met zijn verzoekschrift van 14 juli 1977 ingestelde vordering, kan worden aangenomen dat die vordering niet behoort tot die lichtvaardig ingestelde, welke kennelijk, zonder nader onderzoek, voorkomen als klaarblijkelijk te moeten worden afgewezen.

De «kosten» van dit op niets uitgelopen geding moeten derhalve niet te zijnen laste worden gelegd.

#### *Besluit:*

*Artikel 1.* — Het beroep wordt verworpen.

*Artikel 2.* — De kosten, bepaald op zevenhonderd vijftig frank, komen ten laste van de Belgische Staat.

NOOT—*De proceskostenregeling voor de Raad van State en haar filosofie.*

Het hiervoren afgedrukt arrest is interessant omdat het voor de eerste maal uitspraak doet over een situatie waarbij het proces zijn zin en zijn voorwerp verloren had ten gevolge van een feit dat noch aan de ene, noch aan de andere partij kon worden toegerekend. In talrijke gevallen had de Raad van State uitspraak gedaan over de vraag wie de gedingkosten zou dragen ingevolge handelingen die uitgingen of van de verzoeker of van de verwerende partij. Het arrest heeft ook op uitvoerige wijze verantwoord waarom in het derde geval de kosten ten laste van de verwerende partij worden gelegd.

Het lijkt aangewezen achtereenvolgens de handelingen op te sommen die aanleiding geven tot de kostenregeling, te onderzoeken wie uiteindelijk de last van de kosten moet dragen en ten slotte de filosofie van de kostenregeling te belichten aan de hand van enkele toonaangevende arresten van de Raad van State.

#### *I. Opsomming*

A. Kosten in verband met het verzoekschrift.

1. Inleidend verzoekschrift.

De inleidende verzoekschriften kunnen een uiteenlopende strekking hebben.

a) De beroepen tot nietigverklaring van administratieve rechtshandelingen in het objectief contentieux of van de uitspraken van lagere administratieve rechtscollèges in betwiste zaken, dus in het subjectief contentieux, ingediend op grond van artikel 14, eerste lid, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, de eisen tot herstelvergoeding wegens buitengewone schade op grond van artikel 11 van dezelfde gecoördineerde wetten, alsmede de verzoekschriften in verzet, in derdenverzet of tot herziening geven aanleiding tot de betaling van een recht van 750 frank. Dit recht wordt vereffend door het aanbrengen van fiscale zegels op het verzoekschrift, die ongeldig worden gemaakt door het plaatsen van een datum en een handtekening.

b) In die opsomming komen niet voor de verzoekschriften die ingediend worden op grond van het artikel 12 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, d.w.z. die welke ertoe strekken bij wijze van arresten de moeilijkheden te laten beslechten betreffende de respectieve bevoegdheid van de provinciale en gemeentelijke overheden of van de openbare instellingen, of de moeilijkheden betreffende de respectieve bevoegdheid van de Koning, van de ministers en van de Raad van de Duitse Cultuurgemeenschap. Ook de geschillen in verband met gemeenteraadsverkiezingen, verkiezingen voor de openbare centra van maatschappelijk welzijn en de beroepen in verband met het ten laste nemen van de steun verleend door de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, waarvan sprake is in artikel 16 van de wet op de Raad van State worden kosteloos aangebracht. Dezelfde kosteloosheid geldt voor de beroepen tot nietigverklaring van beslissingen van de commissie van beroep inzake oorlogsschaderegeling aan private goederen (artikel 39 gecoördineerde wetten van 30 januari 1954) en voor de beroepen tot nietigverklaring van de beslissingen van de Hogere Vergoedingscommissie van de schade aan private goederen geleden door Belgische onderdanen in Kongo (artikel 64 van de wet van 14 april 1965).

Mocht de verzoeker op het inleidend verzoekschrift toch zegels hebben geplakt, dan moet de Raad van State hierover geen uitspraak doen en moeten bijgevolg de kosten niet te zijnen laste worden gebracht (R.v.St., Poncelet, nr. 17704, 10 juni 1976).

c. De artikelen 664 tot 699 van het Gerechtelijk Wetboek inzake rechtsbijstand zijn in beginsel van toepassing op de aanvragen en de beroepen ingediend op grond van de artikelen 11 en 14 van de gecoördineerde wetten betreffende de Raad van State. De voorzitter van de kamer waarbij de zaak aanhangig is, doet uitspraak over de aanvraag tot rechtsbijstand (artikelen 78 en 80 van het procedurereglement voor de Raad van State). Aangezien de kosten doorgaans beperkt zijn tot het zegelrecht heeft deze procedure weinig praktisch nut.

#### 2. Verzoekschrift tot tussenkomst.

Diegene die meent belang te hebben bij de oplossing van een zaak, kan vragen in die zaak tussen te komen. Het verzoekschrift tot tussenkomst geeft aanleiding tot betaling van een recht van 400 frank (artikel 70 van het procedurereglement).

#### B. Expertisekosten.

Voor de Raad van State vinden zelden expertises plaats. Hoe dan ook de honoraria, de kostenvergoeding en de

reiskosten van de experts worden begroot door een lid van de kamer en zij worden onder de kosten begrepen. Zij worden ten laste gelegd van de partij die het geding verliest (R.v.St., Brunin, nr. 12877, 19 maart 1968).

### C. Getuigengeld.

Artikel 77 van het procedurereglement regelt de wijze van betaling van de getuigengelden. Het bepaalt niets omtrent de persoon of het orgaan die of dat het getuigengeld moet betalen. Betreffende het getuigengeld bestaat nog geen rechtspraak van de Raad van State.

### D. Kosten betreffende kantmeldingen op het hypotheekkantoor.

Omdat artikel 66 van het procedurereglement slechts drie soorten kosten vermeldt, nl. a) de in artikel 70 bedoelde rechten, b) de honoraria en voorschotten van de deskundigen, en c) het getuigengeld, vindt men begrijpelijkerwijze in de doctrine slechts deze drie soorten kosten terug. De praktijk heeft echter uitgewezen dat nog een andere soort van kosten bestaat. De Raad van State heeft immers beslist dat in geval van nietigverklaring van een koninklijk besluit waarbij een landschap wordt beschermd, de kosten voor de vermelding van dat koninklijk besluit in de registers van het hypotheekkantoor ten laste van de Staat worden gelegd (R.v. St. Stroobant, nr. 17424, 5 februari 1976).

## II. Kostenverdeling

### A. Beginselen.

Wij menen dat vier beginselen de kostenregeling voor de Raad van State beheersen.

1. De kosten worden voorgeschoten door de partij die het geding inleidt.

a) Doorgaans wordt het verzoekschrift ingediend door een individu of door een privaatrechtelijke rechtspersoon.

b) Wanneer het beroep ingeleid wordt door de Staat, door de gemeenschap, door het gewest, door een provincie, door een gemeente of door een openbare instelling, worden de kosten voorgeschoten door het bestuur van de registratie en de domeinen. Later zorgt hetzelfde bestuur voor de terugbetaling.

2. De kosten worden bij het einde van het geding in beginsel ten laste gelegd van de verliezende partij. Over de talrijke aanpassingen en nuances wordt verderop gehandeld.

3. De kosten worden gedeeld tussen meerdere tegenpartijen die opgetreden zijn bij het tot stand komen van de bestreden beslissing (R.v.St., Wiard, nr. 1922, 31 oktober 1952), of tussen de verzoeker en de verwerende partij wanneer de verzoeker gedeeltelijk in het gelijk wordt gesteld en het verzoek voor het overige wordt verworpen (R.v.St., Nationaal Verbond van Socialistische Mutualiteiten, nr. 15533, 27 oktober 1972) of wanneer de bestreden handeling in de loop van het geding gedeeltelijk wordt ingetrokken (R.v.St., Reubsats, nr. 17862, 22 oktober 1976).

4. Meerdere arresten hebben de kosten ten laste gelegd van een andere overheid dan de administratieve overheid die de beslissing heeft getroffen. De kosten worden ten laste van de Staat gelegd in geval van vernietiging van een beslissing die de provinciegouverneur of de bestendige

deputatie of de burgemeester heeft getroffen in de uitoefening van een opdracht van algemeen belang.

### B. Aanpassingen

Op deze beginselen zijn er verschillende aanpassingen die blijkbaar ingegeven zijn door een filosofie die in het geannoteerde arrest onder woorden wordt gebracht.

#### 1. In betwiste zaken.

Wanneer de Raad van State geroepen wordt om als cassatierechter uitspraak te doen over geschillen in betwiste zaken, gebeurt het meermaals dat de verzoekschriften ingediend worden door de Staat of een organisme van openbaar nut. In dat geval worden de kosten ten laste gelaten van de verzoekende partij omdat de tegenpartij, doorgaans een individu, geen schuld heeft aan de vergissing die begaan is door het lagere administratieve rechtscollege (zie o.m. R.v.St., Belg. Staat, nr. 18.465, 5 oktober 1977; Belg. Staat, nr. 18.780, 23 februari 1978; Belg. Staat, nr. 19.066, 14 juni 1978).

Dezelfde regel wordt toegepast ten opzichte van een verzoekend privaatrechtelijk organisme dat medewerkt aan de toepassing van de wetgeving inzake verplichte verzekering tegen ziekte en invaliditeit (R.v.St. Nationaal Verbond van Christelijke Mutualiteiten, nr. 15044, 3 december 1971).

#### 2. Bij verzoekschriften in het objectief contentieux.

Tot het arrest B. konden de aanpassingen aan de beginselen in verband met de kostenlast gesplitst worden, rekening houdend met de handelingen van de verzoeker of de handelingen van de verwerende partij, doorgaans de overheid. Thans moet een derde categorie ingeschakeld worden.

##### a) Handelingen van de verzoeker

— Ofschoon een verzoekschrift op het eerste gezicht gegrond toescheen, kan het afgewezen worden wegens een verzuim van de verzoekende partij. Zij kan nagelaten hebben binnen een redelijke termijn het bedrag van 750 frank te vereffenen (R.v.St., Staelens, nr. 21058, 24 maart 1981), omdat nagelaten werd de nodige kopieën bij het verzoekschrift te voegen waardoor de regelmatige mededeling van het verzoekschrift aan de verwerende partij werd verhinderd (R.v.St., Vancompernelle, nr. 12258, 7 maart 1967) en vooral omdat nagelaten werd een nieuwe administratieve rechtshandeling aan te vechten die hetzij de eerste heeft vervangen, hetzij elk nut aan de aanvechting van de eerste rechtshandeling ontnaemt.

— Om allerlei redenen kan een verzoekende partij in de loop van het geding toch afzien van haar rechtmatig ingestelde vordering en uitdrukkelijk afstand doen van het geding, een afstand waarin weliswaar moet bewilligd worden door de Raad van State.

— Soms laat de verzoekende partij helemaal niets meer van zich horen na het indienen van het gerechtvaardigd verzoekschrift omdat noch memorie van wederantwoord, noch laatste memorie wordt ingediend en die partij ook niet ter openbare terechtzitting verschijnt (R.v.St., Vyncke, nr. 19546, 3 april 1979, met noot W. Lambrechts, «De passiviteit van de verzoekende partij voor de Raad van State», R.W., 1979-80, 312).

##### b) Handeling van de verwerende partij of de overheid.

— De verzoekende partij kan in de loop van het geding voldoening krijgen omdat de bestreden beslissing gewijzigd wordt in de zin gewenst door verzoeker; de kosten

worden dan ten laste van de verwerende partij gelegd (R.v.St. De Witte, nr. 20683, 4 november 1980).

— Wanneer een procedure in verschillende fasen verloopt en inmiddels geldig een verzoekschrift tot nietigverklaring ingediend kan worden, bv. bij de procedure tot bescherming van een gebouw als monument, zullen de kosten ten laste van de verwerende partij worden gelegd wanneer de beschermingsprocedure niet wordt voortgezet (R.v.St. Evens, nr. 21229, 11 juni 1981).

— Heel wat arresten hebben de kosten ten laste van de verwerende partij gelegd wanneer zij tijdens het geding overgegaan is tot de intrekking van de bestreden administratieve rechtshandeling (zie onder meer R.v.St., Stockmans, nr. 20810, 16 december 1980). Wanneer de overheid is overgegaan tot de intrekking van een administratieve rechtshandeling vooraleer zij bestreden werd, maar verzoeker slechts na het indienen van het verzoekschrift kennis heeft gekregen van die intrekking, worden de kosten ten laste van de tegenpartij gelegd (R.v.St., Sint-Pieters-Woluwe, nr. 17483, 5 maart 1976). Wanneer de intrekking van de bestreden rechtshandeling is geschied ten gevolge van een door de Raad van State uitgesproken annulatiearrest worden de kosten ten laste van de tegenpartij gelegd (R.v.St., Caudrons, nr. 16835, 23 januari 1975).

— Wanneer de Raad van State op verzoek van andere partijen de bestreden rechtshandelingen reeds heeft vernietigd, heeft het beroep van de verzoekende partij ten gevolge van die vernietiging geen onderwerp meer, maar worden de kosten ten laste van de tegenpartij gelegd (R.v.St., Jacobs, nr. 20638, 16 oktober 1980).

— Een wijziging in de toepasselijke reglementering in de loop van het geding, heeft soms tot gevolg dat het beroep geen voorwerp meer heeft. In dat geval heeft de Raad van State reeds meermaals beslist dat de kosten ten laste van de verwerende partij worden gelegd wanneer de niet-ontvankelijkheid van het beroep het gevolg is van een wijziging die in de loop van het geding in de reglementering is aangebracht (R.v.St., Gram, nr. 16951, 25 maart 1975; R.v.St., V.Z.W. Koninklijke Automobiëclub van België, nr. 17002, 30 april 1975; R.v.St., Debeffe, nr. 17501, 12 maart 1976; R.v.St., Claeys, nr. 17684, 2 juni 1976).

— Die rechtspraak wordt ook toegepast wanneer het beroep geen voorwerp meer heeft of de Raad van State onbevoegd is geworden ingevolge een wet die in de loop van het geding is afgekondigd (R.v.St., Mertens, nr. 13106, 2 juli 1968; R.v.St., Bayer Belgium, nr. 18917, 19 april 1978 en R.v.St., Lejeune, nr. 19941, 27 april 1978).

— In geval van verwerping van het annulatieberoep dat gericht is tegen een handeling die niet vatbaar is voor beroep, worden de kosten ten laste van de tegenpartij gelegd, wanneer de verzoeker pas na het indienen van zijn beroep de juiste draagwijdte van de bestreden handeling kon kennen (R.v.St. Verheyen nr. 17160, 17 september 1975).

— Dezelfde kostenregeling wordt toegepast wanneer de overheid de aanvraag van de verzoeker om over de strekking van de bestreden maatregel te worden voorgelicht, slechts onvolledig heeft beantwoord (R.v.St. Temmerman, nr. 15151, 9 februari 1972).

— Ook wanneer de verzoeker tot het indienen van het beroep is gekomen ten gevolge van een nalatigheid van het bestuur, past het de kosten ten laste van de tegenpartij te leggen (R.v.St. De Poortere nr. 17997, 14 december 1976).

— A fortiori zullen de kosten ten laste van de bestuursoverheid worden gelegd wanneer deze blijk heeft

gegeven van onwil (R.v.St., Vrijsen, nr. 16291, 12 maart 1974, R.W., 1974-75, 2659 met noot W. Lambrechts, «Een pre-ombudsmanarrest?»).

— Soms is er een loutere gebrekkige communicatie binnen het departement zodat een dwaling ontstaat betreffende de juiste stand van zaken: de kosten worden dan ook ten laste van de Staat gelegd (R.v.St. Van Peteghem, nr. 21130, 5 mei 1981).

— Ten slotte kan aangestipt worden dat wanneer de vermelding, in het besluit van een burgemeester, van een verkeerde rechtsgrond de verzoeker heeft misleid omtrent de ontvankelijkheid van zijn beroep, de kosten ten laste van de gemeente worden gelegd (R.v.St., Bayer Rickmann, nr. 18474, 11 oktober 1977).

c) Een feit, niet toerekenbaar aan de verzoeker of aan de verweerder.

In het geannoteerde arrest heeft de Raad van State blijkbaar voor de eerste maal beslist hoe de kostenlast moet worden gedragen wanneer een feit in de loop van de procedure plaatsvindt dat niet kan worden toegerekend noch aan de verzoekende partij, noch aan de verwerende partij.

Wanneer niet blijkt dat het beroep als lichtvaardig ingesteld moet worden beschouwd, noch dat het klaarblijkend zou moeten worden afgewezen, worden de kosten ten laste van de verwerende partij gelegd. Ter zake was dit feit het overlijden van de persoon die bedoeld was in het bestreden besluit.

### III. *Filosofie van de kostenregeling*

#### A. De procesgebieden.

Het komt ons voor dat er vier grote procesgebieden bestaan: het domein van het burgerlijk en handelsrecht, dat van de strafrechtspleging, van het sociaal procesrecht en van het administratief procesrecht.

1. Afgezien van de gevallen waarin de procedure bij verzoekschrift kan worden ingeleid, zijn betwistingen van burgerrechtelijke en handelsrechtelijke aard verbonden met meerdere gerechtskosten.

2. Om begrijpelijke redenen worden de gemaakte kosten ten laste van de verdachte gelegd. Wel kan ernstige twijfel bestaan over de deugdelijkheid van het systeem waarbij het vaak onschuldig slachtoffer dat zich burgerlijke partij stelt voor de strafrechter, door de fiscale wetgever verplicht wordt zelf in te staan voor de betaling binnen een maand van het registratierecht van 2,5 % op de sommen die het toegewezen krijgt boven 25.000 frank. In bepaalde gevallen is een dergelijke regeling sociaal niet gerechtvaardigd.

3. In het Gerechtelijk Wetboek werd ervan uitgegaan dat de rechtspleging voor de arbeidsgerechten dezelfde is voor de andere rechtbanken. Daarom werd de regel gehandhaafd dat de in het ongelijk gestelde partij in de kosten wordt verwezen (artikel 1017 Ger. W.). Alleen werd het beginsel van de arbeidsongevallen- en beroepsziektenwetgeving gehandhaafd, krachtens welke de proceskosten ten laste vallen van de werkgever of zijn verzekeraar of van het Fonds voor de Beroepsziekten, behalve wanneer de eis tergend en roekeloos is. Ongewijfeld helpt de tussenkomst van het arbeidsauditoraat in het voorafgaand onderzoek der sociale zaken de kosten van het proces te drukken. Een reeks zaken betreffende sociale voorzieningen kunnen bij verzoekschrift worden

ingeleid. Bovendien zijn alle beslissingen van de arbeids-gerechten vrij van registratie-, zegel- en griffierechten (men leze H. Lenaerts, *Sociaal Procesrecht*, Gent, Story, 1968, 124-126).

4. Onmiskenbaar is voor de rechtzoekende burger de kostenregeling voor de administratieve rechtscolleges het gunstigst, zoals hierboven reeds gebleken mag zijn.

B. Verantwoording van de kostenregeling voor de Raad van State.

Blijkbaar hebben drie arresten een uitvoerige verantwoording gegeven voor de jurisprudentiële regeling van het ten laste leggen van de kosten.

#### 1. Het arrest Verroken

Vanaf zijn ontstaan heeft de Raad van State beslist dat de kosten van de tussenkomst ten belope van 400 frank steeds gedragen werden door de tussenkomende partij, welke ook de afloop van het geding moge zijn.

Het is pas door arrest Verroken en andere nr. 19026 van 30 mei 1978 dat uitgelegd werd waarom die jurisprudentiële regel werd aangehouden. Het loonde ook de moeite om de vraag in die zaak te beantwoorden omdat 98 personen, goed voor  $98 \times 400 = 39.200$  frank, zich als tussenkomende partij hadden aangediend. De Raad van State overwoog dat wie ontvankelijk wordt verklaard om als vrijwillig tussenkomende partij in een annulatieberoep op te treden, uiteraard bevonden wordt belang te hebben bij de afloop van de zaak, maar daarom nog niet bevoegd is om de door de verzoeker bepaalde inzet van de rechtsstrijd te wijzigen. Meer bepaald mag het in de rechtsstrijd treden van de tussenkomende partij, op zichzelf genomen, de financiële lasten niet verzwaren die het proces voor de verzoekende en de verwerende partij meebrengt: de tussenkomende partijen moeten derhalve de kosten van hun tussenkomst zelf dragen.

#### 2. Het arrest Ostyn.

De aanloop naar het geannoteerde arrest werd reeds genomen in het arrest Ostyn, nr. 18881, van 11 april 1978.

De Raad van State overwoog dat de geheven rechten gering zijn en duidelijk enkel moeten dienen om te voorkomen dat te veel te onbedachtzaam ingestelde beroepen de werking van de Raad van State al te zeer zouden bezwaren, zonder evenwel diegenen af te schrikken die er werkelijk belang bij hebben om tegen een beslissing van het bestuur op te komen en geloven de onrechtmatigheid van die beslissing te kunnen bewijzen.

#### 3. Het arrest Berckx.

In het hiervoren afgedrukt arrest heeft de Raad van State beslist dat het geringe bedrag van 750 frank per partij niet bedoeld is om de kosten van het geding te dekken, maar enkel bedoeld is als een soort remgeld. Die term is reeds bekend in de medische wereld maar heeft niet dezelfde uitwerking in het administratief procesrecht. Voor een patiënt betekent het remgeld dat hij in ieder geval zelf zal moeten instaan voor een deel van de dokters- en apothekerskosten, terwijl het remgeld van 750 frank voor de Raad van State onder de beschreven voorwaarden kan worden terugbetaald.

Dit remgeld moet enkel dienen om lichtvaardige eisen af te remmen. Misschien had men de term «drempelgeld» kunnen bedenken, maar wellicht zou een dergelijke uitdrukking te veel associaties oproepen met drempelvrees en die vrees wil de Raad van State zeker niet inboezemen.

W. Lambrechts  
U.I.A.

## HOF VAN BEROEP TE GENT

7e KAMER — 23 SEPTEMBER 1981

Voorzitter: de h. Desplenter

Raadsheren: de hh. Lamiroy en Degraeve

Eerste advocaat-generaal: de h. Bonte

Advocaten: mrs. Vanhuyse en D'Hulst

**Burgerlijke rechtspleging — 1. Hoger beroep — Verkorte rechtspleging — Sancties — 2. Materiële bevoegdheid — Nietigverklaring van een overeenkomst bij toepassing van art. 445 Faillissementswet — Uitsluitende bevoegdheid van de rechtbank van koophandel — 3. Hoger beroep — Devolutieve kracht — Rechterlijke organisatie — Verslag van de rechter-commissaris in faillissementszaken — Verwijzing naar de rechtbank van koophandel.**

1. *De wetgever schrijft geen sancties voor ten aanzien van een partij die, buiten het kader van art. 1063 Ger. W., de verkorte rechtspleging vervolgt en de zaak op vaste datum laat oproepen.*

2. *De rechtbank van eerste aanleg moet zich ambtshalve onbevoegd verklaren om kennis te nemen van een eis gebaseerd op art. 445 Faillissementswet die tot de uitsluitende bevoegdheid van de rechtbank van koophandel behoort.*

3. *Het hof van beroep kan in faillissementszaken geen uitspraak doen over de ontvankelijkheid en de gegrondheid waaromtrent geen verslag door de rechter-commissaris is uitgebracht. Het hof verwijst derhalve de zaak naar de rechtbank van koophandel.*

D. t/ Mr. D'Hulst q.q.

Gezien de stukken, inzonderheid het vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Kortrijk, eerste kamer, gewezen op 20 april 1978, waartegen bij verzoekschrift van 10 augustus 1978 door oorspronkelijke verweerders hoger beroep werd aangetekend;

Overwegende dat de vordering van geïntimeerde (oorspronkelijk aanlegger en optredend in hoedanigheid van curator), die gegrond was op artikel 445 van de Faillissementswet en bij akte van 15 november 1977 ter inschrijving overgelegd werd aan de Bewaarder der Hypotheken, ertoe strekte voor recht te doen zeggen dat de koop-verkoopsovereenkomst, die appellanten op datum van 29 oktober 1970 gesloten hadden met Alfred S. betreffende een woning te ..., nietig en zonder gevolg is ten aanzien van het faillissement B.-S. dat bij vonnis van 24 november 1970 uitgesproken was;

Dat de eerste rechter zonder meer kennis nam van de betwisting en ten gronde oordeelde dat de vordering terecht gebaseerd werd op artikel 445 van de Faillissementswet en derhalve betrekking mocht hebben op de nietigverklaring van de verkoop in zijn geheel;

Dat, primair, de vordering gegrond geacht en de koop-verkoopsovereenkomst van 29 oktober 1970 nietig verklaard werd; dat, voor het overige, partijen verzocht werden nader te concluderen omtrent de waarde van de door appellanten aan het onroerend goed uitgevoerde werken en verbeteringen;

Overwegende dat, gelet de conclusies van partijen in hoger beroep en de hieruit mogelijk af te leiden gevolg-

trekkingen, ten deze vooraf geoordeeld dient te worden omtrent 1) de ontvankelijkheid van het hoger beroep, 2) de bevoegdheid *ratione materiae* van de eerste rechter, 3) het evocatierecht van de rechter in hoger beroep;

*ad 1*

Overwegende dat geïntimeerde het hoger beroep niet ontvankelijk (lees: nietig) acht om de reden dat appellante, precies of het een geval betrof zoals bepaald in de artikelen 1063 en 1057, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek, gebruik maakten van de verkorte rechtspleging zodat geïntimeerde op bepaalde dag en uur diende te verschijnen, terwijl artikel 1063 van het Gerechtelijk Wetboek vreemd is aan het onderhavig geschil waarvoor slechts de gewone rechtspleging geldt;

Dat gewis de te beoordelen uitspraak niet onder toepassing valt van artikel 1063 van het Gerechtelijk Wetboek, doch anderzijds de wetgever geen sancties voorschrijft ten aanzien van een partij die, buiten het kader van artikel 1063 van het Gerechtelijk Wetboek, de verkorte rechtspleging vervolgt en de zaak op vaste datum laat oproepen;

Dat aan geïntimeerde, indien deze snellere rechtspleging hem niet gepast lijkt, slechts het recht toekomt de toepassing te vragen van de gewone rechtspleging (cf. Van Reepinghen, Ch., *Verslag*, blz. 420, in fine);

Dat het middel derhalve volkomen faalt;

*ad 2*

Overwegende dat insgelijks ten onrechte door geïntimeerde opgeworpen wordt dat de eerste rechter *ratione materiae* bevoegd was om van het geschil kennis te nemen en ten gronde uitspraak te doen;

Dat het ter zake geen rol speelt dat appellanten nooit de bevoegdheid betwist hebben, aangezien artikel 568 van het Gerechtelijk Wetboek, waarheen geïntimeerde vruchteloos verwijst, geen uitwerking heeft ingeval het gaat om de schending van een bevoegdheidstoewijzing die de wetgever *uitsluitend* aan een ander rechtscollege verleend heeft (cf. noot G. de Leval alsmede voetnoot 16bis onder Arrondrb. Luik, 26 april 1973, *J.T.*, 1973, 427-428; Fettweis A., *Bevoegdheid*, 179-180, nr. 322C; J. Laenens, «Overzicht van Rechtspraak — De Bevoegdheid», *T.P.R.*, 1979, 282, nr. 62 in fine);

Dat een vordering, gestoeld op artikel 445 Faill. W. en als zodanig aanhangig gemaakt door de curator, een geschil betreft dat rechtstreeks ontstaan is uit het faillissement en beoordeeld moet worden overeenkomstig het bijzonder recht dat het stelsel van faillissement beheerst;

Dat het duidelijk is dat de eerste rechter ambtshalve zich onbevoegd had dienen te verklaren en de zaak had moeten verwijzen naar de rechtbank van koophandel (cf. Cass., 26 februari 1981, *J.T.*, 1981, 287) die ter zake het faillissement uitgesproken had en uitsluitend bevoegd is in dit soort geschillen, in aanwezigheid en op verslag van de rechter-commissaris, in eerste aanleg te beslechten;

*ad 3*

Overwegende dat luidens artikel 463 van de Faillissementswet de rechter-commissaris, belast met het toezicht op alle faillissementsverrichtingen, op de terechtzitting verslag uitbrengt over alle betwistingen waartoe het faillissement aanleiding kan geven;

Dat in faillissementszaken het verslag een wezenlijk vereiste is, dat de openbare orde aanbelangt, zonder hetwelk achteraf geen geldig vonnis kan worden uitgebracht (cf. Cass., 6 maart 1890, *Pas.*, 1890, I, 104, met conclusie proc.gen. Mesdach de ter Kiele);

Dat de rechter-commissaris, dan niet als rechter in handelszaken doch als volwaardig «rechter» optreedt (cf. verslag Tesch aangehaald door Fettweis A., *Bevoegdheid*, 179, nr. 322, c, met verwijzing naar Bormans, *Code de procédure civile belge*, I, uitg. 1884, nr. 481 in fine) zodat de zetel niet wettelijk samengesteld is indien hij op de terechtzitting niet aanwezig is (cf. Cass., 6 maart 1890);

Dat uit dit alles volgt dat het hof, om redenen van openbare orde die het evocatierecht blijven beperken, in de gegeven omstandigheden de zaak niet aan zich kan trekken ten einde uitspraak te doen over de ontvankelijkheid en de gegrondheid van de betwisting waaromtrent nooit een verslag is uitgebracht (cf. Hof Brussel, 2 februari 1891, op verwijzing na cassatie);

Dat het ten deze immers geen louter procedureverzuim, doch de gerechtelijke inrichting zelf betreft, die van openbare orde is en ter zake als regel stelt dat in faillissementszaken de rechter-commissaris niet alleen deel dient uit te maken van de zetel doch daarenboven, en waartoe hij alleen *uitsluitend* bevoegd is, verslag dient uit te brengen op de terechtzitting waar de betwisting in eerste aanleg behandeld wordt;

*Om die redenen,*

Vernietigt het bestreden vonnis waar het zich (impliciet) bevoegd verklaarde *ratione materiae* en ten gronde uitspraak deed; opnieuw wijzende, verklaart de eerste rechter onbevoegd *ratione materiae* om van het geschil ten gronde kennis te nemen; verwijst de zaak voor beslechting ten gronde en voor behandeling overeenkomstig artikel 463 van de Faillissementswet naar de Rechtbank van Koophandel te Kortrijk; reserveert de kosten.

NOOT—De devolutieve kracht van het hoger beroep in faillissementszaken

1. De rechtbank van eerste aanleg is *ratione materiae* onbevoegd om kennis te nemen van vorderingen en geschillen die rechtstreeks ontstaan zijn uit het faillissement en waarvan de gegevens voor de oplossing zich bevinden in het bijzonder recht dat het stelsel van het faillissement beheerst. De voorwaardelijke volheid van bevoegdheid die de rechtbank van eerste aanleg krachtens art. 568 Ger. W. geniet, moet wijken voor de uitsluitende bevoegdheid van de rechtbank van koophandel. Een treffend voorbeeld is vervat in bovenstaand arrest. Uitsluitend de rechtbank van koophandel die het faillissement heeft uitgesproken, kan eveneens uitspraak doen over de gevolgen, zoals in casu de nietigheid van bepaalde handelingen tijdens de verdachte periode (art. 445 Faill. W.). Deze uitsluitende bevoegdheid is met het oog op een goede rechtsbedeling en een degelijke rechterlijke organisatie toegekend aan de rechtbank van koophandel. Het beheer en de vereffening van het faillissement veronderstellen immers een intense samenwerking tussen de rechtbank van koophandel die het faillissement heeft uitgesproken, de curator, de rechter-commissaris en de procureur des Konings. Het verslag van de rechter-commissaris, ter terechtzitting, aangaande alle geschillen waartoe het faillissement aanleiding kan geven (art. 463 Faill. W.), is hiervan een wezenlijk onderdeel.

2. Meent de rechter in hoger beroep dat de eerste rechter zich ten onrechte bevoegd achtte, dan wordt art. 643 Ger. W. toegepast. Hij beslist over het middel van onbevoegdheid en verwijst, indien daartoe grond bestaat, naar

de bevoegde rechter. Dit art. 643 Ger. W. mag nochtans geen afbreuk doen aan art. 1068 Ger. W. Wanneer de rechter in hoger beroep bevoegd is om over het geschil zelf uitspraak te doen, bestaat er geen grond om de zaak naar de in eerste aanleg bevoegde rechter te verwijzen (Cass., 10 oktober 1973, *R.W.*, 1973-74, 2178; vgl. Cass., 23 januari 1978, *R.W.*, 1978-79, 920, noot Laenens J., «Bevoegdheidsconflicten in hoger beroep met verwijzing naar de eerste rechter»). Het gerecht in hoger beroep kan de zaak aan zich trekken en ten gronde statueren, indien het bevoegd is om kennis te nemen van een hoger beroep tegen een beslissing van het bevoegde rechtcollege (Le Paige A., *Rechtsmiddelen*, nrs. 114 e.v.; Kohl A., «Effet dévolutif de l'appel sous l'empire du C.J. Application en cas d'appel d'un jugement d'incompétence», *R.C.J.B.*, 1973, 502, nr. 26). Wanneer hoger beroep wordt aangetekend bij het hof van beroep tegen een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg waarbij deze zich bevoegd verklaard heeft, terwijl de zaak behoorde tot de materiële bevoegdheid van de rechtbank van koophandel, vernietigt het hof de bestreden beslissing en beslecht het de zaak zelf, omdat het bevoegd is om kennis te nemen van het hoger beroep ingesteld tegen zowel de vonnissen van de rechtbank van eerste aanleg als deze van de rechtbank van koophandel (vgl. Brussel, 6 november 1973, *R.W.*, 1974-75, 729).

3. Doorbreekt de uitsluitende bevoegdheid van de rechtbank van koophandel inzake faillissementen die devolutieve kracht van het hoger beroep? Bovenstaand arrest verwijst de zaak voor beslechting ten gronde en voor behandeling overeenkomstig art. 463 Faill. W. naar de bevoegde rechtbank van koophandel. Het hof steunt hierbij op een thans betwistbare interpretatie van het art. 463 Faill. W.: bij gebrek aan een verslag van de rechter-commissaris is een vonnis in faillissementszaken van rechtswege nietig wegens de schending van een substantieel vormvereiste (in dezelfde zin: Fredericq L. en S., *Handboek van Belgisch handelsrecht*, IV, Brussel, 1981, 202, nr. 2266; Verougstraete I., *Manuel du curateur de faillite*, Brussel, 1979, 36-37, nr. 58). Terecht merkt Cloquet A. op dat thans art. 860 Ger. W. elke substantiële nietigheid uitsluit (*Les concordats et la faillite*, in *Novelles*, 1975, nr. 2140). Of geldt deze uitsluiting niet voor vonnissen, zodat dienaangaande nog sprake kan zijn van substantiële vormvereisten (zie van Compernelle J., «Le Code Judiciaire et la théorie des nullités», *R.C.J.B.*, 1977, 616, nr. 15; Soetaert R., «Het toepassingsgebied van de nietigheidsregeling in de art. 860-867 Ger. W.», *T.P.R.*, 1980, 168, nr. 6)? Wat er ook van zij, een verwijzing van de zaak naar de rechtbank van koophandel is geenszins geboden. Het voorschrift van art. 463 Faill. W. mag geen afbreuk doen aan de devolutieve kracht van het hoger beroep. Er anders over oordelen brengt een snel en doeltreffend beheer en vereffening van het faillissement in het gedrang (Gent, 16 mei 1899, *Pas.*, 1900, II, 45; Gent, 9 maart 1965, *R.W.*, 1964-65, 1877). Op voormeld beginsel bestaat slechts één uitzondering. Wanneer de faillietverklaring door het hof van beroep uitgesproken wordt, gelast dit slechts alle maatregelen die art. 466 Faill. W. voorschrijft. Het moet vervolgens naar de bevoegde rechtbank van koophandel verwijzen tot uitvoering van alle latere verrichtingen m.b.t. het beheer en de vereffening van het faillissement (Cass., 10 maart 1955, *Arr. Cass.*, 1955, 593).

Jean Laenens

## HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

4e KAMER — 27 JANUARI 1982

Voorzitter: de h. Blockx

Raadsheren: de hh. Verschueren en Vandeplas

Advocaten: mrs. Schroeyers loco Buisseret en Van Looveren loco Kegels

**Binnenvaart en rivierbevrachting — Schade ten gevolge van onzeewaardigheid — Aansprakelijkheid.**

*De schipper is niet aansprakelijk voor de ten gevolge van de onzeewaardigheid van het schip ontstane schade indien hij bewijst dat de nodige maatregelen getroffen waren om de scheepsruimen in orde te brengen.*

N.V. T. t/ N.V. U.

Overwegende dat uit de feitelijke elementen kan worden afgeleid dat de beschadiging van de koopwaar, die uit het tankschip «Bouillon» moest worden gelost en te dien einde aan een voorverwarming werd onderworpen, voortkomt van lekkage van de stoomspiraal van de tanks nrs. 2 en 4 via corrosiegaatjes in het achterste gedeelte van de leidingen;

Overwegende dat de eerste rechter, steunend op de zeer omstandige overwegingen van de gerechtsdeskundige, terecht dezes mening heeft overgenomen dat de verwarmingsspiralen van het schip aan vernieuwing toe waren en dat een ernstige nalatigheid werd begaan door het niet-uitvoeren van een degelijke drukproef van de spiralen vóór inscheping van de lading;

Overwegende dat, al heeft de deskundige het niet uitdrukkelijk gezegd, het nochtans duidelijk is dat in zijn opvatting deze verplichting op de rederij rust; dat uit zijn beredenering kan worden afgeleid dat het de rederij is die de tekenen van verzwakking heeft kunnen opmerken, daar er reeds voordien corrosiegaatjes en lekken in de leidingen werden waargenomen en dat er, al dan niet doelmatige, herstellingen waren aangebracht in de vorm van kelven; dat de gegronde besluiten van de deskundige dan ook duidelijk aantonen dat de rederij te kort gekomen is aan de verplichtingen die ingevolge de wet van 5 mei 1936 op haar rusten;

Overwegende immers dat de schipper niet aansprakelijk is voor de schade ten gevolge van de onzeewaardigheid van het schip ontstaan, indien hij bewijst dat de nodige maatregelen getroffen werden om de scheepsruimen in orde te brengen; dat de bevindingen van de deskundige aangetoond hebben dat dit niet het geval was; dat, niettegenstaande er aanwijzingen bestonden van een algemene spreiding van corrosiegevaar, de laatste druktestproef dagtekende van 1966, of vier jaar geleden; dat de deskundige terecht meent dat de vastgestelde doorroesting der spiralen in twee tanks gelijk moet worden gesteld met een geval van zware beschadiging en er een nieuwe classificatieproef had moeten worden uitgelokt; dat het geen twijfel lijdt dat een waterdrukproef, zelfs van 5 kg/cm<sup>2</sup>, reeds de slechte toestand van de spiralen aan het licht zou hebben gebracht;

Overwegende dat aldus is blijven vaststaan dat, nu het ongeval het bewijs aanbrengt van onzeewaardigheid van het schip, de schipper niet aantoonde dat hij alle nuttige

maatregelen (due diligence) heeft getroffen die de wet hem oplegt;

Overwegende dat weliswaar terecht door de deskundige wordt gezegd dat een vroegere controle in de loop van de lossing een vrij grote hoeveelheid van de nog niet gecontamineerde koopwaar had kunnen redden; dat nochtans bezwaarlijk kan worden aangenomen dat de vaststelling van 0,07% watergehalte noodzakelijk moest worden beschouwd als een waarschuwing dat er iets abnormaals aan de gang was; dat het bijgevolg als normaal moet worden beschouwd dat een meting verricht werd rond 13,30 uur, de lossing een aanvang genomen hebbende rond 11,40 uur, en de ontvanger geen gebrek aan waakzaamheid ten laste kan worden gelegd;

(...)

## HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER — 3 JUNI 1980

Voorzitter: de h. Meers

Raadsheren: de hh. Janssens en Van Gelder

Openbaar ministerie: de h. Vandeplas

Advocaten: mrs. Van Rompaey en De Backer loco Horsmans

**Handelspraktijken — Misleidende en verwarringstichtende publiciteit — Auteur van de publiciteit — Art. 299 Sw. — Stakingsbevel — Gevaar voor herhaling.**

*De advertentie die gebruik maakt van een foto die een door een concurrent vervaardigde eetkamer voorstelt, terwijl de adverterende handelaar de aangekondigde eetkamer niet in voorraad heeft en ze te koop aanbiedt tegen een prijs die 40.000fr. lager ligt dan de eventuele aankoop prijs, is als misleidende handelspubliciteit aan te merken. Ze is tevens verwarringstichtend.*

*De auteur van een handelspubliciteit in de zin van art. 21 W.H.P. is degene die de opdracht gaf tot de gewraakte reclame. Hoewel op de aangevochten publiciteit de naam en het adres van de auteur of de drukker niet voorkomen wordt geen overtreding op art. 299 Sw. aanwezig geacht.*

*De staking van de verkeerd bevonden handeling kan bevolen worden omdat gelet op de kwade trouw van de appellante een gevaar voor herhaling reëel is.*

N.V. V t/ P.V.B.A. A.

Gelet op de geregistreerde dagvaarding, op 3 juli 1978 betekend ten verzoeken van de P.V.B.A. A., waarin wordt uiteengezet: dat A. voleiken stijlmeubelen creëert en fabriceert; dat zij, om de modellen beter bekend te maken bij haar cliënte foto's laat maken van deze modellen; dat de N.V. V. in haar reclameblad publiciteit maakt met zulk een foto, die een door A. vervaardigde eetkamer voorstelt; dat V. nooit een dergelijke eetkamer bij A. besteld heeft en zij een dergelijke eetkamer dus niet kan tentoonstellen, verkopen en leveren; dat V. de eetkamer te koop aanbiedt tegen een prijs die meer dan 40.000fr. lager ligt dan de prijs die A. voor die eetkamer zou aanrekenen aan V.; dat laatstgenoemde met deze foto slechts reclame

maakt om eventuele kopers naar zijn zaak te lokken om hem dan niet van A. afkomstige meubelen te verkopen; dat deze handelwijze nadeel berokkent aan A.: a) door het feit dat V. geen eetkamer bestelde en dus niet kan tentoonstellen, noch verkopen tegen de reclameprijs; b) dat deze publiciteit een oneerlijke concurrentie uitmaakt t.a.v. andere handelaars en deze laatsten trouwens bij A. geprotesteerd hebben en bedreigd hebben geen bestellingen meer te plaatsen; dat V., door de foto te gebruiken van een model dat exclusief eigendom is van A., verwarringstichtende reclame maakt (verwarring nopens prijs en kwaliteit) die daarenboven leugenachtig is daar andermans reclamemateriaal werd gebruikt zonder toelating en buiten medeweten van de betrokkene; dat zij derhalve de artikelen 20 en 54 van de wet van 14 juli 1971 heeft overtreden; dat A. derhalve aan de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel van Turnhout, rechtdoende zoals in kort geding, vraagt de staking van die daden te bevelen, bepaalde publikaties en verwijzing in de kosten; Gelet op de beslissing, bij verstek geveld op 12 juli 1978 door gezegde voorzitter, waardoor de vordering toelaatbaar en gegrond werd verklaard;

(...)

Overwegende dat appellante de feitelijke elementen, zoals in de dagvaarding uiteengezet, niet ontkent;

Overwegende dat appellante in hoger beroep, evenals in eerste aanleg blijft opwerpen: 1. primair: appellante is nooit in het bezit geweest van de bewuste foto en heeft ze dus ook niet aan de drukker van de reclamepublicatie ter hand kunnen stellen; de drukker, die de foto buiten weten van appellante en per vergissing afgebeeld heeft, is verantwoordelijk; 2. subsidiair: de foto werd slechts een enkele maal afgebeeld, nl. in juni 1978; zodoende kan er geen staking meer bevolen worden;

1. Overwegende dat het publiceren, in een publicitaire uitgave, van een foto van een eetkamer, die appellante niet te koop kon aanbieden en met vermelding van een dientengevolge onmogelijke prijs, indruist tegen het in art. 20, 1°, W.H.P. gestelde verbod;

Overwegende dat door deze publiciteit het publiek misleid kan worden aangaande de kenmerken van het product, inzonderheid van de voorwaarden waaronder het kan worden gekocht;

Overwegende dat de publiciteit eveneens strijdig is met het in art. 20, 3°, W.H.P. vervatte verbod, daar er zonder enige twijfel verwarring kan ontstaan met geïntimeerde, haar producten of werkzaamheid;

Overwegende dat het publiek inderdaad ten onrechte in de mening wordt gebracht of kan worden gebracht, dat appellante door geïntimeerde vervaardigde eetkamers verkoopt tegen een relatief zeer lage prijs;

Overwegende dat de stelling van appellante erop neerkomt dat zij niet de auteur is van de aangeklaagde handelspubliciteit in de zin van art. 21 W.H.P.;

Overwegende dat als auteur in de zin van art. 21 W.H.P. moet worden beschouwd degene die de opdracht gaf tot de gewraakte reclame;

Overwegende dat de bewering van appellante, dat zij de foto nooit gehad heeft en de drukker ze per vergissing afdruckte, weinig waarschijnlijk voorkomt;

Overwegende dat zij de drukker niet eens noemt (de enige naam en adres die in het blad voorkomt is die van appellante zelf);

Overwegende dat het ondenkbaar is dat de drukker, die immers foto's en teksten rechtstreeks of onrechtstreeks van appellante ontvangt, bij een tekst die over «luxue eetkamers» handelt, ergens een foto zou opduiken van een luxe studeerkamer, en de bijhorende foto niet opgemerkt zou hebben;

Overwegende dat appellante trouwens de foto, die volgens haar stelling wel bij de tekst zou moeten horen — daar alle andere aankondigingen met een foto geïllustreerd zijn — niet voorbrengt, wat ze zeker gedaan zou hebben indien een dergelijke foto inderdaad zou hebben bestaan;

Overwegende dat appellante wel degelijk als de auteur van de aangeklaagde handelspubliciteit in de zin van art. 21 W.H.P. moet worden beschouwd (zie voor dit begrip o.a. De Vroede, *Handboek van het Belgisch economisch recht*, nr. 839; De Vroede, *T.P.R.*, 1979, nr. 3-4, «De wet op de handelspraktijken», blz. 519-520; De Caluwé, *Delcorde en Leurquin, Les pratiques du commerce*, I.1, nrs. 337-339);

Overwegende dat derhalve niet onderzocht dient te worden of appellante als auteur zou kunnen worden beschouwd indien de verboden handelspubliciteit inderdaad aan de drukker te wijten zou zijn, wat in casu klaarblijkelijk geenszins het geval is;

Overwegende dat geïntimeerde meent dat de publikatie verspreid werd in strijd met art. 299 Sw. en de zaak om die reden meegedeeld werd aan het openbaar ministerie;

Overwegende dat uit het advies impliciet doch zeker moet opgemaakt worden dat het openbaar ministerie geen misdrijf aanwezig acht;

2. Overwegende dat, in principe, de staking slechts kan worden bevolen op grond van art. 55 W.H.P., wanneer de aangevochten handeling aan de gang is;

Overwegende dat ze echter eveneens ontvankelijk is wanneer ze weliswaar opgehouden heeft, zoals in casu, doch er gevaar bestaat voor herhaling (De Vroede, *Handboek*, nr. 971);

Overwegende dat, gelet op de klaarblijkelijke kwade trouw van appellante, een gevaar voor herhaling reëel is en de staking derhalve bevolen kon worden;

Overwegende dat de bekendmakingen, zoals door de eerste rechter bevolen, van dien aard zijn dat ze bijdragen tot de staking van de nadering van de aangeklaagde daad (art. 58, tweede lid, W.H.P.);

Overwegende dat het hoger beroep ongegrond is;  
(...)

NOOT—1. Bovenstaand arrest behandelt een van de vrij zeldzame gevallen van aanwending van het lokvogel-procédé (gevallen van lokvogel-procédé: zie Vr. Kh. Brussel, 31 juli 1974, *Bull. Handelsregl.* 1975, nrs. 9-10, 49-52 en Vr. Kh. Brussel, 17 maart 1978, *B.R.H.*, 1980, 165, met noot P. De Vroede). Een handelaar adverteert voor een produkt dat hij niet in voorraad heeft en kondigt in zijn publiciteit een prijs aan die meer dan 40.000 fr. lager ligt dan de prijs waartegen hij het zelf zou kunnen aankopen. Enige twijfel nopens het geadverteerde produkt kan op grond van de gebruikte illustratie niet bestaan.

Het hof laat het aspect parasitaire concurrentie buiten beschouwing en toetst de praktijk aan de norm van art. 20, 1°.

De toepassing van dit artikel is mogelijk wegens de mededeling van de lagere — niet te halen prijs — die een

misleidingsgevaar inhoudt m.b.t. de voorwaarden waaronder het produkt kan worden gekocht.

2. Het hof neemt ook het verwarringsrisico aan (art. 20, 3°), wat minder overtuigend aandoet. De beide ondernemingen zijn geografisch sterk van elkaar verwijderd (Eekloo enerzijds — Westerloo anderzijds) en het is niet omdat één eetkamer verkocht door de ene firma voorkomt in de reclame van de andere dat verwarring zou kunnen ontstaan.

3. Het hof bevestigt de geldende rechtspraak inzake de voor een handelspubliciteit verantwoordelijke persoon; de door art. 21 WHP bedoelde auteur is: hij die de opdracht tot de gewraakte publiciteit gaf (zie P. De Vroede, *Handboek van het Belgisch Economisch Recht*, 2e uitg., nr. 1154). Ter zake houdt het hof met de bovendien weinig aanneembare fout van de drukker geen rekening.

4. In het kader van de hier besproken procedure werd de aandacht van het openbaar ministerie gevestigd op het feit dat het reclameblad de drukker ervan niet vermeldt. Het gaat hier om een schending van art. 299 Sw., dat correctionele straffen stelt op het wetens meehelpen tot het uitgeven of verspreiden van enigerlei drukwerk, zonder dat daarin de ware naam en woonplaats van de schrijver of van de drukker zijn vermeld. Voorzeker kwamen in het hier besproken reclameblad de naam en het adres van de adverterende firma voor. Dit is evenwel naar luid van voornoemd art. 299 niet voldoende omdat de vermelding van een natuurlijke persoon vereist is (*Nov.*, Droit pénal, III, nr. 5329). Het in art. 299 Sw. bedoelde misdrijf is een «drukkersmisdrijf» en geen persmisdrijf; het heeft betrekking op alle mogelijke drukwerken ongeacht het daarbij gebruikte procédé (Marchal en Jaspar, *Traité théorique et pratique de droit criminel*, III, nr. 1992).

Het openbaar ministerie heeft gemeend, aldus het arrest, dat er geen misdrijf aanwezig was. Dit standpunt, strijdig met het bepaalde in een arrest van het Hof van Cassatie van 6 februari 1899 (*Pas.*, 1899, I, 110; zie ook L. Neels, noot bij Hof Antwerpen, 1 april 1977, *R.W.*, 1980-81, 863), ligt in de lijn van de door de rechtsleer voorgedragen stelling dat in feite het art. 299 Sw. achterhaald is, wat ook uitlegt dat er ter zake geen recente rechtspraak bekend is (Marchal en Jaspar, nr. 1993).

5. Terecht beslist het hof dat de staking nog dient te worden bevolen omdat m.b.t. de aangevochten handeling, hoewel daarmee werd opgehouden, een reëel gevaar voor herhaling bestaat. Het hof fundeert deze beslissing op grond van de klaarblijkelijke kwade trouw van appellante.

6. Ten slotte wens ik andermaal de aandacht te vestigen op het feit dat de wet op de handelspraktijken t.a.v. bepaalde firma's elk saneringseffect mist. De hier veroordeelde partij werd reeds enkele malen op vormen van onrechtmatige mededinging gewezen (Hof Brussel, 2 november 1966, *R.W.*, 1966-67, 1337; Hof Brussel, 1 maart 1969, arrest bij wijze van gerechtelijk herstel gepubliceerd in *Advertentie E3* van 17 september 1970; zie ook Vr. Kh. Turnhout, 28 april 1971, *R.W.*, 1971-72, 1069; Vr. Kh. Turnhout, 18 februari 1977, onuitg. *E.Z.* nr. 923). De uitgesproken veroordelingen die uiteindelijk toch maar neerkomen op een bevel ermee op te houden hebben haar — en ook anderen — blijkbaar niet tot een meer markt-conform gedrag aangespoord.

Paul De Vroede

**ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN  
AFDELING HASSELT**

3e KAMER — 23 APRIL 1980

Voorzitter: de h. Romain

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Droogmans en Du-soleil

Advocaten: mrs. Lekens loco Geyskens en Vandeurzen, en Houbrechts loco Roppe en Peeters

**Arbeidsovereenkomst — Ontbindend beding — Geldigheidsvereiste — Geen ontduiking van de wetsartikelen inzake ontslag — Realisatie van het ontbindend beding — Verontschuldigde omstandigheden.**

*Een ontbindend beding in een arbeidsreglement dat, bij niet-naleving van in datzelfde reglement opgelegde verplichtingen bij afwezigheid wegens arbeidsongeschiktheid, de onmiddellijke verbreking van de arbeidsovereenkomst stipuleert is geldig, tenzij het beding wetsontduiking beoogt.*

*Het ontbindend beding houdt geen wetsontduiking in wanneer het betrekking heeft op de naleving van een essentiële, vooraf gekende, algemene en objectieve plicht, die handelingen voorschrijft die a priori mogelijk zijn.*

*Bij realisatie van het ontbindend beding is de benadeelde partij gerechtigd om de contractbreuk aan te zeggen aan de partij die haar verplichtingen niet is nagekomen. Deze laatste draagt de bewijslast van de omstandigheden die tot haar verontschuldiging, en met name overmacht, kunnen strekken.*

N.V. I. t/ A.

Overwegende dat het geding betrekking heeft op de vraag of:

— geïntimeerde, als gewezen werknemer van appellante, aanspraak heeft (oorspronkelijke eis) op een verbrekingsvergoeding, een schadeloosstelling wegens willekeurige afdanking alsmede gewaarborgd weekloon ingevolge de aangetekende brief van 26 oktober 1976 waarbij de werkgever aan betrokkene notificatie gaf van de redenen op grond waarvan hij geacht werd de arbeidsovereenkomst te hebben verbroken;

— appellante integendeel aanspraak heeft (tegengestelde eis) op een verbrekingsvergoeding ten laste van de werknemer;

Overwegende dat de eerste rechter de verbrekingsvergoeding aan de werknemer toekeende en de vorderingen voor het overige afwees;

Overwegende dat het arbeidsreglement van het betrokken bedrijf onder artikel 51 een regeling bevat voor het geval van afwezigheid wegens arbeidsongeschiktheid, nl. verwittiging op de eerste werkdag vóór 9.30 uur, indien van een geneeskundig getuigschrift binnen de eerste twee werkdagen en spontane aanbieding van de werknemer bij de geneeskundige controle op de tweede werkdag, indien hij de woning mag verlaten; dat het hier om een essentieel element van de relatie tussen partijen gaat, aangezien luidens artikel 70 van het arbeidsreglement de overtreding van deze voorschriften, inzonderheid op het stuk van de tijdige verwittiging en het bezorgen van een doktersattest binnen de gestelde termijn, de onmiddellijke verbreking van het contract tot gevolg heeft;

Dat de afspraak in kwestie algemeen, objectief en vooraf gekend is en dat niet betwist wordt dat ze in overeenstemming met de voorschriften van de wet van 8 april 1965 tot stand is gekomen; dat het ontbindend beding om die redenen, inzonderheid wegens de objectiviteit van de gedragsnorm op een ernstig punt en de a priori mogelijkheid om zich daarnaar te richten, niet als een ontduiking van de wetsbepalingen inzake ontslag kan worden beschouwd;

Dat een contractpartij in geval van realisatie van het ontbindend beding door de gedraging van de andere partij gerechtigd is contractbreuk aan te zeggen, en dat de andere partij de bewijslast draagt van de omstandigheden die tot haar verontschuldiging kunnen strekken; dat in casu een afwezigheid voorhanden is, betreffende welke uit het dossier niet blijkt dat de werknemer de procedure van het arbeidsreglement nageleefd heeft of daartoe door overmacht verhinderd was;

Dat belanghebbende ten deze nog de gelegenheid mag krijgen om door alle middelen rechtsens, getuigen inbegrepen, de feiten te bewijzen die de ontstentenis van realisatie van de ontbindende voorwaarde kunnen aantonen; dat de werkgever van rechtswege tot het tegenverhoor wordt toegelaten; dat de andere onderdelen van het geding ook daarna zullen worden behandeld;

NOOT—Zie in dit nummer het artikel van W. Rauws, «De kwalificatie en de draagwijdte van het uitdrukkelijk ontbindend beding wegens wanprestatie in een individuele arbeidsverhouding».

**BURGERLIJKE RECHTBANK TE MECHELEN**

1e KAMER — 24 NOVEMBER 1981

Voorzitter: de h. Wauters

Rechters: de hh. de Forche en Van de Walle

Advocaten: mrs. De Baeck en Wuyts

**Weg — Aanleg van waterleiding in openbare weg die eigendom is van een particulier.**

*Een watervoorzieningsmaatschappij heeft niet de bevoegdheid te beslissen dat waterleidingen zullen worden aangebracht in een openbare weg waarvan de aardebaan aan een particulier toebehoort.*

Van der H. t/ Coöp. V. P.

Gezien de oorspronkelijk inleidende dagvaarding waarbij geïntimeerde werd gedagvaard ten einde zich te zien en te horen veroordelen om onmiddellijk te verwijderen de zijleiding die zij wederrechtelijk op de eigendom van aanlegger heeft aangebracht ten bate van de heer J. P. en, bij gebreke zulks te doen, zich te zien en te horen veroordelen om als schadevergoeding te betalen de som van honderd frank per dag vertraging;

Gezien het vonnis van 16 oktober 1974 van de vrederechter te Kapellen waarbij de eis ontvankelijk en gegrond werd verklaard en geïntimeerde veroordeeld werd tot verwijdering van de litigieuze aansluiting binnen veertien dagen vanaf de betekening van het vonnis;

Gezien het verzoekschrift in hoger beroep ter griffie van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen op 8 november 1974 neergelegd door geïntimeerde;

Gezien het vonnis van 30 juni 1977 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen waarbij het hoger beroep ontvankelijk doch ongegrond werd verklaard, behoudens de termijn van verwijdering van de zijleiding der waterleiding, die gebracht werd op drie maanden;

Gezien het arrest van het Hof van Cassatie van 7 december 1978 waarbij het bestreden vonnis werd vernietigd, de kosten werden aangehouden en de zaak werd verwezen naar deze rechtbank;

Gezien de conclusies van partijen;

Overwegende dat vooraf dient te worden gezegd dat «l'annulation d'un jugement ou d'un arrêt, si généraux et absolus que soient les termes dans lesquels elle a été prononcée par la Cour de Cassation, est limitée à la partie du moyen qui lui a servi de base; elle laisse subsister, comme passées en force de chose jugée, toutes les dispositions non attaquées par le pouvoir, à moins qu'elles ne se rattachent aux chefs cassés par un bien d'indivisibilité ou de dépendance nécessaire» (Cass., 30 april 1914, *Pas.*, 1914, I, 207; *R.P.D.B.*, tw. «Pourvoi en cassation en matière civile», nr. 564);

Dat derhalve deze rechtbank uitsluitend nog een beslissing mag nemen op het punt waarover de vernietiging is uitgesproken, nl. heeft geïntimeerde al dan niet het recht of de macht van ambtswege waterleidingen op een privé-eigendom aan te leggen omdat de gemeente over een politiemacht beschikt;

Dat dientengevolge de rechtbank niet meer kan of moet antwoorden op de overige motieven en middelen aangehaald in de conclusie van geïntimeerde;

Overwegende dat geïntimeerde beslist heeft, en niet de stad Antwerpen, de kwestieuze zijleiding voor watervoorziening aan te brengen;

Dat geïntimeerde zelf principieel niet over politiemacht beschikt zoals wordt beweerd door geïntimeerde;

Dat de vergunningsakte in art. 8 bepaalt dat het College van Burgemeester en Schepenen de bevoegdheid heeft — en niet geïntimeerde — om tot werken «die de wegenis aanbelangen» verlof te verlenen;

Dat geïntimeerde niet bewijst noch aanbiedt om te bewijzen dat de beslissing om de kwestieuze zijleiding voor watervoorziening aan te brengen door de bevoegde instantie werd genomen;

Dat geïntimeerde in rechte niet de bevoegdheid bezit zelf te beslissen waterleidingen aan te brengen in een openbare wegenis waarvan het wegdek aan een particulier toebehoort;

Dat derhalve geïntimeerde onrechtmatig tot deze aansluiting is overgegaan;

(...)

## BOEKEN

J. DUMORTIER, *Arbeidsverhoudingen in het internationaal privaatrecht*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1981, 409 blz. (nr. 12 in de Reeks Sociaal Recht)

Het werk van Dumortier is buitengewoon goed en nuttig. Als eerste Nederlandstalige monografie aangaande het «internationaal

privaatrecht» voor het Belgisch rechtsgebied, zet het de standaard op een zeer hoog niveau.

Er zijn weinig werken waarin een zelfde gamma van problemen van rechtstechnische aard, gebonden aan de werking en de methode van het internationaal privaatrecht, worden aangepakt. De privaatrechtelijke zowel als de publiekrechtelijke aspecten van de arbeidsverhoudingen worden onderzocht. Voor de ene sector stoot men op de grote vragen rond de wilsautonomie, voor de andere sector is het moeilijke vraagstuk van de grensoverschrijdende imperatieve werking van sommige bepalingen aan de orde. (In verband met de veelzijdigheid van de behandeling kon de titel van het boek wellicht verbeterd worden.)

Onlangs sprak ik met enkele personen over de moed door Dumortier getoond qua keuze van zijn onderwerp voor een proefschrift. Men moet daarbij toch ook constateren dat de schrijver, tot voor de publikatie van zijn werk, niet als specialist van het internationaal privaatrecht bekend stond. Men heeft mij daarop eenvoudig geantwoord, dat een «specialist» aan zulk een onderneming ook niet durft te beginnen. Welnu, de heer Dumortier is door het moeras getrokken — met succes — en brengt een aantrekkelijk verslag van zijn zoektocht. Zijn degelijke kennis van het arbeidsrecht heeft een en ander wel mogelijk gemaakt.

Een tweede opmerkelijk aspect van het werk, is de door Dumortier getorste last aan wetenschappelijk materiaal: hij kent werkelijk heel de literatuur uit minstens vijf talen en wel uit twee volledige rechtssectoren. Slechts in weinig landen legt men de bij ons gangbare eisen op, qua kennis van de wereldliteratuur. Weenigen hebben ook de capaciteit van Dumortier om zulk een omvangrijk materiaal zo goed verinnerlijkt, zo synthetisch en consequent weer te geven. De dialoog die hier gevoerd wordt met stromingen en soluties uit het conflictenrecht en uit het arbeidsrecht is voorbeeldig wetenschappelijk werk. In die context valt op de precisie van taal, de genuanceerdheid, de stijl en de eelijkheid in de argumentatie. Er is haast niets dan lof.

Het voorgaande toont nog eens aan, hoezeer wij in Vlaanderen rechtsvergelijkend werken. Speciaal de «ongeschreven» en met weinig positieve materie aangeslachte tak van het internationaal privaatrecht nodigt daartoe uit.

Dumortier zet — in een heel hoofdstuk (blz. 110-160) — de diverse nationale benaderingen, weliswaar los van elkaar, op een rijtje, maar toch verwerkt hij dat alles. Daaruit blijkt de wens van de promovendus om tot een positieve behandeling van de problemen te komen. Er wordt constant aan praktische oplossingen gedacht, al werd de structuur van het geheel ook door schoolse noden bepaald.

Bij de diverse nationale regelingen sluiten de internationale initiatieven aan. Over 50 bladzijden krijgen we een fraaie ontleding van teksten als het Europees Verdrag van 19 juni 1980 over de internationale contracten, dat eerlang van kracht kan worden. Weer laat Dumortier zich als een sobere en precieze analyticus kennen.

Het tweede gedeelte van het boek (blz. 200-360) houdt een «proeve van oplossing» in voor 1. het individueel arbeidscontract, 2. het internationaal arbeidsongeval, 3. de collectieve aspecten van de arbeidsverhouding. Doordat Dumortier hier soms aangeeft dat hij een bepaalde suggestie *de lege ferenda* doet, worden we eraan herinnerd dat het recht hier sterk van de rechtswetenschap afhangt — hetgeen tot grote voorzichtigheid verplicht. Niet alle coauteurs in hetzelfde theater zijn altijd even deferent.

Ik heb enige kleine aanmerkingen te maken. Zo zou de publikatie een grotere praktische bruikbaarheid hebben gekregen door het toevoegen van een trefwoordenlijst en door een veelvuldiger gebruik van referenties binnen de tekst.

Voor de ruimtelijke werking van publiekrechtelijke en semi-publiekrechtelijke regels moest soms pionierswerk verricht worden en zo kan het worden verklaard dat de termen soms wat zwaar op de hand liggen. In de literatuur wordt door sommigen een onderscheid gemaakt tussen regels die hun eigen ruimtelijk werkingsgebied expliciet of impliciet inperken (norme autolimitative) en regels die een ruime gelding willen of schijnen te willen opeisen (règles d'application immédiate). Het onderscheid mag theoretisch weinig belangrijk zijn, toch houden de begrippen verschillende connotaties in. Om te spreken over alle verschijningsvormen van de imperatieve bepalingen, betrokken bij het internationale geval, schrijft men daarom doorgaans over de geldingsdrang of -pretentie (de Noord-Nederlanders meer dit laatste) van de regels. Dumortier

neemt constant het mooi klinkende «afgrenzingsregel» (d.w.z. wetten die zelf hun reikwijdte bepalen) of hij spreekt van de «toepassingsbegrenzing», ook wanneer een regeling zich sterk imperatief opdringt, zelfs bij een geringe binding met ons land. Hij moet dan uiteindelijk zelfs melding maken van «het uitbreiden van de toepassingsbegrenzing». Dat kan dus allemaal, zoals gezegd, wat moeilijk worden, maar ik verkies uiteindelijk alle termen in dit werk gebezigd, boven het door anderen gelanceerde «finaliteitsbeschermende wetten».

Ik stel vast, dat alleen reeds een poging om een aantal van de belangrijke stellingen uit het werk van Dumortier aan te halen, mij voor een boekbespreking te ver zou voeren. Wat de «afgrenzingsregels» betreft, b.v. in het door geen ander werk geëvenaarde exposé over de ruimtelijke werking van het strafrecht, inclusief het arbeidsstrafrecht, overstijgt de auteur gelukkig art. 3, eerste lid, van ons B.W., dat ons natuurlijk met de botte territoriale aanknopings nergens brengt. In het gedeeltelijk unilateralisme — dat Dumortier aanneembaar helpt maken — zoekt hij te nuanceren, te specificeren. Een mooi voorbeeld daarvan is de regel door de schrijver gededuceerd uit zijn beschouwingen over de contractwet, onder de individuele aspecten van de arbeidsverhouding. Op blz. 217 wordt een regel gegeven die op een harmonieuze wijze de dwingende wetsbepalingen kan thuisbrengen of aanknopen:

«De wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten geldt, niettegenstaande elk andersluidend beding, voor alle werknemers die gewoonlijk in België werkzaam zijn.

De tewerkstelling in België heeft een gewoonlijk karakter tenzij de werknemer hoogstens twee jaar in België werkzaam is in het kader van een arbeidsverhouding die hij in het buitenland heeft aangegaan met een in dat land gevestigde werkgever.

Indien de werknemer hoogstens twee jaar in het buitenland werkzaam is in het kader van een arbeidsverhouding die hij in België heeft aangegaan met een in België gevestigde werkgever, wordt hij geacht gewoonlijk in België tewerkgesteld te zijn.»

Met een regel als de geciteerde, wordt een mooi stuk juristenwerk bekroond. Men kan volgens de aangegeven criteria het gebied van de contractsvrijheid aflijnen tegenover de diverse imperatieve bepalingen die zich schijnen op te dringen. Zeer redelijke criteria worden aangelegd om die geldingsdrang van die dwingende rechtsregels te kanaliseren. Dat betekent dat de rechtssoevereiniteit verdeeld wordt — maar, qua formulering, nog maar voor de Belgische wetgever (er mag nog even sprake zijn van een «zelfbeheersingsregel»). Aan het (gedeeltelijk) unilateralisme wordt tegemoet gekomen.

Maar op dit aangegeven punt overschrijdt het werk van Dumortier reeds de beperkingen die de auteur zichzelf voorhoudt. De aangehaalde regel is zozeer gegroeid uit concrete vaststellingen en uit rechtsvergelijking, dat hij ook internationaal als zeer redelijk kan worden erkend. Wanneer dus alle mogelijke in conflict komende nationale rechtsstelsels met de aangegeven criteria zouden worden «verdeeld», dan zou men op een ruime internationale harmonie mogen rekenen. Welnu, door een dergelijke «multilateralisering» (door in de plaats van «België» of «de wet van 1978» telkens te lezen «een land» en «de dwingende wetten van dat land») wordt de «afgrenzingsregel» tot conventionele «verwijzingsregel». Dat mag hier gebeuren, niettegenstaande de auteur zelf zegt, op blz. 223, dat men met het bilateraleren voorzichtig moet zijn.

Een niet geringe merite van het besproken werk is dus, dat het aantoonst, dat men door art. 3, eerste lid, B.W. ver te overstijgen, toch weer tot multilaterale regels kan komen, om een aanknopings te bewerken tussen een rechtsrelatie en een bepaald land, wat betreft die materies uit de imperatieve sfeer waarmee we het vandaag zo lastig hebben in het i.p.r.

Het is inderdaad uit de sectoren van het publiekrecht of uit die van het niet-meer-privatrecht, zoals het arbeidsrecht, het economisch recht en het administratief en het belastingrecht, dat een nieuw internationaal «privatrecht» moet groeien. Het zal erom gaan voor de noden van die rechtstakken geschikte verwijzingsregels te ontwikkelen en ze voor een multilateraal gebruik te doen aanvaarden.

J. ERAUW  
R.U.G.

## BERICHTEN

### Driejaarlijkse prijs van het Antwerps Notariaat

Het Antwerps Notariaat schrijft voor de zevende maal zijn Driejaarlijkse Prijs uit, toe te kennen aan de auteur of auteurs van een werk dat mag bestaan uit ingezonden manuscripten of uit een na 1 januari 1980 gepubliceerde verhandeling. De prijs bedraagt 75.000 fr.

Het werk moet: een grondige studie vormen, een oorspronkelijk karakter vertonen, bijdragen tot de ontwikkeling van de rechtswetenschap, van nut zijn voor het Belgisch Notariaat, in het Nederlands opgesteld zijn. De keuze van het onderwerp is vrij.

De werken dienen, uiterlijk op 31 december 1982, in drie exemplaren ingezonden te worden aan de Kamer van Notarissen van het Arrondissement Antwerpen, Koningin Elisabethlei 10, te 2000 Antwerpen, alwaar ook het reglement waarin de andere voorwaarden zijn opgenomen, verkrijgbaar is.

### De fusie van gemeenten in België

#### Tweede Congres van het Politologisch Instituut te Brussel

Op 13 en 14 mei 1982 vindt te Brussel het tweede congres plaats van het Politologisch Instituut over: «De fusie van gemeenten in België — Een evaluatie na vijf jaar.»

Op de agenda van zes sectievergaderingen staan de volgende onderwerpen: De beleidsoutput na 5 jaar fusie, Binnengemeentelijke organisatie en integratie, De bestuurskracht van de gefusioneerde gemeenten, De besluitvorming in de gefusioneerde gemeenten, De fusie in agglomeraties en De fusie in kleinere gemeenten en plattelandsgemeenten.

Het congres wordt gehouden in het gebouw van het Gemeentekrediet van België, Pachecolaan 44, 1000 Brussel.

### British Council beurzen voor Jonge Belgische juristen voor de periode januari-juli 1983

De beurzen zijn bestemd voor jonge Belgische juristen die reeds twee jaar stage gelopen hebben.

Er bestaan twee alternatieve programma's die gebaseerd zijn op het Engelse en Schotse recht en die zullen georganiseerd worden te Edinburgh en London.

De programma's bestaan in twee maanden theoretisch onderwijs en seminariewerk in het Engelse of Schotse recht, twee maanden stage bij een «sollicitor» en twee maanden stage bij een «barrister».

Een vlotte kennis van het Engels is onontbeerlijk.

Geïnteresseerden worden uitgenodigd zich in verbinding te stellen met de British Council vóór 31 mei 1982, c.o. The British Council, Galileilaan 5, bus 10, 1030 Brussel.

### Belgische Vereniging voor Agrarisch Recht

De leden van de Raad van Beheer van de Belgische Vereniging voor Agrarisch Recht hebben de eer U uit te nodigen op de voordracht die ter gelegenheid van de Algemene Vergadering op vrijdag 7 mei 1982 te 15 uur in de vergaderzaal van de Nationale Landmaatschappij, Guldenvlietlaan 72 (gelijkvloers) te Brussel zal gehouden worden door de heer E. COOREMAN, senator en advocaat, over het onderwerp: Hoe de gronden voor het familiaal landbouwbedrijf financieren? Pacht en andere mogelijkheden.

Het congres wordt gehouden in het gebouw van het Gemeentekrediet van België, Pachecolaan 44, 1000 Brussel.

Geïnteresseerden worden uitgenodigd zich in verbinding te stellen met de British Council vóór 31 mei 1982, c.o. The British Council, Galileilaan 5, bus 10, 1030 Brussel.

pseudoniem optreden in de openbaarheid; M. Puelinckx-Coene, De grote promotie van de langstlevende echtgenote: G. Baeteman en J. Gerlo, Overzicht van rechtspraak (1975-1980), Personen- en familierecht;